

**INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE
AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI**

**Securitatea națională
a Republicii Moldova în contextul
evoluțiilor geopolitice regionale**

CHIȘINĂU • 2016

CZU 351.746+327(478)

S 40

Studiul este recomandat spre publicare de către
Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice și Politice
al Academiei de Științe a Moldovei

În acest studiu sunt cercetate unele aspecte metodologice în elab-
rarea politicilor publice de securitate, problematica securității umane,
răspunderea penală pentru acțiuni contra securității naționale, impactul
crizei financiar-bancare, securizarea frontierelor de stat, situația social-
politică din UTA Găgăuzia, drepturile omului în regiunea transnistreană,
perspectiva gender în sectorul de securitate și apărare.

Coordonator al ediției:

Vitalie VARZARI, *doctor în științe politice*

Redactor: Tamara OSMOCHESCU

Machetare computerizată: Elena CURMEI

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale / Inst. de Cercet. Juridice și Politice al Acad. de Științe a Moldovei; coord.: Vitalie Varzari. – Chișinău : Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, 2016 (ÎS F.E.-P. “Tipografia Centrală”). – 180 p.

Referințe bibliogr. în subsol. – 100 ex.

ISBN 978-9975-9761-8-3.

351.746+327(478)

S 40

CUPRINS

INTRODUCERE	5
1. Repere teoretico-metodologice de elaborare a politicilor publice în domeniul securității naționale: cazul Republica Moldova. <i>Vitalie VARZARI</i>	7
2. Diversificarea teoretică a conceptului de securitate în contextul transformărilor structurale de sistem internațional postrăzboi rece. <i>Victor JUC, Veaceslav UNGUREANU</i>	29
3. Dimensiunea juridică a securității: aspecte internaționale și naționale. <i>Valeriu CUȘNIR</i>	54
4. Problematika securității umane în contextul evoluției societății contemporane. <i>Serghei SPRINCEAN</i>	77
5. Criza financiar-bancară – amenințare la adresa securității naționale a Republicii Moldova. <i>Ludmila GUȘTIUC</i>	95
6. Securizarea frontierelor Republicii Moldova ca oportunitate de încadrare în sistemul securității internaționale. <i>Marcel BENCHECI</i>	109
7. Situația social-politică din UTA Găgăuzia și securitatea națională a Republicii Moldova. <i>Ion MOCANU</i>	124
8. Drepturile omului în regiunea transnistreană, element neexplorat al demersului pentru reintegrare <i>Alexandru POSTICĂ</i>	143
9. Perspectiva gender în sectorul de securitate și apărare <i>Natalia ALBU</i>	159

INTRODUCERE

Consolidarea proceselor democratice, ridicarea nivelului de trai, promovarea coeziunii sociale și coordonarea intereselor fundamentale ale statului și societății nu pot fi realizate în afara unui cadru adecvat de securitate. Se consideră că obiectivul esențial al politicii de securitate și al activității instituțiilor din sectorul vizat nu constă în oferirea unui sentiment abstract de securitate, ci în crearea și menținerea unor condiții favorabile pentru dezvoltarea economică, socială, politică și culturală a țării. Din acest motiv, asigurarea securității naționale este scopul central urmărit de orice stat atât în realizarea politicii interne, cât și a celei externe.

Actualitatea studiului de față rezultă din necesitatea de a cerceta noile transformări geopolitice regionale, dar și naționale cu impact asupra sectorului de securitate națională a Republicii Moldova, precum și a prezenta noile oportunități și soluții pentru diminuarea insecurității în sectoarele-cheie. Extinderea NATO și a UE din anii 2004 și 2007 spre Estul continentului european, războiul din Ucraina izbucnit în 2014, criza refugiaților din Uniunea Europeană acutizată în 2015, criza politică, socială, financiar-bancară actuală din Republica Moldova creează premisele necesare pentru reconsiderarea politicii în domeniul securității naționale.

Evoluțiile sociale, economice, politice și militare ce au loc pe plan național, regional și global au o influență profundă asupra nivelului de securitate și bunăstare a cetățenilor. Aceste metamorfoze influențează sectorul de securitate național al Republicii Moldova, astfel încât instituțiile din sectorul de securitate trebuie să reacționeze rapid pentru a contracara prompt riscurile și amenințările. În acest context, a demarat procesul de elaborare a noului proiect al Strategiei

de Securitate Națională în primăvara anului 2015, iar culegerea de față vine în susținerea instituțiilor publice din țară cu un suport teoretico-metodologic care propune unele viziuni și recomandări de redresare a situației critice în mai multe sectoare-cheie. Reprezentând un subiect intens discutat și controversat, în cadrul acestui studiu securitatea este redefinită dintr-un punct de vedere comprehensiv, care vizează două dimensiuni esențiale: obiectivă, care se referă la existența fizică a unor amenințări/ vulnerabilități, și subiectivă, ce se referă la percepția autorităților publice cu privire la prezența sau absența amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților la adresa supraviețuirii și dezvoltării statului și societății.

Aspecte metodologice în elaborarea politicilor publice de securitate, problematica securității umane, răspunderea penală pentru acțiuni contra securității naționale, impactul crizei financiar-bancare, securizarea frontierelor de stat, situația social-politică din UTA Găgăuzia, drepturile omului în regiunea transnistreană, perspectiva gender în sectorul de securitate și apărare sunt subiectele centrale abordate în studiul de față.

REPERE TEORETICO-METODOLOGICE DE ELABORARE A POLITICILOR PUBLICE ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII NAȚIONALE: CAZUL REPUBLICA MOLDOVA

Vitalie VARZARI,
doctor în științe politice

Abstract: *The present article examines the main approaches in elaborating and adopting the policy documents, which approach the national security strategy. The author emphasize the fact that the main purpose of the security policy and institutions activity in the concerned sector is not to provide an abstract sense of security, but in creating and maintaining favorable conditions for economic, social, political and cultural life. For this reason, the author pleads that national security is the central goal pursued by any state policy making both on domestic and foreign arena.*

The author concludes in underlining the fact that the new geopolitical transformation in the Eastern Europe determine the need for the reassessment of threats and risks to national security of the Republic of Moldova and the necessity plan concrete actions to reduce vulnerabilities of the national security system.

Keywords: *national security threats, risks, vulnerability, hybrid war, democratic control, the European Neighbourhood Policy.*

Sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI sunt caracterizate, în cea mai mare parte, prin transformări profunde ale mediului de securitate național, regional și internațional și prin apariția unor provocări și riscuri noi la adresa statelor și societăților. Instabilitatea politică, conflictele regionale, separatismul, tulburările sociale, terorismul, crimele transfrontaliere, proliferarea armelor convenționale și neconvenționale, dependența unilaterală de resursele energetice externe, mișcările migratorii masive, cataclismele naturale reprezintă amenințări contemporane la adresa securității naționale și internaționale. Așteptările decidenților politici și ale cercetătorilor că sfârșitul Războiului Rece va aduce cu sine și o perioadă istorică mai sigură nu s-au adeverit.

Noile provocări de ordin practic sunt dublate de noi supoziții teoretico-metodologice. Implozia URSS a creat o criză profundă în domeniul studiilor de securitate și a compromis abordările clasice dominante, cu precădere de factură realistă, care percepeau securitatea prin prisma conceptelor puterii și a dominației militare. Teoriile emergente care s-au dezvoltat după anii '90 au schimbat abordarea care înțelegea securitatea în termenii puterii militare și au inițiat redefinirea fundamentală a conceptului prin extinderea ariei de includere spre domeniul economic, societal și de mediu. Acest demers științific și noile condiții create după implozia „socialismului real” au determinat autoritățile statelor naționale și ale structurilor internaționale precum ONU, OSCE, NATO și UE să-și redefinească politicile de securitate în conformitate cu noile realități.

Reformarea sistemului național de securitate a devenit pentru multe state o prioritate națională, care rezultă din necesitatea de adaptare la dinamica transformărilor politice, economice, sociale interne, precum și la replierile geopolitice regionale provenite din încheierea Războiului Rece. În acest context, Republica Moldova a început prin crearea sistemului național de securitate, care s-a materializat prin formarea cadrului normativ și a structurilor abilitate. În 1994 a fost adoptată Constituția Republicii Moldova și alte acte politico-juridice de rigoare, în 1995 – prima Concepție a Securității Naționale a Republicii Moldova, urmată de Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova din 22 mai 2008 și cu adoptarea la 15 iulie 2011 a Strategiei Securității Naționale a Republicii Moldova. Mai mult ca atât, demararea procesului de elaborare a unui nou proiect al Strategiei Securității Naționale în primăvara anului 2015 demonstrează faptul că reformarea sectorului securității naționale este în plină desfășurare. În acest sens, A. Barbăneagră, consilier al Președintelui Republicii Moldova în domeniul apărării și securității naționale, declara sugestiv că “Strategia care a fost aprobată de Parlament în anul 2011, în mare măsură, s-a epuizat, pentru că s-au schimbat condițiile sociale, economice, politice și militare” [3].

Notăm că democratizarea lentă și tergiversarea reformelor sistemului politic, pe lângă multiplele prejudicii pe care le-a cauzat, a condus și la monopolizarea de către autoritățile centrale a discuțiilor și deciziilor privind sectorul național de securitate. Reprezentând o moștenire nefericită a sistemului sovietic, această stare de fapt minimalizează oportunitățile de definire a politicilor și de identificare a resurselor pentru diminuarea amenințărilor și vulnerabilităților la adresa statului, societății și individului. Or, lipsa unui cadru teoretico-metodologic temeinic în abordarea securității naționale a Republicii Moldova, ca urmare a inexistenței unei școli autohtone a studiilor strategice de securitate consolidate, a creat un vid de competențe în problematică. În planul deciziilor politice, lipsa unor abilități fundamentale în domeniului securității a dus la o viziune distorsionată asupra principalelor pericole la adresa securității naționale și, în consecință, la adoptarea unor acțiuni ineficiente de diminuare a insecurității.

Este de remarcat că noțiunea de „securitate națională” a fost utilizată pentru prima dată la începutul secolului XX în mesajul lui Th. Roosevelt, Președinte al SUA, către Congres, prin care se argumenta necesitatea ocupării prin invazie militară a zonei Canalului Panama în „interesele securității naționale americane” [1, p.24]. Această percepție militaristă, axată pe factorii externi ai conceptului de securitate, s-a păstrat până în anii '90 ai secolului XX, astfel încât securitatea națională era tratată în majoritatea elaborărilor teoretice din perspectiva relațiilor de putere dintre state. Din aceste considerente, securitatea națională a fost, și deseori mai este, percepută de mulți teoreticieni drept obiect de studiu al relațiilor internaționale.

Această stare de fapt are, din punctul de vedere al lui B. Buzan, o explicație destul de simplă: atunci când vorbim de statul hobbesian clasic, conceptul de securitate națională nu poate fi aplicat decât laturii externe a funcțiilor de securitate ale statului. Nu există îndoială, opinează fondatorul Școlii de la Copenhaga, că această viziune se aplică statelor puternice, pentru care conceptul de securitate națională a fost inițial conceput [2, p. 112]. Cauza acestei situații,

în opinia lui Buzan, se datorează, în principal, suprapunerii de-a lungul istoriei a conceptului de securitate națională cu cel de putere și, în consecință, dezvoltarea unei percepții militariste a securității: „Statele erau concepute ca fiind prinse într-o luptă pentru putere, iar securitatea, din acest motiv, era văzută ca un derivat al puterii, în special al celei militare” [2, p. 20].

Teoreticienii au evitat sau nu au reușit mult timp să definească nici conceptul de securitate, nici referentul lui de bază și, ca urmare, nu a fost posibilă edificarea unei teorii distincte a securității naționale, ci s-au elaborat câteva teorii, paradigme și abordări dominante în disciplina relațiilor internaționale. Cele mai elocvente în acest sens sunt dezbaterile diacronice între (neo) realiști și (neo) liberali, care explicau prin prisma propriilor percepții modul în care statul își poate asigura propria securitate națională. Din aceste dezbateri desprindem faptul că pentru starea securității naționale era primordială securitatea mediului internațional, dinamica și natura relațiilor dintre state, puterea militară, balanța de putere. Realiștii considerau că, dominând, învingând sau surclasând din punct de vedere militar, statele pot să-și asigure propria securitate națională, iar liberalii opinau că războiul și confruntarea militară nu ar fi o soluție. Mai curând cooperarea economică, dezarmarea, perpetuarea păcii, democratizarea societăților pot asigura securitatea națională. Teoreticienii realiști și liberali își concentrau dezbaterile mai mult pe factorii externi, cu impact asupra securității naționale, decât pe vulnerabilitățile interne, iar termenii lor de referință în cadrul disputelor academice au fost: supremația militară, balanța de putere, războiul, pacea, alianțele internaționale, conflictul internațional, capabilitățile nucleare etc. Totuși, dezmembrarea subită a URSS și, în consecință, ruina sistemului internațional bipolar, au ridicat probleme fundamentale cu privire la natura securității naționale și la elementele pe care aceasta este construită. Implozia URSS, care nu a fost provocată nici de supremația militară a SUA, nici de un atac nuclear neașteptat și nici de disfuncțiunea balanței de putere în sistemul internațional, a schimbat radical percepțiile asupra

securității naționale, iar teoriile despre securitate, din momentul în care și-au arătat incapacitatea de a prognoza unul dintre cele mai semnificative evenimente ale istoriei contemporane au intrat într-o criză profundă.

Statele slabe și asigurarea securității naționale

În anii '80-'90 ai secolului trecut, B. Buzan, prin lucrarea „Popoarele, statele și teama – o agendă pentru studii de securitate internațională după Războiul Rece”, insistă asupra unei viziuni teoretice, interogându-se deloc retoric „ce înseamnă de fapt securitatea?” [2, p. 12]. În acest sens de idei, Școala de la Copenhaga, construindu-și argumentele ca răspuns la concepția clasică (realistă și liberală) rigidă, a redirecționat dezbateră asupra securității într-o albie mult mai extinsă. De acum încolo, securitatea nu mai comportă doar aspectul său militar, ci se extinde și spre celelalte ramuri ale activității colectivității umane, la fel de importante ca și primul. Iar documentele-cheie cu privire la securitatea națională – concepții, strategii, planuri de realizare –, care exprimă viziunea elitelor politice conducătoare, elaborate în statele democratice în perioada posterioară Războiului Rece, au început să trateze subiectul dintr-o perspectivă multilaterală.

B. Buzan consideră că securitatea națională se numără printre problemele centrale cu care se confruntă umanitatea [2, p. 13]. Cercetătorul insistă că toate statele sunt vulnerabile față de amenințările militare și ecologice, aproape toate sunt expuse amenințărilor economice, iar multe dintre ele suferă, de asemenea, de o insecuritate politică și socială fundamentală [2, p. 106]. Delimitarea trasată dintre statele puternice și slabe; corelaționarea securității internaționale, naționale și individuale; definirea amenințărilor în funcție de sector și integrarea securității naționale într-un cadru regional al securității determină relevanța abordării Școlii de la Copenhaga în calitate de bază teoretico-metodologică pentru elaborarea politicilor publice în domeniul securității naționale.

Deși reprezentanții școlilor clasice au adus o contribuție semnificativă definirii ariei de cuprindere a securității naționale, ei scapă din vedere un lucru extrem de important: în pofida similitudinilor lor fundamentale, statele sânt extraordinar de diverse. Această diversitate, în opinia lui B. Buzan, se datorează celor trei componente de bază ale statului: ideii de stat, bazei fizice și exprimării instituționale [2, p. 75], care pot apărea în combinații foarte variate și pot constitui state destul de diverse cu necesități de securitate felurite. Școala de la Copenhaga a fost prima abordare care a lansat în dezbateră acest element important, ceea ce ne permite să considerăm relevantă elaborarea sa asupra securității naționale, inclusiv pentru Republica Moldova. B. Buzan, prin delimitările trasate între statele puternice și cele slabe, are un aport important în înțelegerea conceptului de securitate națională, evidențiind că natura securității lor diferă esențial. Este interesant să remarcăm că stat slab *vs.* puternic nu se referă aici la capacități sau putere propriu-zisă, ci, mai degrabă, la nivelul de coeziune sociopolitică [2, p. 105]. Deși niciun indicator unic nu definește în mod clar diferența dintre statele slabe și cele puternice, B. Buzan exemplifică anumite condiții pe care ne putem aștepta să le găsim la *statele slabe*: (1) un nivel ridicat de violențe / răfuieli politice; (2) un rol pregnant al poliției politice în viața cotidiană a cetățenilor; (3) conflicte politice majore referitoare la ideologia ce trebuie folosită în organizarea statului; (4) lipsa unei coerențe a identității naționale sau prezența unor identități naționale contradictorii în interiorul statului; (5) lipsa unei ierarhii clare și nerespectarea autorităților politice; (6) un gard înalt de control al statului asupra mass-mediei [2, p. 105]. B. Buzan mai adaugă că, atunci când statul este puternic securitatea națională poate fi percepută, în primul rând, prin prisma protejării componentelor statului de amenințările venite din exterior, iar statele slabe, la rândul lor, sunt supuse mai ales vulnerabilităților politice interne. Însă atunci când un stat este și o putere mică, și în același timp un stat slab, vulnerabilitatea sa este nelimitată, ea venind atât din interior, cât și din exterior [2, p. 109]. Potrivit aceluiași autor, distincția între statele

slabe care înfruntă serioase probleme de securitate internă și statele puternice ale căror principale preocupări de securitate sunt externe este crucială în înțelegerea securității naționale [2, p. 110-111]. Din această perspectivă, considerăm că am putea clasifica, la momentul de față, Republica Moldova drept stat slab vulnerabil atât la riscurile interne, cât și la cele de sorginte externă.

În aceeași ordine de idei, S. Sachs opinează că odată cu încheierea Războiului Rece relațiile de securitate în statele din lumea a treia și din fosta URSS au devenit extrem de dependente de securitatea din interiorul noilor entități. În țările respective, notează cercetătorul, amenințările centrale sunt de cele mai multe ori de factură internă, în special datorită faptului că națiunile în cauză conțin minorități lingvistice, culturale și etnice diverse cu apartenențe vagi față de noile structuri statale constituite pe rămășițele imperiilor și coloniilor destrămate [4].

Ch. T. Wei, cercetător din Singapore, consideră că, deși pentru securitatea națională contează mărimea statului, totuși stabilitatea socială și politică este la fel de importantă. Pentru a reliefa teza în cauză, el analizează securitatea Elveției și a Austriei pe de o parte, și a Sri Lanka pe de altă parte. Ch. T. Wei atenționează asupra faptului că în esență condițiile ideologice, rasiale, sociale, politice, economice, precum și importanța geopolitică a statului, vor determina nivelul de asigurare a securității interne și abilitatea de a face față amenințărilor externe. Deoarece vulnerabilitatea societală este de obicei primul pas spre slăbirea statului, acest sector este extrem de important pentru asigurarea comprehensivă a securității naționale, notează cercetătorul [5]. Ch. T. Wei observă că, deși securitatea internă a statelor mici este importantă, totuși aceste state trebuie să își dezvolte la fel de profund și componentele externe ale securității, cum ar fi: capacități militare moderne, diplomatie eficientă, implicare pro activă în formatele multilaterale de cooperare internațională, aderarea la alianțe ș.a. [5].

Potrivit lui P. J. Thapa, după încheierea Războiului Rece statele mici au devenit mult mai vulnerabile decât în perioada ordinii bi-

polare. Cercetătorul nepalez consideră că statele mici sunt vulnerabile în particular față de amenințările economice, informaționale, conflictele interne și influența puterilor regionale asupra politicii interne [6, p. 1]. Aceste vulnerabilități sânt determinate, conform autorului citat, de condițiile geografice, populația puțin numeroasă sau lipsa unei economii puternice [6, p. 4]. P. J. Thapa analizează în studiul său „Security Challenges for Small States in the New World Order: Options for Nepal” opțiunea neutralității pentru țările mici și remarcă că principalul avantaj al acesteia constă în faptul că statul își păstrează independența politică, însă pentru a beneficia de acest statut el trebuie să fie recunoscut de vecini și de marile puteri [6, p. 6]. Mai mult, statele mici care optează pentru neutralitate trebuie să fie capabile să se apere singure și să convingă puterile mari că alte state nu vor putea să atenteze la integritatea și suveranitatea sa [6, p. 10].

Un alt aport meritoriu al Școlii de la Copenhaga în definirea conceptului constă în inițierea și explicarea dinamicii, corelației și importanței obiectelor de referință în studiul securității: sistemul internațional, statele și indivizii. Dezbaterile ulterioare s-au centrat asupra dilemei enunțate de către K. Booth atunci când a întreat: „Care este obiectul de referință principal – statele sau oamenii? Securitatea cui anume este pe prim-plan?” [7, p. 16]. O perioadă îndelungată de timp, primordială era protejarea conducătorilor țării, sau, într-un sens mai larg, regimul. În secolul XX accentul s-a mutat pe apărarea integrității și intereselor țării, adică pe securitatea națională. Către sfârșitul aceluiași secol însă accentul s-a schimbat din nou. S. Faltas consideră că, în prezent, există accepțiunea larg împărtășită că mandatul și datoria structurilor de stat rezidă în apărarea fiecărui cetățean și implicit a întregii populații [8, p. 95].

A. N. Roșca argumentează că subiectele încheiate în triada „Stat, Societate, Individ” totdeauna au constituit tematica de fond, prioritară a științelor socioumane. Aceste trei elemente, continuă cercetătorul, se află într-o legătură organică și, totodată, destul de dinamică [9, p.26].

B. Buzan, ca și Th. Hobbes, pledează în favoarea statului, deoarece, argumentează autorul, doar statul este capabil să formeze politici care să asigure securitatea, statul este exponentul securității, statul este ținta securității. Acest argument pare a fi important dacă se iau în considerare implicațiile ordinii anarhice ale sistemului internațional. Pentru B. Buzan, contextul anarhic determină condițiile politice elementare în care înțelesurile securității naționale și internaționale urmează să fie construite. Astfel, contextul anarhiei, din perspectiva lui B. Buzan, impune conceptului de securitate trei condiții majore: (1) statele sunt obiectul principal de referință al securității, fiindcă ele constituie atât cadrul ordinii, cât și sursa cea mai înaltă de autoritate guvernamentală; (2) deși statele sunt principalele obiecte de securitate, dinamica securității naționale este puternic relaționată și de interdependența dintre state; (3) având în vedere durabilitatea anarhiei, înțelesul practic al securității poate fi conceput în mod rațional, dacă poate fi făcut operațional într-un mediu competitiv. Ceea ce însă mai înseamnă că în anarhie securitatea nu poate fi decât relativă, niciodată absolută [2, p. 34]. În opinia noastră, în ciuda celor enunțate de Buzan, societatea și fiecare individ în parte trebuie să constituie principalul referent al securității. Acest raționament este realizat urmare a faptului că, în cele din urmă, menirea de bază a statului este de a crea condiții propice ca fiecare individ să se dezvolte și să-și realizeze propriul potențial. În consecință, în contextul necesităților de securitate, statul este acel actor al sistemului internațional care trebuie să (1) elaboreze astfel de politici care ar facilita crearea unor condiții interne sociale, politice și economice propice, diminuând astfel vulnerabilitățile sistemice, și care ar consolida statul de drept dar și să (2) protejeze cetățenii față de efectele amenințărilor externe care rezultă din natura anarhică a sistemului internațional.

Câmpul de acțiune al securității naționale

Totuși, ceea ce a consacrat Școala de la Copenhaga drept abordare centrală în cercetarea conceptului de securitate națională a fost extinderea și aprofundarea câmpului de cuprindere a securității naționale prin identificarea exhaustivă a principalelor sectoare în care aceasta acționează: „Securitatea colectivităților umane este afectată de cinci sectoare principale: militar, politic, economic, societal și de mediu” [2, p. 31]. Această delimitare a permis evaluarea sectorului național de securitate în funcție de principalele amenințări și vulnerabilități provenite din cadrul domeniilor de securitate. Astfel, securitatea militară, conform lui B. Buzan, privește interacțiunea dublă a capacităților de ofensivă și defensivă armată și percepția statelor despre intenția celuilalt. Securitatea politică se referă la stabilitatea organizațională a statelor, a sistemelor de guvernare și a ideologiilor care le legitimează. Securitatea economică privește accesul la resurse, finanțe și piețe necesare pentru a susține un nivel acceptabil al bunăstării și de putere a statului. Securitatea societală se preocupă de capacitatea de susținere, în limitele unor condiții de evoluție acceptabilă, a elementelor tradiționale de limbă, cultură, identitate și obiceiuri culturale și religioase. Securitatea mediului se referă la menținerea biosferei locale și planetare, ca suport esențial pentru toate acțiunile umane [2, p. 31]. Important este și faptul că, din perspectiva Școlii de la Copenhaga, aceste sectoare nu operează izolat unul de celălalt, ci fiecare definește un punct central în cadrul problematicii securității, ca și un mod de a ordona prioritățile.

Considerăm, de asemenea, că delimitarea în cauză este esențială pentru a distribui competențele de implementare a politicilor în acest domeniu, care până recent era unul extrem de centralizat, netransparent și cu un puternic accent militar. Un rol semnificativ în acest proces, credem, că ar trebui să îi revină și societății civile, unde cea mai mare parte a expertizei în domeniul securității naționale se dezvoltă în prezent.

Republica Moldova și edificarea sistemului național de securitate

În perioada sovietică, domeniul securității, nici sub aspect teoretic și nici sub aspect practic, nu a fost investigat în centrele academice din RSS Moldovenească, motiv din care înregistrăm în prezent lipsa unei viziuni strategice privind principalele vulnerabilități și amenințări. Situația creată devine evidentă în special atunci când studiem (1) principalele documente strategice care fundamentează securitatea națională a Republicii Moldova, (2) unele publicații în domeniul securității naționale apărute în centrele de cercetare din Republica Moldova și (3) evoluția politicii externe și politicii interne ale statului în domeniul securității. Lipsa de cooperare între decidenții politici, mediul academic și *think-tank*-urile societății civile, unde este, în mod evident, elaborată cea mai mare parte a expertizei în sfera securității, pune, de asemenea, sub semnul întrebării calitatea politicilor naționale în domeniul securității. Pentru a trasa niște concluzii cu privire la edificarea sectorului național de securitate, în cele ce urmează vom analiza principalele documente care fundamentează din punct de vedere politico-juridic sistemul național de securitate al Republicii Moldova.

Documentele oficiale de bază care trasează câmpul de acțiune al securității naționale a Republicii Moldova sunt: Constituția Republicii Moldova (29 iulie 1994), Concepția Politicii Externe a Republicii Moldova (08 februarie 1995), Doctrina Militară (06 iunie 1995), Legea Securității Statului (31 octombrie 1995), Concepția Reformei Militare (26 iulie 2002), Concepția Securității Naționale (22 mai 2008) și Strategia Securității Naționale (15 iulie 2011).

Menționăm de la bun început faptul că în Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova *sistemul securității naționale* se definește drept un ansamblu de concepte, strategii, politici, mijloace, reglementări și structuri administrative ale statului, precum și ca ansamblu de instituții ale societății care au rolul de a realiza, a proteja și a promova interesele naționale ale țării [10]. Primele documente elaborate și adoptate în anii 1994-1995, inclusiv prima

Concepție a Securității Naționale din 1995, puneau un accent deosebit pe crearea și recunoașterea statului Republica Moldova. La momentul invocat, securitatea politică, militară și economică trebuia explicată, înțeleasă și edificată. În acest sens, Constituția Republicii Moldova [11] reprezintă documentul fundamental, deoarece definește principiile de existență ale statului, printre care: suveranitatea, independența, unitaritatea și indivizibilitatea. Legea fundamentală determină valorile care trebuie edificate și securizate: statul de drept, democrația, demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea, pluralismul politic. Totodată, protecția cetățenilor și garantarea drepturilor fundamentale reprezintă o prioritate fundamentală a statului, cetățenii beneficiind de protecția statului atât în interior, cât și în străinătate: dreptul la apărare, la libera circulație, la viață intimă, familială și privată, inviolabilitatea domiciliului, secretul corespondenței, libertatea conștiinței, libertatea opiniei și a exprimării, libertatea creației etc. [11, p. 4-8].

Concepția Politicii Externe, un alt document relevant pentru realizarea politicii de securitate națională, identifică locul Republicii Moldova în comunitatea internațională, precum și prioritățile, principiile și direcțiile politicii sale externe. Astfel, consolidarea independenței și suveranității țării, asigurarea integrității teritoriale, afirmarea țării în calitate de factor de stabilitate pe plan regional, contribuirea la promovarea reformelor social-economice necesare pentru tranziția la economia de piață și ridicarea bunăstării populației, edificarea statului de drept formează priorități importante ale politicii externe și constituie prioritățile pe plan extern ale țării [12, p. 3-4]. În acest sens, Republica Moldova a urmărit integrarea sa pleneră în sistemul internațional prin aderarea la diverse structuri regionale și internaționale, însă considerăm, totuși că acest proces nu a avut ca suport o viziune strategică bine definită. În condițiile unui antagonism tradițional între Rusia și Occident, Republica Moldova nu și-a explicat destul de elocvent care este direcția prioritară a politicii externe, fapt care a avut ulterior un impact negativ asupra

promovării intereselor naționale și asigurării securității. Oscilarea țării între Est și Vest, între două modele de dezvoltare (unul – ceseist și altul – european, de tip liberal-democratic) a subminat semnificativ capacitatea Republicii Moldova de a soluționa definitiv conflictul transnistrean, a tergiversat esențial perspectivele de asociere la procesele integraționiste europene, a creat tensiuni sociale și politice constante și a întârziat sistematic implementarea unor reforme democratice durabile și eficiente. Chiar și optarea pentru un statut de neutralitate permanentă poate fi considerată o vulnerabilitate esențială ce rezultă dintr-o ezitare geostrategică diacronică.

Doctrina Militară este documentul de bază care urmărește asigurarea securității militare a poporului și statului, prevenirea războaielor și conflictelor armate prin mijloacele de drept internațional. Documentul stipulează că viziunea militară a țării este determinată de politica ei externă și internă, de neutralitatea permanentă proclamată constituțional, care poartă un caracter în exclusivitate defensiv. Observăm în textul documentului că sursele potențiale ale pericolului militar pentru suveranitatea, independența și integritatea teritorială, inclusiv cele ce țin de relațiile nereglementate dintre diferite state din regiune, fac trimiteri exclusive la situația din zona de est a Republicii Moldova. Din acest punct de vedere, cea mai serioasă amenințare la adresa securității politico-militare a Republicii Moldova este staționarea ilegală a trupelor Federației Ruse pe teritoriul suveran al Republicii Moldova, dezvoltarea unui regim separatist susținut politic, economic, militar și moral de Rusia și dezvoltarea unor structuri paramilitare ilegale de forță [13].

Spre deosebire de Doctrina Militară, Concepția Reformei Militare propune o abordare mai largă a sectorului de apărare militară, astfel încât reforma militară prevedea un set complex de măsuri politice, economice, juridice, propriu-zis militare, tehnico-militare, sociale și de altă natură direcționate spre reorganizarea calitativă a sistemului organelor conducerii civile și militare, a Forțelor Armate, a sistemelor de mobilizare și de asigurare a infrastructurii militare în concordanță cu condițiile actuale și perspectivele geopolitice,

social-politice și economice ale statului. Menționăm, de asemenea, că suveranitatea, independența, unitatea, integritatea teritorială a țării, democrația constituțională și securitatea cetățenilor reprezintă elementele de referință ale securității din perspectiva Concepției Reformei Militare [14, p. 2-3]. Remarcăm în documentul respectiv extinderea paletei de amenințări, de la cele ce rezultau doar din dislocarea trupelor străine pe teritoriul suveran al țării și perpetuarea unui regim separatist ilegal, la amenințări ce provin inclusiv din: poziționarea Republicii Moldova la confluența unor spații geografice purtătoare de tensiuni latente sau evidente și împărțirea sferelor de influență între CSI și NATO. Plauzibilă în acest context este includerea în spectrul riscurilor la adresa securității naționale a celor (a) regionale, (b) asimetrice și (c) transnaționale. Un aspect novator al documentului este accentul pus pe expertiza științifică în asigurarea apărării naționale pe diverse domenii-cheie. În document se precizează că realizarea acestei activități va determina, în mare măsură, succesul reformei militare și, în ultimă instanță, constituirea noului sistem național de apărare, fiind identificate direcțiile privind: (a) dezvoltarea și perfecționarea cadrului juridic al sistemului de asigurare a securității militare a statului; (b) perfecționarea sistemului de conducere în domeniul apărării; (c) reforma Forțelor Armate; (d) perfecționarea sistemului de mobilizare; (e) asigurarea economico-financiară a Forțelor Armate; (f) dezvoltarea colaborării internaționale în domeniul militar [14, p. 3-6].

Un rol important în elaborarea cadrului juridic și în consolidarea securității naționale a Republicii Moldova îi revine Legii Securității Statului [15]. Fiind parte integrantă a securității naționale, securitatea statului se referă la securitatea informațională a statului și la ordinea / pacea publică sau în limbaj academic – la siguranța națională. Relevante în acest sens se dovedesc a fi și dezbaterile vizând securitatea *vs.* siguranța națională. Cercetătoarea R. Stoicescu afirmă că astfel de concepte sunt greu de diferențiat, pentru că ele reprezintă fațetele uneia și aceleași idei, și anume ale ideii de supraviețuire a integrității și suveranității statului și a elementelor

care îl constituie [16, p. 94]. Elementul care le separă este dimensiunea în care ele operează, securitatea națională se realizează, conform cercetătoarei, în mare parte pe axa intern–extern, iar siguranța națională abordează o perspectivă orientată spre dimensiunea interioară a statului.

Documente fundamentale care stau la baza edificării sistemului de securitate națională sunt și cele două Concepții ale Securității Naționale a Republicii Moldova. Acestea, primul adoptat în 1995 [17], iar al doilea în 2008 [18], reflectă evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova și definește scopul securității naționale, liniile directorii pentru securitatea națională, valorile și principiile generale ce urmează a fi protejate de stat și de societatea moldovenească. Prima Concepție a Securității Naționale a Republicii Moldova a fost elaborată în contextul în care Republica Moldova își căuta cu insistență recunoașterea și rolul în calitate de actor cu drepturi depline în sistemul internațional din perioada post-Război Rece. Iată de ce securitatea națională este percepută ca o activitate a statului pe axa intern-extern, iar din introducerea documentului se stipulează că statul va respecta normele dreptului internațional, reafirmându-și, în același timp, statutul său de neutralitate permanentă enunțat în Constituție. Prin securitate națională, documentul are în vedere protecția persoanei, a societății și a statului, a drepturilor și a intereselor lor stabilite de Constituție și de alte legi ale țării împotriva pericolelor externe și interne [17, p.1].

Prezintă interes și accepția teoretică atribuită în Concepție noțiunii de pericol la adresa securității naționale. Astfel, se stipulează că prin pericol pentru securitatea națională se subînțelege intenția forțelor ostile, manifestată sub orice formă, sau factorul de ordin ecologic, tehnic și de altă natură, a căror realizare sau influență poate constitui o amenințare pentru persoană, societate și stat [17, p. 2]. Este vorba, în principal, de următoarele amenințări: agresiune directă și revendicări teritoriale; conflicte locale sau regionale; acțiuni îndreptate spre schimbarea prin violență a ordinii

constituționale; acțiuni îndreptate spre subminarea sau lichidarea potențialului economic, tehnico-științific și defensiv al țării, precum și crearea situațiilor de pericol ecologic; acțiunile îndreptate spre tensionarea situației sociale și provocarea conflictelor sociale; terorismul, crima organizată, traficul de droguri, migrația ilegală, acțiunile având drept scop lezarea drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor [17, p. 2].

Semnalăm în acest text o viziune limitată asupra conceptului de securitate, care nu este definită în funcție de noile amenințări și vulnerabilități apărute în perioada post-Război Rece, ci în funcție de pericolele tradiționale la adresa statului. Într-o astfel de abordare este dominantă filiera politico-militară a securității, iar cea economică, societală și de mediu lipsesc ca domenii distincte. Utilizarea noțiunii de „pericol” în detrimentul celui de amenințare și vulnerabilitate denotă, din punctul nostru de vedere, ezitarea acestui document de a stipula clar și exhaustiv problemele reale cu care se confruntă statul și societatea la momentul actual și care periclitează securitatea națională: războiul transnistrean, criza economică, criza energetică, criza social-identitară, emigrația masivă, criminalitatea transfrontalieră, degradarea mediului ambiant.

Concepția Securității Naționale adoptată la 22 mai 2008 [18] prezintă o viziune nouă asupra securității naționale, fiind inspirată de tezele Școlii de la Copenhaga. În timp ce prima Concepție pune accent preponderent pe pericole militare și politice, cea de-a doua pornește de la o interpretare comprehensivă a securității naționale, având în vedere caracterul ei multidimensional și interdependent. Apreciem faptul că în Concepție și-a găsit loc întreaga paletă a amenințărilor și vulnerabilităților: politice, militare, economice, sociale și de mediu. Totuși, pot fi depistate unele carențe în ceea ce privește modul de ierarhizare a amenințărilor și vulnerabilităților la adresa securității naționale.

Totodată, este salutar faptul că în Concepție sunt evidențiate mai clar obiectivele urmărite prin implementarea politicii de securitate. Ele constau, în principal, în restabilirea integrității teritori-

ale a statului, eliminarea prezenței militare străine, consolidarea independenței și suveranității statului, menținerea într-o stare dinamică avansată a proceselor de integrare europeană și consolidare a relațiilor cu NATO, asigurarea dezvoltării democratice a societății și consolidarea securității interne a acesteia, dezvoltarea economică și socială ascendentă, dezvoltarea și valorificarea cât mai pleneră a potențialului uman, apărarea cât mai eficientă a intereselor și drepturilor cetățenilor Republicii Moldova în țară și după hotarele ei, consolidarea dimensiunilor economice, societale, energetice și ecologice ale securității, consolidarea securității militare și participarea Republicii Moldova la consolidarea securității internaționale [18, p. 4]. Cât despre mecanismul de asigurare a securității, în Concepție se precizează că el va fi descris în Strategia Securității Naționale.

În acest context, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat la 15 iulie 2011 Strategia Securității Naționale, astăzi în vigoare, care cuprinde direcțiile orientative de activitate a statului în domeniul securității naționale pe un termen mediu de 4-7 ani [19, p. 46]. Asigurarea intereselor naționale vitale ale Republicii Moldova este miza centrală a prezentei Strategii. Aceste interese constau în asigurarea și în apărarea independenței, a suveranității, a integrității teritoriale, a frontierelor inalienabile ale statului, a siguranței cetățenilor, în respectarea și în protejarea drepturilor și a libertăților omului, în consolidarea democrației.

Analizând din punctul de vedere al conținutului prezentul document, remarcăm că el a fost elaborat în baza teoretico-metodologică a Școlii de la Copenhaga, unde se iau în considerare toate componentele securității. Se stipulează, în acest sens, că Strategia ține cont de abordarea multilaterală a securității naționale, de caracterul ei multidimensional și interdependent, care este determinat atât de starea de lucruri din domeniul politic, militar, de cel al ordinii publice din țară, cât și de situația din sfera economică, socială, ecologică, energetică și de altă natură [19, p. 37]. Viziunea conceptuală în asigurarea securității naționale presupune utilizarea tuturor

mijloacelor corespunzătoare în scopul diminuării vulnerabilităților sistemului de securitate națională și al creșterii capacității naționale de a răspunde la amenințări și la riscuri [19, p. 38]. Totuși, documentul nu explică noțiunile de bază cu care se operează frecvent: amenințare, vulnerabilitate și risc.

În pofida faptului că în compartimentul consacrat interesului național și politicii de securitate Strategia enumeră un șir de amenințări, vulnerabilități și riscuri, documentul în cauză nu propune o ierarhizare și o descriere clară a acestora. Or, așa cum menționa B. Buzan, doar după ce căpătăm o idee rezonabilă despre natura amenințărilor și a vulnerabilităților putem să ne dăm seama despre securitatea națională ca problemă politică [2, p. 120]. Această lacună este depășită doar parțial în capitolul consacrat căilor de asigurare a securității naționale, în care ordinea de enumerare a problemelor ce necesită o rezolvare iminentă poate sugera o anumită ierarhie a celor mai importante amenințări și vulnerabilități la adresa securității naționale. Astfel, în calitate de amenințări actuale la adresa securității naționale a Republicii Moldova au fost identificate: sărăcia, subdezvoltarea economică și dependența energetică, conflictul transnistrean, tensiunile din zonă și prezența militară străină, coerciția externă, factorul criminogen, corupția, problema demografică și acutizarea fenomenului migrației, sănătatea populației, calamitățile naturale, poluarea mediului, accidentele tehnogene, insecuritatea informațională, instabilitatea sistemului financiar-bancar [19, p. 40-43].

Considerăm că viziunea oficială referitoare la problemele care trebuie abordate prioritar este importantă pentru Republica Moldova, în contextul resurselor administrative și financiare insuficiente pentru a le contracara simultan în perspectivă imediată. Fiind un document-cadru pentru politica de securitate și unul de referință pentru politicile sectoriale, Strategia comunică foarte puțin despre contextul regional și internațional de securitate în care este plasată Republica Moldova, specificând doar că o astfel de analiză a fost efectuată [19, p. 37]. Din acest punct de vedere, pot apărea în mod

logic următoarele întrebări deloc retorice: Care sunt vulnerabilitățile și amenințările care provin din amplasamentul țării în partea de Est a Europei? Care sunt oportunitățile ce pot fi valorificate, în acest context? Considerăm că ar fi fost oportună înserarea în acest document politico-juridic a unui compartiment dedicat contextului internațional și regional de securitate care influențează direct securitatea națională a Republicii Moldova.

O altă lacună gravă a Strategiei adoptate în anul 2011 este lipsa unui Plan de Acțiuni relevant care să prevadă acțiuni concrete de realizat, instituții responsabile, resurse alocate, termeni de realizare și procedee de monitorizare a acestui proces. Constatăm că în lipsa unui Plan de Acțiuni la moment este greu de realizat o evaluare obiectivă a măsurii în care prevederile acestui document au fost implementate.

Concluzii: o nouă Strategie a Securității Naționale este necesară

Elaborarea și eventuala adoptare în Parlament a noului proiect al Strategiei Securității Naționale este pertinentă, căci, pe de o parte, vine să soluționeze lacunele cadrului juridic național de asigurare a securității enunțate moștenite din anii precedenți, iar pe de altă parte, rezultă din ultimele evoluții geopolitice regionale dar și interne care influențează direct starea de securitate națională. Evoluții regional negative, precum războiul hibrid din Ucraina, care riscă să se extindă și în Republica Moldova, embargoul la exportul de produse agro-alimentare moldovenești impus de Federația Rusă, condiții mai stricte de obținere a permisului de muncă pentru migranții moldoveni în Federația Rusă, scăderea constantă a remitențelor (în perioada ianuarie – septembrie 2015 acestea s-au diminuat în proporție de 33% [20] față de perioada similară a anului precedent), devalorizarea continuă a monedei naționale față de principalele valute internaționale, scăderea drastică a nivelului de trai a unei părți importante a populației, utilizarea prețului la gazul rusesc în calitate de instrument pentru presiune politică, necesitatea de adaptare la condiții competitive de

export pe piața de desfacere a UE ș.a. determină necesitatea unei re-evaluări a amenințărilor și riscurilor la adresa securității naționale a Republicii Moldova și planificarea unor acțiuni concrete pentru a diminua vulnerabilitatea statului față de acestea.

De asemenea, criza din sistemul financiar-bancar provocată de devalizarea cu circa un miliard de dolari a trei bănci importante din Republica Moldova, combinată cu nemulțumirea societății privind implementarea reformelor asumate prin semnarea Acordului de Asociere cu UE, în special din domeniul justiției, a provocat turbulențe profunde în domeniul economic, social și politic, afectând însăși capacitatea statului de a-și realiza scopul central: asigurarea protecției cetățenilor și garantarea drepturilor fundamentale.

Elaborarea Strategiei Securității Naționale în calitate de document de politici este importantă din perspectiva implementării unor acțiuni concrete care ar diminua din paleta de amenințări, vulnerabilități și riscuri la adresa securității naționale. Din această perspectivă, merită de remarcat faptul că noua Strategie trebuie să fie adoptată împreună cu un Plan de Acțiuni care stabilește sarcini pentru fiecare instituție de profil în vederea abordării structurate a pericolelor identificate în urma analizei riscurilor și amenințărilor curente. De asemenea, este importantă identificarea resurselor administrative și financiare pentru buna implementare a Strategiei. Un lucru important care trebuie să clarifice Strategia este acordarea rolului de coordonator al acestui domeniu Consiliului Suprem de Securitate, dar și elaborarea metodologiei de monitorizare și raportarea activităților realizate.

Este de remarcat, de asemenea, că politica de securitate este una de factură orizontală, așa încât toate autoritățile publice ale statului trebuie să participe la implementarea Strategiei și a Planului de Acțiuni. Monitorizarea activităților și rezultatelor obținute se vor evalua semestrial, în comun cu experții din centrele de cercetare neguvernamentale, și, în caz de necesitate, se vor introduce schimbări operative în activitățile de contracarare a amenințărilor și vulnerabilităților apărute. La fel pentru o evaluare mai obiecti-

vă a problemelor prioritare de securitate este oportună ierarhizarea amenințărilor și vulnerabilităților la care este expusă Republica Moldova la momentul actual.

De asemenea, pentru implementarea în practică a mecanismului de anticipare și prevenție se impune crearea unei Unități permanente de monitorizare, analiză și prognoză care va urmări și reacționa în regim non-stop evoluțiile interne, regionale, internaționale de factură politică, economică, socială care au impact asupra sectorului de securitate națională cu scopul de adapta acțiunile și contra-acțiunile de diminuarea a amenințărilor și vulnerabilităților apărute. Din acest punct de vedere, elucidarea contextului național și internațional de securitate este vitală din două perspective. În primul rând, pentru a determina locul Republicii Moldova în contextul internațional, în al doilea rând, pentru a nuanța starea lucrurilor în domeniul securității naționale pe plan extern (regional și internațional) și intern (național) și principalele tendințe de evoluții viitoare.

Referințe bibliografice

1. Opalev A. V. Cu privire la unele categorii de bază ale teoriei asigurării securității naționale. În: Itinerar strategic: Revistă de studii de securitate și apărare. IISD al AȘM. Chișinău, 2007, nr. 1-2, p. 24-30.
2. Buzan B. Popoarele, statele și teama. Chișinău: Cartier, 2000. 386 p.
3. Preașcă D. Republica Moldova va avea o nouă Strategie Națională de Securitate. [on-line] // <http://www.moldova.org/republica-moldova-va-avea-o-noua-strategie-nationala-de-securitate/> (vizitat 19.10.2015)
4. Sachs S. E. The Changing Definition of Security. Oxford, 2003. http://www.stevesachs.com/papers/paper_security.html#_ftnref3 (vizitat 27.03.2012).
5. Wei Ch. T. Security for Small States. În: Journal of the Singapore Armed Forces. Singapore, 1999. http://www.mindef.gov.sg/safti/pointer/back/journals/1999/vol25_4/9.htm (vizitat 27.03.2012).
6. Thapa P. J. Security Challenges for Small States in the New World Order: Options for Nepal Pennsylvania 1997. <http://www.scribd.com/doc/44090448/Security-Challenges-for-Small-States-in-the-New-World-Order-Options-for-Nepal> (vizitat 27.03.2012)
7. Bird T., Croft S. Școala de la Copenhaga și securitatea europeană. În: Studii de securitate. București: Cavallioti, 2005, p. 7-28.

8. Faltas S. Încheiere. În: Reforma sectorului de securitate în Republica Moldova: consolidarea controlului asupra sectorului de securitate. Groningen: CESS, 2009. p. 93-103.
9. Roșca A. Algoritmi ai tranziției: aspecte social-filozofice. Chișinău: Tipogr. AȘM, 2007. 300 p.
10. Concepția securității naționale a Republicii Moldova. Legea nr. 112 din 22.05.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 03.06.2008, nr. 97-98
11. Constituția Republicii Moldova. Hotărârea Parlamentului din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 18.08.1994, nr. 1.
12. Concepția Politicii Externe a Republicii Moldova. Hotărârea Parlamentului nr. 368 din 08.02.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 06.04.1995, nr. 020.
13. Doctrina militară a Republicii Moldova. Hotărârea Parlamentului nr. 482 din 06.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.07.1995, nr. 38-39/429. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=306988> (vizitat 06.03.2011).
14. Concepția Reformei Militare. Hotărârea Parlamentului nr. 1315 din 26.07.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.08.2002, nr.117-119/975.
15. Legea Securității Statului. Nr. 618 din 31.10.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.02.1997, nr 10/117. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311700> (vizitat 06.03.2011).
16. Stoicescu R. Conceptul de securitate. În: Politica de securitate națională: concept, instituții, procese. Coord. L. A. Ghica, M. Zulean. Iași: Polirom, 2007. p. 77-98.
17. Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova. Hotărârea Parlamentului nr. 445 din 05.05.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29.06.1995, nr. 35/399.
18. Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova. Legea nr. 112 din 22.05.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 03.06.2008, nr. 97-98.
19. Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova. Nr. 153 din 15.07.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.10.2011, nr. 170-174 (3966-3971).
20. Scădere de aproape 33% a remiterilor, în ianuarie-septembrie. În: Economist: Magazin Economic, 02.11.2015. <http://eco.md/index.php/economie/actualitate/item/4047-sc%C4%83-dere-de-aproape-33-a-remiterilor-%C3%AEn-ianuarie-septembrie> (vizitat 02.11.2015)

DIVERSIFICAREA TEORETICĂ A CONCEPTULUI DE SECURITATE ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRILOR STRUCTURALE DE SISTEM INTERNAȚIONAL POSTRĂZBOI RECE

Victor JUC,

doctor habilitat în științe politice,

Veaceslav UNGUREANU,

doctor în științe politice

Abstract: *The compartment contain analysis of two blocks of issues: the diversification of the concept of security by expanding of the dimensions in the context of the reconfiguration the security architecture in the post cold war period and evolution of political and legal framework of substantiation and institutionalize processes of the national security of the Republic of Moldova. The final conclusion is that the national security of the Republic of Moldova request pragmatic treatment and politico-diplomatic ability, given the permanent conceptual and strategic changes.*

Keywords: *security (international security, concept), risks, threats, vulnerabilities, strategy, national politics, conflict, neutrality.*

Sistemul securității naționale a Republicii Moldova parcurge un proces complex de căutări ale reformei, dat fiind că se confruntă cu o multitudine de provocări, beneficiind totodată de unele oportunități. Arealul est-european a devenit zona de confluență a intereselor geopolitice ale unor actori majori provocând presiuni, în sensul că factorului extern îi revine rolul deosebit în raport cu politica internă de securitate, marcându-i direcțiile de exercitare.

Vom nota că saltul calitativ în diversificarea teoretică a conceptului de securitate s-a produs nemijlocit după încheierea războiului rece, din cauza că transformările care au avut loc nu puteau să nu condiționeze oportunitatea îmbogățirii dimensiunii tradiționale a acestui concept: caracterul relațiilor internaționale a determinat redimensionarea arhitecturii de securitate, ordine ce a cuprins fundamentele conceptual-teoretice, abordate din perspective on-

tologică și epistemologică. Astfel, transformările produse reflectă schimbările în relațiile practice ale securității, susține R.Stoicescu, citat de L.Ghica și M.Zaulean, realitățile care au determinat că o concepție redusă la capabilitate militară nu poate explica multitudinea de factori cu impact asupra securității, aceasta referindu-se, în același timp, la un lucru în sine sau la o stare și la un proces sau la o serie de procese [1, p.77-78]. A. Sarcinschi acreditează ideea că definiția securității a suferit mai multe modificări, invocând conceptele de *pace pozitivă*, enunțat de J.Galtung, *pace stabilă*, propus de K.Boulding și definiția lui W.Lippmann, a cărei esență se reduce la următoarele: o națiune se află în siguranță în măsura în care nu se regăsește în pericolul de a trebui să sacrifice valori fundamentale dacă dorește să evite războiul [2, p.7-8]. B. Buzan face referință la mai multe elaborări științifice în domeniu, punând în lumină definițiile propuse de I. Bellany, care menționează că „securitatea în sine reprezintă absența relativă a războiului, combinată cu o convingere relativ sustenabilă că nici un război care ar putea avea loc, nu s-ar încheia cu înfrângere”; L. Martin, care scoate în evidență dimensiunea economică, subliniind că „securitatea este asigurarea bunăstării viitoare” și O. Walver, potrivit căruia, aceasta nu este altceva decât un act de vorbire, pretinzându-se un drept special de către un reprezentant al statului [3, p.28-29]. Reliefînd aceste și alte definiții, B. Buzan urmărește să valideze supozițiile sale, fondate pe concluziile lui P. Wolfers, privind ambiguitatea securității „abordată ca și concept, în sensul, condiției sau stării în care o entitate este sigură de supraviețuirea sa”.

Revenind la trecerea în revistă a unor definiții, vom afirma că S.Walt, contrar lui O.Waever, menționează că securitatea nu este ceva, nu este o condiție, o stare, un atribut, ci mai degrabă se dovedește a fi un concept ancorat pe studiul amenințărilor, aplicării și controlului forței militare. Făcînd o radiografie a studiilor de securitate de la începutul anilor '90 ai secolului XX, R.Stoicescu acreditează supoziția că acestea s-au bazat pe fundamentele ontologice de sorginte realistă, care presupune că statul, interesul național și

strategia sunt *date*, iar relațiile internaționale constituind o realitate obiectivă și observabilă [1, p.21].

S. Tarry se pronunță pentru partajarea specialiștilor în materie în două grupuri: cei care și-au propus să *extindă* studiile de securitate și cei care vor să le *aprofundeze*. Primul grup include specialiștii care se bazează pe conceptul inițial al statului ca obiect referent principal al securității, totodată propunând spre analiză și impactul politicii interne, a situației economice și a instituțiilor internaționale asupra securității, adică cei care văd în individ și în problematica identității sociale factori importanți, însă neglijați în cercetările științifice. Grupul celor din urmă pune sub semnul întrebării elementele constitutive ale statului și accentuează importanța contextului istoric și politic în formarea ideilor și concepției despre securitate [4].

Exponenții extinderii – M. Ayoob, O. Waver, D. Thomas, H. Haftendorn și R. O. Keohane, susțin necesitatea de a examina relațiile dintre securitate și factorii interni care determină dinamica evoluției statelor. M. Ayoob atenționează decidenții politici că principala sursă de insecuritate în țările subdezvoltate nu vine din exterior, ci din procesul incomplet de creare a structurilor statale și monopolizării forței militare de către autoritățile centrale [5, p. 128-130]. El susține că existența conflictelor în acest mediu se datorează vulnerabilităților interne și lipsei instituțiilor politice bine articulate într-un context național. Însă amenințările externe rămân o sursă de preocupare, dat fiind că orice criză internă a unui stat poate fi considerată un potențial factor de destabilizare a securității altui stat. Prin urmare, problema migrației ilegale sau a dispariției unei resurse strategice, petrolul sau apa, poate fi vitală pentru o țară, fiind o problemă de securitate, pe când în alt stat, în aceleași circumstanțe, nici nu se înregistrează în agenda amenințărilor la adresa securității [5, p. 142-144].

Păstrînd statul ca obiect referent al securității, R. O. Keohane și H. Haftendorn au elaborat fundamentele neoliberales ale științei relațiilor internaționale, accentul fiind pus pe semnificația resur-

selor economice în relațiile interstate și pe efectele pozitive ale instituțiilor internaționale care le pot întruni în asigurarea și consolidarea securității naționale și internaționale. Din punct de vedere economic, o situație dificilă la acest nivel poate deveni o amenințare la securitatea statului, pentru că îl poate delegitima, mai ales în cazul unui stat nedezvoltat sau slab dezvoltat: conflictul pe marginea resurselor strategice poate fi transformat în amenințare la adresa securității economice a unui stat. H. Haftendorn consideră că într-o lume interdependentă legăturile economice pot ajuta în rezolvarea conflictelor prin cooperare sau le pot exacerba, depinzând de context și de condițiile statelor participante. Pe termen lung, securitatea unui stat depinde de capacitățile sale economice, care presupun o mare varietate de instrumente pentru implementarea politicilor de securitate, fiind totodată un element foarte important al puterii, care îi permite să întrețină o armată puternică, în măsură să protejeze interesele statului, și să aducă avantaje comparativ cu celelalte state aliate sau rivale [6, p. 22]. H. Haftendorn susține că instituțiile internaționale aduc avantaje în menținerea securității: concentrându-se asupra calculelor ce vizează costurile conflictelor și beneficiile lor, el sugerează că instituțiile internaționale mediază aceste procese, iar în baza normelor și a locurilor comune oferite de acestea neînțelegerile potențiale sînt atenuate, evitîndu-se astfel multe amenințări la adresa securității. Prin urmare, fără să elaboreze o definiție absolut nouă în materie de securitate, autori sugerează asupra interdependenței dintre elementele care creează o situație de securitate și integrează în studiile lor un dinamism care urmărește să capteze mai bine ritmul transformărilor în relațiile internaționale. Subliniind că în perioada de după războiul rece amenințările la adresa securității s-au transformat pe mai multe coordonate în riscuri, ei remarcă vulnerabilitățile enorme cu impact asupra statelor.

Ideea riscului ca element din ce în ce mai prezent în problematica securității statului a fost introdusă de U. Beck și N. Luhman, creatorii noțiunii de *societate de risc*. Pentru U. Beck, riscul poate fi definit ca un mod sistematic de a gestiona hazardurile și insecuritățile produse

și create de procesul de modernizare a societății. Riscurile depind de decizii, sînt produse industriale și, în acest sens, reflexive din punct de vedere politic [7, p. 183]. Deși riscurile nu au devenit elementele centrale ale studiului sau practicilor securității, existența lor atrage atenția asupra faptului că există posibilitatea ca procesul și deciziile politice să producă amenințări la adresa securității statelor.

B. Buzan și O. Waever au încercat și au reușit să extindă concep-tul de securitate, propunînd o perspectivă complexă. Poziția critică a lui B. Buzan privind conceptul, exprimată la începutul anilor '90 ai secolului XX, ne oferă, în același timp, soluții prin care studiul poate fi îmbogățit, degajînd elementele care ar putea fi utile în a înțelege, în special, că atunci cînd se vorbește despre securitate, se vorbește, practic, despre securitatea națională a unui stat; dinamica securității fiind relațională și bazată pe interdependența dintre state: securitatea internațională se referă mai mult la condițiile sistemice cu impact asupra statelor, adică în limitele cărora se simt mai mult sau mai puțin în siguranță [3, p. 22]. Alt element important introdus de B. Buzan în analiza securității ține de partajarea statelor în puternice (cu un grad avansat de coeziune politică și socială) și slabe (cu legitimitate internă scăzută și control fragil asupra instituțiilor centralizatoare ale puterii). El trasează diferența dintre state puternice, care nu dispun de putere mare pe scena internațională (Austria, El-veția) și state slabe, din anumite puncte de vedere, dar cu ponde-re internațională (India, Pakistan). Aceste nuanțe se dovedesc a fi vitale pentru a înțelege natura securității și capacitățile de reacție a statelor la pericole în funcție de vulnerabilitățile lor. În statele slabe, spre exemplu, securitatea are legătură mai mult cu grupurile care le compun decît cu instituțiile statului în sine și există de multe ori ris-cul de a securiza un guvern sau un regim mai degrabă decît un stat. Analiza realizată de B. Buzan este susținută de către O. Waever, care propune o concepție bidimensională a securității cu privire la stat și la societatea [3, p. 106-107].

Dezvoltînd ideea analizei securității lansată de B. Buzan prin departajarea statelor conform gradului de coeziune a instituțiilor

care dețin puterea în stat și ponderea lor pe arena mondială, este justificat de a conchide că Republica Moldova se încadrează în categoria țărilor cu grad sporit de insecuritate. Cît privește ponderea Republicii Moldova pe arena internațională, aceasta este una neînsemnată, iar datorită conjuncturii geopolitice se atestă o tendință sporită de amplificare a pericolelor simetrice și asimetrice, cu impact asupra securității regionale [8, p. 19].

M. Ayooob, în contextul ideii „departajarea statelor”, afirmă că există cel puțin două viziuni diferite despre securitate, structurate pe axa diferențierii arenei internaționale în Nord și Sud [9, p. 9]. Această diferențiere este crucială pentru a înțelege de ce concepțiile despre securitate variază de la un context la altul. În plus, raporturile de securitate dintre țările din Nord sînt diferite de cele dintre țările din Sud. M. Ayooob avansează ideea că securitatea trebuie să rămînă un concept ancorat pe stat, conectat la problematica ordinii și protecției internaționale [9, p. 24-25]. Deși nu contrazice opiniile anterioare, propune o viziune mai restrînsă a securității și revine la ideea că securitatea este determinată de soliditatea internă a statelor, precizăm noi.

B. Buzan a remarcat interconexiunea dintre amenințări și vulnerabilități, care trebuie luată în considerare în momentul evaluării securității, mai ales în cazul în care condiția mediului anarhic al sistemului internațional influențează asupra senzației de securitate și insecuritate a sistemului. Ultimul element important în analiza securității vizează, conform lui B. Buzan, relația dintre factorii domestici și politica de securitate națională, aceștia din urmă pot afecta vulnerabilitatea sau puterea unui stat și vor avea efecte neașteptate asupra securității. În cazuri particulare, cum ar fi cel al SUA, în care elementele de politică internă pot avea repercusiuni directe în afara statului, o decizie aparent de ordin domestic poate intra în jocul securitar al statului [3, p. 175].

O. Waever este puțin mai tranșant, comparativ cu B. Buzan, propunînd o agendă ambițioasă pentru studiul securității. O. Waever apără ideea conform căreia un stat este preocupat de păstrarea și consolidarea suveranității, pe cînd o societate caută să-și întărească

și să-și prezeve identitatea [10, p. 67]. În accepția lui R. Stoicescu, această idee se încadrează bine în polemica deschisă de B. Buzan pe marginea statelor slabe sau puternice, pentru că se referă la elementul societal și îl problematizează ca potențial obiect referent al securității [1, p. 85 - 86].

R. Stoicescu consideră că B. Buzan și O. Waever pun accentul pe existența unei *societăți internaționale* edificată pe un set de norme și instituții, securitatea fiind asigurată prin respectarea lor în totalitate. Cooperarea și internaționalizarea anumitor reguli de acțiune constituie suportul principal al securității internaționale în această perspectivă și responsabilitatea fiecărui stat, în mod special a marilor puteri, de a menține securitatea. Adepții extinderii noțiunii de securitate păstrează statul ca obiect referent, supraviețuirea statului sau a suveranității sale rămânând ideea principală. Ei nu pun în discuție securitatea individului și acceptă multe dintre variabilele politicului ca date, de exemplu: interesele naționale, statalitatea, societatea etc. [1, p. 85]. K. Krause și M. C. Williams sînt de părere că în majoritatea cercetărilor despre securitate se vorbește mult în jurul conceptului și mai puțin despre ceea ce este de fapt, autorii susținînd că acest lucru nu este neapărat negativ, ci denotă ideea că securitatea este dependentă de contextul spațial și temporal al obiectului său și poate fi un act, o practică, mai degrabă decît un lucru în sine [11, p. 37].

Altă concepție a securității, totalmente diferită, este propusă de A. Mathias, care consideră că aceasta se referă la capacitatea unui sistem de a procesa elementele de diferență cu alte sisteme și, deci, are legătură cu identitatea sa politică, socială și militară. Securitatea va fi întotdeauna legată de ideea de siguranță și supraviețuire [12]. K. Krause respinge statul ca singur obiect referent al securității și se opune ideii că anarhia internațională este un dat. El susține importanța securității individului și a implicațiilor pe care aceasta le poate avea asupra modului în care decidenții politici acționează. În plus, el optează pentru adîncirea conceptului de securitate, incluzînd și problemele pericolelor ecologice, economiei și migrației ilegale ca factori în măsură să redefinească nivelul la care securitatea trebuie

să fie studiată sau înțeleasă. Statul reprezintă o abstracție care diminuează potențiala înțelegere a problemelor, dată fiind tendința de a le uniformiza în imagini mai largi [13, p. 12].

Exponenții curentului *realist* susțin contrariul, afirmând că mediul internațional este o lume hobbesiană a competiției, în care nu există o autoritate centrală de natură să impună ordinea, fapt care face ca fiecare componentă a sistemului, statul, să urmărească pe cont propriu supraviețuirea ca entitate suverană sau, mai larg, apărarea valorilor și intereselor, în primul rând celor considerate fundamentale (independența, suveranitatea și integritatea teritorială). Ca termen generic, în opinia realiștilor, *securitatea* unui stat se referă la lipsa amenințărilor la adresa acestor valori și interese, precum și la capacitatea sa de a le apăra cu succes în caz de pericol [14, p. 181].

J. Balazj, citat de B. Buzan, definește conceptul de securitate la nivel internațional, el scoate în evidență caracteristicile securității naționale, precum valorile naționale, durata și intensitatea amenințărilor, lipsa războiului, modul de viață acceptat. În opinia sa, „securitatea internațională este determinată, în fond, de securitatea internă și securitatea externă a diferitelor sisteme sociale, de măsura în care, în general, identitatea sistemului depinde de circumstanțele externe” [3, p. 28].

B. Buzan, O. Waever și J. Wilde, răspunzând acuzațiilor aduse de tradiționaliști, care afirmă că modelul lărgirii sferei de definiere a securității este incoerent, prezintă o metodă operațională constructivistă ce presupune, pe de o parte, încorporarea principiilor tradiționaliste, iar pe de alta, eliminarea frontierei artificiale dintre securitate și economie, propunând noi modalități de studiu al interconexiunii domeniilor vieții sociale. Securitatea este definită de autori în funcție de perceperea amenințării la adresa existenței unui obiect de referință ce este puternic valorizat, acesta fiind parte a unei mulțimi vaste care poate include: actori nonstatali, principii abstracte și chiar natura în sine. Sursa amenințării se regăsește în cadrul statelor agresive, tendințele sociale negative și diversitatea culturală. Prin urmare, în concepția Școlii de la Copenhaga amenin-

țările pot să se manifeste într-o varietate de contexte politice, domenii ale vieții: politic, economic, militar, cultural, demografic, ecologic. Studiile de securitate ar trebui să fie centrate pe identificarea, localizarea și evaluarea celor mai importante măsuri de *securizare* inițiate de actorii principali ai vieții sociale, acest cadru de analiză fiind ilustrat prin aplicarea atât în sfera militară, cât și nonmilitară a securității. Rezultatul constă într-o *hartă* a problemelor contemporane ale securității, fiind determinate în funcție de patru variabile: caracteristica spațială (local, regional, global), localizarea sectorială (militar, politic, economic, cultural, ecologic), identitatea principalului actor (state, organizații internaționale, actori societali) și natura obiectului de referință (stat, națiune, principii, mediu înconjurător) [2, p.10-11].

J. Rosenau realizează o corelație între teoria complexității și conceptul de securitate [15], iar în opinia lui A. Saperstein, interacțiunile dintre statele-națiune, inclusiv războiul, sînt similare interacțiunilor dintre particule, studiate de fizică [16]. Prin prisma teoriei complexității J. Rosenau abordează evoluția mediului internațional de securitate înainte și după războiul rece, concluzionînd că sîntem adînc implicați într-un proces de transformare epocală, proces susținut de o nouă viziune asupra lumii și, implicit, asupra mediului de securitate. Esența acestei viziuni rezidă în convingerea că ordinea ce definește familiile, comunitățile, statele și sistemul global se bazează pe contradicții, ambiguități și incertitudini.

Pozitivismul promovează studiile strategice și studiile de securitate, fiind descrise de către criticii curentului drept abordări obiective ale ontologiei și epistemologiei securității. Totodată, se face distincție între abordarea tradiționalistă în studiile de securitate, cu o viziune centrată pe stat și dimensiunea militară, și abordarea vastă a securității, ce dorește să lărgească agenda de securitate prin analiza problemelor militare și nonmilitare.

Constructivismul se bazează pe supoziția că lumea este produsul interacțiunii sociale, care poate fi măsurată și analizată cu mijloace

științifice specifice. Această formă de constructivism social folosește, în studiul securității, ontologia subiectivă și epistemologia obiectivă, în sensul că lumea este construită social și poate fi măsurată și analizată.

Postmodernismul se distinge prin diversitatea studiilor de securitate, metodologia aferentă acestui curent de gândire este construită în jurul ideii că lumea este produsul interacțiunii noastre sociale și nu poate fi măsurată și analizată cu ușurință din cauza naturii contestate a cunoașterii (ontologie și epistemologie subiective). Rezultatele studiilor postmoderniste ridică multe întrebări referitor la rolul pozitivismului în studiul securității din mai multe puncte de vedere: metodologic, istoriografic, epistemologic, ontologic și normativ. Reprezentanții postmodernismului împărtășesc preocupările constructiviștilor ce țin de ambiguitatea ontologiei pozitivistice în studiile de securitate [2, p.9-10].

R. Cohen supune analizei securitatea individuală și cea colectivă. În opinia sa, securitatea individuală se află în centrul oricărui sistem real de securitate internațională construit în jurul idealurilor democratice liberale. Promovarea și apărarea libertăților fundamentale ale individului constituie nucleul de la care trebuie să pornească toate celelalte forme de securitate. La rândul său, securitatea colectivă reprezintă consecințele acțiunilor de menținere a păcii, de apărare împotriva amenințărilor și a agresiunii cu ajutorul membrilor unui sistem de securitate [17, p. 19-21].

Iu. Pîntea divizează fenomenul *securitate* în trei niveluri, considerînd că în diverse condiții ale situației politice, economice sau militare, în interiorul țării sau pe plan internațional, se impune aprecierea adecvată a nivelului de pericol în scopul luării deciziilor apropiate. Astfel, primul nivel, considerat cel de bază, este *securitatea națională*, care ține de garantarea suveranității naționale, integrității teritoriale și independenței statale, de crearea unor asemenea condiții interne și externe de existență care ar garanta posibilitatea dezvoltării prospere a statului, societății și cetățenilor. Al doilea nivel este *securitatea regională*, acesta ține de crearea, în cadrul unui

ansamblu de state sau intr-un spațiu geografic concret, a condițiilor care ar garanta conviețuirea pașnică a subiecților din spațiul dat, echilibrul intereselor naționale și forțelor acestora de influență externă și, în sfârșit, care ar asigura condițiile ca fiecare subiect al acestui spațiu să poată să-și realizeze strategiile proprii de securitate fără a aduce prejudiciu intereselor naționale ale celorlalți: se consideră că securitatea regională poate fi asigurată numai atunci, când este asigurată securitatea fiecărui subiect aparte. Al treilea nivel este *securitatea globală*, care ține de asigurarea condițiilor egale și acceptabile pentru totalitatea membrilor comunității internaționale și ar exclude riscurile și amenințările cu caracter global la adresa populației întregului glob pământesc și generațiilor viitoare, cum ar fi pericolul nuclear, pericolele ecologice, folosirea irațională a resurselor naturale etc.[18].

În opinia noastră, globalizarea în formele ei variate (politică, economică, informațională, socială, religioasă, culturală) a determinat elitele conducătoare să recunoască răspîndirea noilor tipuri de provocări la adresa securității individuale, naționale, regionale și internaționale. Clasele politice și comunitățile academice din diferite state au început să caute noi metode și instrumente de salvagardare împotriva noilor amenințări, riscuri și vulnerabilități. Pentru că a devenit imposibil a separa propria stare de securitate de starea de securitate a membrilor sistemului internațional și de securitatea sistemului în general, revizuirea conceptelor și a strategiilor de securitate a pornit concomitent în mai multe sisteme politice – Statele Unite, Uniunea Europeană, Federația Rusă, toate inițiind acest proces în anii 2005-2007. România, Ucraina, Republica Moldova și alte state le-au urmat exemplul. Odată cu dispariția amenințărilor tradiționale la adresa securității după încheierea războiului rece au fost identificate alte pericole, mult mai greu de combătut, cum ar fi: terorismul internațional, proliferarea armelor nucleare, conflictele regionale, migrația ilegală, criminalitatea transfrontalieră, fundamentalismul religios, în special de factură islamică, eșuarea bunei guvernări, maladiile contagioase, traficul de ființe umane, arme și

droguri, dependența economică. Realizînd că aceste pericole iminente ar fi capabile să devină potențiale amenințări la adresa securității, s-a purces la regîndirea conceptului de securitate prin lărgirea cadrului, identificîndu-se cinci sectoare principale în care ar trebui implementate politici și instrumente de asigurare a securității naționale: politic, militar, economic, social, ecologic și un nou exponent al securității, *individul*, care este scopul fundamental al securității și ceea ce trebuie în primul rînd *securizat* [19, p. 100].

R.-S. Ungureanu consideră că esența procesului de extindere a *securității* este regîndirea ei, pornind de la cei care se pot simți în pericol – *indivizii*, și nu de la identificarea unei amenințări intelectuale la adresa unei instituții sociale cum este statul [20, p. 187-193].

Am exprimat supoziția că securitatea națională a Republicii Moldova necesită permanent abordare academică, dată fiind dependența de fluctuațiile intereselor geopolitice ale marilor puteri din cadrul sistemului internațional. Actualmente, conjunctura geopolitică este favorabilă și poate servi drept premisă pentru ajustarea elementelor (politică, militară și energetică) la standardele Atlanticului de Nord, urmărind imperativul consolidarea securității naționale a Republicii Moldova [8, p. 24].

În viziunea lui O. Serebrian, cele mai importante provocări pentru securitatea națională a Republicii Moldova sînt: resursele naturale limitate, ritmul lent al reformelor socioeconomice, starea de *zonă-tampon* între Federația Rusă, pe de o parte, Uniunea Europeană, Organizația Nord-Atlantică, pe de alta. El divizează amenințările la adresa securității naționale în două categorii: de natură internă și de origine externă, ultimele numărînd conflictele teritoriale alimentate direct sau indirect din afară (conflictul sud-basarabeian, disputa de frontieră dintre Ucraina și Republica Moldova și, în special, conflictul transnistrean). Aceste probleme și conflicte nu pot fi analizate separat, ele avînd, în geneza și evoluția lor, multiple puncte de intersecție. Convingătoare este analiza făcută de cercetător a conflictului din raioanele de est, pe care îl percepe ca pe un conflict geopolitic. O. Serebrian demonstrează că nici afirmația precum că acest conflict

ar fi unul de natură politică nu ține, în cazul de față, nu putem vorbi despre o confruntare de idei de ordin politic, de doctrine și viziuni diferite privind modul de organizare și conducere al societății: conflictul este de esență geopolitică, argumentînd că servește Federației Ruse drept instrument pentru a menține controlul asupra Republicii Moldova. În opinia noastră, unul dintre mesajele principale enunțate de către Federația Rusă este că atît timp cît problema transnistreană rămîne nesoluționată, viitorul Republicii Moldova este unul incert. Exprimăm scepticism, ca și O. Serebrian, privind identificarea soluției conflictului din raioanele de est în viitorul apropiat. Pentru o mai bună înțelegere a situației geopolitice a Republicii Moldova, O. Serebrian recurge la o comparație cu situația din Georgia: reliefaarea similitudinilor atît din perspectiva geografică, cît și cea istorică, dintre cele două țări servesc drept detalii pentru a înțelege mai bine analiza conflictelor teritoriale, dar și elemente de provocare la adresa securității naționale cu care se confruntă în prezent ambele state.

În Republica Moldova, procesul de fundamentare și instituționalizare a securității naționale a demarat în prima jumătate a anilor '90 ai secolului XX prin adoptarea Constituției, Concepției politicii externe, continuînd mai tîrziu cu alte documente oficiale de bază, în care sînt identificate amenințările, riscurile și mijloacele de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova, precum: Concepția Securității Naționale din 22 mai 2008, Strategia Securității Naționale din 15 iulie 2011, Doctrina Militară din 6 iunie 1995 și Conceptul Reformei Militare din 26 iulie 2002, iar mai recent, la 21 iunie 2016, cu textul nou al Strategiei securității naționale. Vom puncta unele aspecte magistrale cu privire la fundamentele de instituționalizare și evoluției securității naționale a Republicii Moldova.

Fiind documentul principal care reglementează politica externă, Constituția stipulează că Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, își asumă angajamentul să fondeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, reafirmînd primordialitatea dreptului internațional în raport cu dreptul național

(articolul 8). Este de notat că aceste prevederi au fost dezvoltate și concretizate în Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova din 24 septembrie 1999. În conformitate cu articolul 19, Republica Moldova nu poate invoca prevederile legislației sale interne ca justificare a neexecutării unui tratat la care este parte. Totodată, potrivit articolului 22, tratatele la care Republica Moldova este parte, recunoscute de Curtea Constituțională ca fiind incompatibile cu Constituția Republicii Moldova (la capitolul constituționalitate), nu sunt puse în vigoare și nu sunt aplicate [21]. Prin articolul 11 Republica Moldova a proclamat neutralitatea sa permanentă și nu admite dislocarea de trupe militare străine pe teritoriul său. Luînd că bază principiului separării și colaborării puterilor (articolul 6), Constituția definește prerogativele structurilor supreme de stat, inclusiv în domeniul politicii externe. Parlamentul aprobă direcțiile principale ale politicii interne și externe (articolul 66 lit.d), iar Guvernul asigură realizarea lor (articolul 96 (1)), conducîndu-se de programul său de activitate acceptat de legislativ (articolul 96 (2)). Altă prerogativă a Parlamentului constă în ratificarea, denunțarea, suspendarea și anularea acțiunii tratatelor internaționale încheiate de Republica Moldova (articolul 66 lit.g). Președintele poartă tratative și participă la negocieri, încheie tratate internaționale în numele Republicii Moldova și le prezintă Parlamentului spre ratificare (articolul 86 (1)), la propunerea Guvernului acreditează și rechemă reprezentanții diplomați ai Republicii Moldova, aprobă înființarea, desființarea sau schimbarea rangului misiunilor diplomatice (articolul 86 (2)), primește scrisorile de acreditare și de rechemare ale reprezentanților diplomați ai altor state în Republica Moldova (articolul 86 (3)) [22].

Concepția politicii externe plasează Republica Moldova în zona geopolitică din Europa de Sud-Est și stipulează că integrarea în structurile europene îi oferă o reală posibilitate de consolidare a securității naționale și asigurare a integrității teritoriale, avînd șanse majore de a deveni un nod regional important de comunicare inter-regională. Acest document trasează prioritățile, principiile și direcți-

ile principale ale politicii externe, reliefindu-se prioritatea relațiilor bilaterale cu Federația Rusă, Ucraina și Republica Belarus, în timp ce cooperarea cu România are drept obiectiv depășirea dependenței economice a Republicii Moldova și integrarea ei în comunitatea europeană. Capitolul „Dezvoltarea relațiilor multilaterale interstatale” prevede că scopul final al colaborării cu țările Comunității Statelor Independente este „crearea unui spațiu economic comun”, însă „un obiectiv major și de perspectivă este integrarea tratată în Uniunea Europeană” [23, p.97-100].

Doctrina militară a Republicii Moldova este determinată de politica externă și politica internă, de neutralitatea permanentă proclamată constituțional, poartă un caracter în exclusivitate defensiv și are la bază obiective în domeniile politic și militar. Asigurarea securității militare a poporului și a statului reprezintă scopul politicii militare exercitate de către Republica Moldova, în calitate de surse potențiale ale pericolului militar figurează pretenții teritoriale ale altor state, tentative de amestec în afacerile interne și de destabilizare a situației politice interne, prezența trupelor străine, activitatea organizațiilor separatiste și crearea formațiunilor militare ilegale. Vom specifica, de asemenea, că o sarcină primordială a statului rezidă în asigurarea „purității mediului înconjurător”, fiind acceptate numai activitățile, tehnologiile militare și armamentul care nu pun în pericol echilibrul ecologic, nu produce, nu păstrează și nu procură arme de nimicire în masă, nu admite dislocarea, tranzitarea și depozitarea pe teritoriul său a mijloacelor de nimicire în masă care aparțin altor state [24, p.90-91].

Concepția securității naționale a Republicii Moldova conține principiile, valorile generale, obiectivele și liniile directorii de bază ale securității naționale, determină amenințările, riscurile și vulnerabilitățile cu impact asupra securității Republicii Moldova, în calitate de „principiu de bază, piatră de temelie a conceptului securității naționale” figurînd statutul de neutralitate permanentă, statut incompatibil cu dislocarea de trupe militare sau de armament ale altor state și ale blocurilor militare pe teritoriul său. În

Concepție se stipulează expres că securitatea națională nu se rezumă în exclusivitate la securitatea statului, ci include securitatea societății și a cetățenilor, în interior și peste hotare, solicitând măsuri adecvate de natură politică, economică, administrativă, diplomatică, juridică, educativă, socială și militară, activitate de informații și de contrainformații, precum și de depășire eficientă a crizelor, în conformitate cu legislația în vigoare și cu dreptul internațional. Restabilirea integrității teritoriale, consolidarea independenței și suveranității statului, dezvoltarea economică și socială ascendentă prin accelerarea reformelor politice, economice și instituționale, în primul rând a celor care să permită îndeplinirea criteriilor de aderare la Uniunea Europeană, menținerea proceselor de integrare europeană într-o stare dinamică avansată, asigurarea dezvoltării democratice a societății și consolidarea securității ei interne, eliminarea prezenței militare străine, consolidarea dimensiunilor economică, socială, energetică și ecologică, dezvoltarea potențialului uman și asigurarea respectării statutului de neutralitate permanentă, formea-ză liniile directorii de care urmează să se ghideze Republica Moldova în politica de securitate națională [25, p.7-8].

Considerăm că numărul amenințărilor și riscurilor la adresa securității naționale ar putea fi extins sau completat prin diversificare pe baza unor factori interni și externi, reali și potențiali, cum ar fi: dificultăți interne de caracter economic și social, care conduc inevitabil spre reducerea eficacității economiei; devalorizarea monedei naționale și neachitarea la timp a salariilor, pensiilor și burselor; scăderea volumului investițiilor; creșterea inflației și pierderea depozitelor bancare de către cetățeni și întreprinderi; întârzierea reformelor structurale; mărirea numărului persoanelor nonactive și celor neocupate; migrația de muncă în masă, în cea mai mare parte haotică; necesitatea achitării datoriilor externe; pierderea totală sau în parte a capacității de competitivitate a producției naționale și repartizarea neuniformă a exporturilor, iar la unele categorii de produse orientarea unidirecțională, dezechilibrul structural fiind datorat concentrării pe câteva grupuri de mărfuri; dependența de o singură

sursă de aprovizionare cu agenți energetici, necontractarea alternativelor de durată și cu randament sporit a importurilor (chiar și în contextul lansării gazoductului Ungheni - Iași) și dezvoltarea slabă a resurselor proprii, regenerabile.

Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova, bazându-se pe Concepție, pornește de la ideea că în prezent securitatea națională a unui stat european nu poate fi privită ca un fenomen izolat și se impune o cooperare internațională intensă. Strategia stabilește că politica de securitate a Republicii Moldova reprezintă un ansamblu de concepte, norme juridice, acțiuni orientate spre promovarea și protejarea intereselor sale naționale prin identificarea, prevenirea și contracararea amenințărilor și a riscurilor cu impact asupra securității statului, iar în procesul de „promovare a intereselor naționale se va ține cont de statutul de neutralitate permanentă”. Politica externă este parte integrantă a politicii de securitate națională, fiind îndreptată „ spre asigurarea, în plan extern, a unor condiții satisfăcătoare pentru starea de securitate națională și a unui mediu propice pentru promovarea intereselor naționale peste hotarele țării”. Integrarea europeană, promovarea relațiilor reciproc avantajoase și edificarea parteneriatelor strategice cu Uniunea Europeană, cu România, Ucraina, Statele Unite ale Americii și Federația Rusă, intensificarea cooperării internaționale în vederea preluării practicilor bune folosite în țările Uniunii Europene pentru edificarea unui sector funcțional de securitate națională alcătuiesc principalele repere de politică externă a Republicii Moldova ce țin de asigurarea stării de securitate națională și de asigurarea promovării eficiente a intereselor naționale [26, p.38].

În opinia expusă de V. Lupan, dacă Republica Moldova a inclus neutralitatea în Concepția Securității Naționale pentru soluționarea conflictului din raioanele de est cu ideea retragerii trupelor rusești, atunci Federația Rusă cere neutralitatea Republicii Moldova cu un alt scop, de a se asigura ca să nu devină membră a Tratatului Atlanticului de Nord. Republica Moldova, dacă își dorește un viitor european, egal cu cel al altor state membre, nu poate fi doar

un consumator al securității care îi va fi oferită de UE sau chiar de Organizația Atlanticului de Nord. Fiind o sursă de insecuritate pentru UE, Republica Moldova va trebui să-și asume un rol mai serios și să înceapă să devină și furnizor de securitate. Aceasta ar fi o abordare europeană a securității [27].

Considerăm fondată supoziția lui J. Sherr, care susține că „astăzi, conceptul de neutralitate nu mai are nici o componentă utilitară. Neutralitatea a fost utilizată pentru a ține statele departe de război, pe parcursul perioadei în care războiul era „un instrument principal” în politica europeană. Acum locuim într-o Europă total diferită, iar neutralitatea nu oferă protecție în fața principalei amenințări pentru securitatea unui stat: exploatarea slăbiciunilor interne prin intermediul unor mijloace mai sofisticate decât războiul. În același timp, neutralitatea limitează unele oportunități”. Mai mult ca atât, J. Sherr susține că „neutralitatea este un statut stabilit prin tratat și garantat de terțe părți, iar un statut de neutralitate adoptat și susținut unilateral doar te blochează” [28, p. 9].

În accepția noastră, subiectul controversat „neutralitatea permanentă”, care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării securității naționale a Republicii Moldova, generează instabilitate multidimensională sub aspect politic, militar și energetic. Nefiind duse pînă la bun sfîrșit reformele în domeniul securității, actualmente, statutul de neutralitate permanentă reprezintă o provocare la adresa securității naționale și un impediment pentru dezvoltarea și modernizarea Republicii Moldova [8, p. 29-30]. Considerăm că neutralitatea permanentă proclamată unilateral și menținută prin propria voință, n-a contribuit pînă la moment la valorificarea obiectului strategic urmărit, fiind sfidată și depreciată de prezența forțelor militare străine pe o parte din teritoriul său, chiar dacă provizoriu se află sub controlul autorităților tiraspolene. Deși a încălcat permanent statutul Republicii Moldova de stat neutru, Federația Rusă încurajează menținerea acestei calități [29, p. 206-207]. În accepția lui V. Pleșca [30], fiecare țară cu statut de neutralitate permanentă trebuie să-și propună o formă proprie a neutralității, care să răs-

pundă necesităților de ordin intern și extern ale statului și poate să se modifice în timp. În opinia sa, Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova reflectă în mod explicit evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova. Această părere este împărtășită și de N. Osmochescu [31, p. 183], care consideră că neutralitatea permanentă a Republicii Moldova constituie un element esențial al securității naționale precum și un element al securității colective în Europa. V. Lupan [27] nu este de acord cu aceste supoziții, în opinia lui, neutralitatea Republicii Moldova nu a produs rezultatul scontat de retragere a trupelor ruse și de soluționare a conflictului transnistrean, pornind de la faptul că ar trebui să urmărim evoluțiile internaționale și să fim bine pregătiți pentru riscurile și amenințările în schimbare. O ipoteză mai radicală este exprimată de D. Dungaciu[32], potrivit căreia ideea de „garanții internaționale permanente” cu privire la statutul de neutralitate a Republicii Moldova este un sofism menit să raționalizeze, pentru a doua oară, ocupația rusească din Republica Moldova, și de data asta cu mâinile occidentale. Potrivit lui A. Rácz [33], prevederile Concepției Securității Naționale a Republicii Moldova nu sunt capabile să răspundă adecvat la situația de securitate cu care actualmente se confruntă Republica Moldova. Prin acceptarea unui statut de neutralitate permanentă, Republica Moldova, prin definiție, exclude chiar și posibilitatea unei cooperări mai strânse cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, ceea ce limitează instrumentele de interacțiune și finalitatea cooperării propriu-zise. În opinia lui S. Troebst [34], care face o analogie între situațiile de securitate ale Georgiei și Republicii Moldova, susținând că în termeni militari Republica Moldova nu poate face față capacităților militare ale Federației Ruse. Deși un scenariu maximal negativ nu amenință direct Republica Moldova, necesitatea integrării țării într-un sistem stabil de alianță militară este condiția esențială pentru protejarea contra unor riscuri potențiale și curente legate de securitatea Republicii Moldova. J. Bugajski[35] susține că neutralitatea nu mai emite un semnal de independență și libertate

în acțiuni, ci presupune vulnerabilitate deosebită față de presiunile exercitate de Federația Rusă, izolare și pierderea suveranității. G. Istvan [36] este de părere că în condițiile geopolitice actuale neutralitatea nu asigură securitatea statului la parametri înalți. În opinia sa, neutralitatea nu mai este percepută ca un concept valid și aplicabil, care ar totaliza interesele unei națiuni într-o lume în care competiția ideologică a războiului rece a luat sfârșit. În accepția lui L. Movchanyuk [37], proclamarea neutralității poate intensifica potențialele aspirații ale statelor vecine vizavi de teritoriul acestui stat, deoarece, în caz de conflict, acesta nu va fi apărat de nimeni. J. Sherr [38] în reflecțiile sale pune la îndoială presupusele merite pentru care Republica Moldova ar fi dispusă atât de ușor să renunțe la forțele sale armate care întotdeauna au constituit un atribut de bază al unui stat suveran. I. Chifu [39] este sceptic privind posibilitățile statului poziționat la periferie sau în *zona-tampon* între două blocuri, să-și poată asigura securitatea prin sine însuși și prin garanții de neutralitate. R. Gorincioi [40] remarcă falsitatea promotorilor neutralității ce se axează pe compararea Republicii Moldova cu situația geopolitică și geostrategică a altor state neutre din Europa, susținând că nici unul din statele neutre din Europa nu se confruntă cu problema secesionismului, a instabilității politice, economice și puternicii presiuni rusești.

Vom sublinia că reforma sectorului național de securitate trebuie efectuată prin a ține cont de conjunctura geopolitică, mediul regional și subregional de securitate și de interesul național al Republicii Moldova. Elementele conceptuale care au servit drept bază pentru fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova necesită a fi reevaluate în contextul noilor amenințări, riscuri și vulnerabilități cu care se confruntă Republica Moldova, diminuarea cărora poate fi efectuată numai prin tranșarea *zonei-tampon*, utilizând mecanismele integraționiste de orientare europeană. Important este ca elaborarea noilor acte normative în domeniul asigurării securității naționale a Republicii Moldova să fie funda-

mentate științific, prin abandonarea metodei probelor și greșelilor, astfel este posibil de a redacta concepții și strategii coerente și în concordanță cu exigențele timpului.

Redacția nouă a Strategiei Securității Naționale a Republicii Moldova, adoptată cu titlul de proiect la 21 iunie 2016 de către Consiliul Suprem de Securitate, definește *valorile* (respectarea demnității umane, egalitatea în drepturi și libertăți, dreptul de a exprima identitatea culturală și etnică, aplicarea fără echivoc a supremației legii) și *interesele naționale ale Republicii Moldova* (asigurarea caracterului suveran, independent, unitar și indivizibil al statului, asigurarea dezvoltării stabile și sustenabile a statului, integrarea europeană, reintegrarea teritorială, prosperarea și bunăstarea cetățenilor, participarea la asigurarea securității internaționale), *contextul internațional și regional de securitate, contextul intern de securitate, imperativele strategice ale securității* (statul de drept, buna guvernare, anticorupție, dezvoltarea economică, asigurarea cheltuielilor legitime și eficiente a fondurilor publice, consolidarea, dezvoltarea și modernizarea sistemului național de apărare), *riscurile și amenințările la adresa securității naționale* (de ordin extern, de natură transnațională, de ordin intern), *obiectivele și sarcinile în implementarea politicii naționale de securitate* [41]. Considerăm că lista privind interesele naționale putea fi extinsă prin: asigurarea securității naționale, realizarea vocației europene a poporului Republicii Moldova, asigurarea și garantarea drepturilor și libertăților omului.

Interesele geopolitice ale marilor puteri alcătuiesc un factor determinant în reconfigurarea structurii sistemului internațional și modelului de ordine mondială, actorii majori fie și-au restabilit (Federația Rusă), fie își mențin (Statele Unite, Japonia), fie își extind (Uniunea Europeană, China) sferile de influență. În această conjunctură geopolitică internațională asupra puterilor mici, inclusiv Republica Moldova, sînt exercitate mai multe tipuri de presiuni, cu impact diferit privind politicile de securitate națională, formîndu-se un tipar de ordine interdependentă în contextul proceselor de globalizare și regionalizare, și orice aspect al relațiilor de conflict

dintre marile puteri pentru zone geostrategice și sfere de influențe prin intermediul cărora sînt promovate interese geopolitice, are influență asupra sistemului internațional în ansamblu.

Așadar, securitatea națională a Republicii Moldova reclamă tratament pragmatic și abilitate politico-diplomatică, mai ales în contextul că și conceptul de securitate se modifică prin extindere. Subiectul neutralității permanente, care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării securității naționale a Republicii Moldova, generează instabilitate multidimensională și se impune a fi reevaluat în contextul noilor amenințări, riscuri și vulnerabilități, a căror diminuare poate fi efectuată numai prin tranșarea *zonei-tampon*, utilizînd mecanismele integraționiste de orientare europeană. Nefiind realizate deplin reformele în domeniul securității, neutralitatea permanentă se dovedește a fi o provocare la adresa securității naționale și, totodată, o oportunitate pentru reflecție în contextul lumii globalizate. Cert este că Republica Moldova trebuie să acorde mai mare atenție asigurării securității sale naționale, care nu se reduce în exclusivitate la dimensiunea militară, ci se dovedește a fi un fenomen complex și multidimensional.

Referințe bibliografice

1. Ghica L. A. Zulean M. *Politica de Securitate Națională: concepte, instituții, procese*. Iași: Polirom, 2007. 328 p.
2. Sarcinschi A. *Elemente noi în studiul securității naționale și internaționale*. În: *Studii de Securitate și Apărare*, 2005, vol. 2. p.7-43.
3. Buzan B. *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*. Chișinău: Cartier, 2000. 388 p.
4. Tarry S. *Defining Security: Normative Assumptions and Methodological Shortcomings*. Defense Associations Institute. 1998. <http://www.cda-cdai.ca> (vizitat 22.10.2015).
5. Ayoob M. *Defining Security: A Subaltern Realist Perspective*. În: *Critical Security Studies*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997. p.116-130.
6. Haftendorn H. Wallander C., Keohane R. O. *Imperfect Unions: Security Institutions over Time and Space*. Oxford: University Press, 1999. 379 p.

7. Beck U. Risk Society, Towards a New Modernity, Sage. London: 1992. <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/risk-society/book203184#contents> (vizitat 21.01.2016)
8. Juc V. Ungureanu V. Fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova: aspecte istoriografice și teoretico-metodologice. În: Revista Militară. Studii de securitate și apărare, 2010, nr. 1(3), p. 14-32.
9. Ayoob M. Security in the Age of Globalization: Separating Appearance from Reality. Globalization, Security, and the Nation-state: Paradigms in Transition. New-York: State University of New-York Press, 2005. p.9-26
10. Waever O. European Security Identities. În: Journal of Common Market Studies, 1996, vol. XXXIV, nr. 1. p.103-132
11. Krause K. Williams M. C. Critical Security Studies: Concepts and Cases. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997. 379 p.
12. Mathias A. Security as a Boundary Function: Changing Identities and „Securitization” in World Politics. În: The International Journal of Peace Studies, 1998, vol. III, nr. 1.
13. Krause K. Critical theory and security studies. În: YCISS Occasional Paper, 1996, nr. 33.
14. Vlad C. Relațiile internaționale politico-diplomatice contemporane. București: Fundației „România de Mfine”, 2001. 143 p.
15. Rosenau J.N. Many Damn Things Simultaneously: Complexity Theory and World Affairs. În: Conference on Complexity, Global Politics and National Security. RAND Corporation, 1996. <http://www.dodccrp.org/html4/bibliography/comch04.html> (vizitat 20.02.2016)
16. Saperstein A. M. Complexity Chaos, and National Security Policy: Metaphors or Tools? <http://www.dodccrp.org/html4/bibliography/comch05.html> (vizitat 25.02.2016)
17. Moștoflei C. Securitatea, puterea și armata la începutul secolului XXI. București, 2005. <http://www.cssas.unap.ro> (vizitat 22.03.2016).
18. Pîntea Iu. Identificarea pericolelor existente și probabile pentru interesele naționale de bază ale Moldovei. În: Apărarea și securitatea națională a Moldovei. Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2001. 66 p.
19. Juc V. Ungureanu V. Fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2008, nr. 3, p. 93-105.

20. Miroiu A. Ungureanu R.-S. Manual de Relații Internaționale. Iași: Polirom, 2006. 350 p.
21. Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova nr. 595-XIV din 24 septembrie 1999. În: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311696&lang=1> (vizitat 24.03.2016)
22. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731 (vizitat 24.03.2016)
23. Concepția politicii externe a Republicii Moldova nr.355-XIII din 2 februarie 1995. În: Cernencu Mihai, Galben Andrei. Rusnac Gheorghe. Solomon Constantin. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol.I. Chișinău: USM, 2000. p.96-101.
24. Doctrina militară a Republicii Moldova nr.482-XIII din 6 iunie 1995. În: Cernencu Mihai, Galben Andrei. Rusnac Gheorghe. Solomon Constantin. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol.I. Chișinău: USM, 2000. p.90-93.
25. Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova nr.112-XVI din 22 mai 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.97-98 din 3 iunie 2008. p.7-10.
26. Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova nr.153-XIX din 15 iulie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.170-175 din 14 octombrie 2011. p. 37-46
27. Lupan V. Peste un deceniu de neutralitate, mai mult de zece ani de cooperare cu NATO. Chișinău, 2009. <http://www.ape.md> (vizitat 02.04.2016).
28. Sherr J. Moldova prinsă în capcana propriei neutralități. În: <http://www.ape.md> (vizitat 06.04.2016).
29. Juc V. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Sirius, 2011. 248 p.
30. Pleșca V. Neutralitate permanentă, un pas înainte pentru integrarea europeană. Chișinău, 2008. http://www.prisa.md/rom/comments_csn_plesca (vizitat 02.04.2016).
31. Osmochescu N. Neutralitatea permanentă a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale contemporane. În: Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Materialele conferinței internaționale științifico-practice. Chișinău: Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, 2008, vol. 2, p. 182-183.
32. Dungaciu D. Efectele nefaste ale neutralității asupra Moldovei. Chișinău, 2008. <http://www.moldova.org> (vizitat 04.04.2016).

33. Rácz A. Securitatea Republicii Moldova. Chișinău, 2008. <http://www.viitorul.org> (vizitat 04.04.2016).
34. Troebst S. Securitatea Republicii Moldova. Chișinău, 2008. <http://www.viitorul.org> (vizitat 04.04.2016).
35. Bugajski J. Securitatea Republicii Moldova. Chișinău, 2008. <http://www.viitorul.org> (vizitat 04.04.2016).
36. Istvan G. Securitatea Republicii Moldova. Chișinău, 2008. <http://www.viitorul.org> (04.04.2016).
37. Movchanyuk L. Securitatea Republicii Moldova. Chișinău, 2009. <http://www.viitorul.org> (vizitat 04.04.2016).
38. Sherr J. Moscova și Tiraspolul văd Procesul de Integrare Europeană a Republicii Moldova ca o contradicție cu statul de neutralitate. Chișinău, 2008. <http://www.ape.md> (vizitat 06.04.2016).
39. Chifu I. Securitatea regională în spațiul Ucraina – Republica Moldova – România. Trilogia reușitei: reforme, securitate și construirea bunăstării. Chișinău, 2005. <http://www.docs.moldova.org> (vizitat 06.04.2016).
40. Gorincioi R. Comentarii privind Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova. Chișinău, 2008. <http://www.nato.md> (vizitat 06.04.2016).
41. Strategia Securității Naționale. În: <http://www.presedinte.md/rom/css-comunicate-de-presa/strategia-securitatii-nationale-adoptata-de-css-si-transmisa-guvernului-pentru-definitivare> (vizitat 03.05.2016)

DIMENSIUNEA JURIDICĂ A SECURITĂȚII: ASPECTE INTERNAȚIONALE ȘI NAȚIONALE

Valeriu CUȘNIR,
doctor habilitat în drept

Nevoia de securitate este arhiveche și existențială, or dezvoltarea oricărei colectivități, la general, și oricărui individ, în particular, *implică condiția securității* atât a persoanei, cât și a societății în ansamblu, ca fiind una vitală. Termenul de „securitate” provine din latinescul *securitas-securitatis* și reprezintă „faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentimentul de siguranță pe cărei îl dă cuiva absența oricărui pericol”. Etimologia noțiunii își are rădăcinile în Imperiul Roman, în perioada domniei împăratului Hostilianus (250-251 d.Hr.). Zeița care asigură protecția și bunăstarea Imperiului se numea Securitas, cu sensul de „libertate în fața amenințării” [1].

Deși de-a lungul timpului securitatea a cunoscut o profundă evoluție, s-a dezvoltat în context teoretic și practico-aplicativ, căpătând un caracter mult mai complex, în esență și astăzi semnifică pace, libertate și independență, siguranță, protecție, liniște, lipsă de primejdie, prevenire și apărare de pericole, stabilitate și dezvoltare.

Este de remarcă, însuși termenul de securitate poate îmbrăca diferite accepțiuni, referindu-se la anumite sectoare, domenii, spre exemplu: securitatea de stat sau națională, securitatea externă, securitatea internă, securitatea militară, securitatea publică, securitatea economică, securitatea energetică, securitatea ecologică, securitatea alimentară, securitatea umană etc.; fiecare sector, domeniu în parte relevând specificul raporturilor sociale ce se formează și derulează în cadrul acestora.

De aceea este firească și justificată abordarea conceptuală a securității în sensul cel mai larg al termenului. Securitatea este un concept relativ: nimic și nimeni nu este absolut sigur (securizat); orice și fiecare este expus, în diferite intensități, unor anumite riscuri. Operațional, securitatea societală este legată de, dar fără a se confunda cu, securitatea politica, în sensul stabilității organizațio-

nale a statelor, sistemului de guvernare, a ideologiilor care asigură guvernelor și statelor legitimitate [2].

În accepțiunea cercetătorilor, securitatea este un concept multi-dimensional[3] (abordare acceptată atât de ONU, cât și de OSCE). În literatura de specialitate un accent deosebit este pus de către cercetători pe dimensiunile securității, mai ales pe dimensiunile nonmilitare ale securității. Astfel, pot fi menționate ca dimensiuni ale securității: dimensiunea militară, dimensiunea politică, dimensiunea economică, dimensiunea socială, dimensiunea culturală, dimensiunea ecologică[3].

Abordarea și tratamentul fenomenului securității pune în evidență faptul că în evoluția sa conceptul de securitate nu a putut fi abordat decât în strânsă legătură cu conceptele de „stat” [4] și „națiune” [5], iar cercetarea sistemică a conceptului de securitate trebuie făcută în cadrul tripticului „stat – națiune – securitate”[6].

Conceptul de securitate semnifică situația în care o persoană, grup de persoane, stat, alianțe, în urma unor măsuri specifice adoptate individual sau în înțelegere cu alți actori, capătă certitudinea că existența, integritatea și interesele lor fundamentale nu sunt primejduite. Dacă termenul de securitate semnifică liniște, sentimentul de a fi în afara pericolelor, de a fi protejat, insecuritatea este termenul opus securității și presupune angoasa, sentimentul de pericol și risc, impresia de a fi amenințat, libertatea îngrădită; securitatea se realizează la toate nivelurile de organizare socială-individ-grup-stat-alianțe și se manifestă în toate domeniile vieții sociale: politic, economic, social, militar, demografic, ecologic, cultural etc. [7]

Statele, ca entități politico-juridice ale comunităților umane, în evoluție, au dezvoltat conceptul de securitate națională pentru apărarea și promovarea propriilor interese, or securitatea națională nu mai poate fi obținută numai prin propriile puteri, ci impune cooperarea dintre state, acestea, la rândul lor, fiind preocupate de promovarea propriei politici de securitate și apărare. În această ordine de idei, atât pe plan internațional, cât și pe plan național apare necesitatea promovării unei conduite adecvate a subiecților într-o manieră în care să se asigure starea de legalitate, de echilibru și de stabilitate

social-economică și politică necesară existenței și dezvoltării statelor, ca state suverane, unitare, independente și indivizibile, menținerii ordinii de drept, precum și asigurarea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor.

În funcție de natura relațiilor pe care un stat le poate promova în raport cu alte state, conceptul de securitate se identifică ca: [8]

- pace internă – atunci când se au în vedere stabilitatea și echilibrul intern necesare existenței și dezvoltării componentelor statului;
- pace internațională – în ipoteza relațiilor de echilibru și stabilitate internațională care contribuie la prevenirea conflictelor și favorizează cooperarea.

Din această perspectivă, conceptul de securitate are ca izvor lăuntric „nevoia de securitate” a statului, ce este legată de forță, de limitarea mijloacelor de forță sau de excluderea forței[6].

Transformările politice și economice, progresul social și tehnologic, procesele integraționiste la intersecție de milenii au lărgit aria de manifestare a conceptului de securitate, promovându-se și afirmându-se noi principii:

- coexistența pașnică, întemeiată pe respectarea de către statele mari și mici, dar mai ales de către cele puternice a normelor dreptului internațional;
- securitatea colectivă, care presupune un angajament mondial în favoarea păcii și securității împărtășit juridic de toate națiunile;
- securitatea egală, acceptată, de regulă, între supraputeri, mari puteri, puteri de mijloc, state secundare.

Istoria relațiilor internaționale denotă faptul că un stat, în funcție de capacitatea și de forța lui, își asigură securitatea prin autoapărare sau prin apărare colectivă; autoapărarea se bazează pe organizarea și utilizarea resurselor umane și materiale interne, pe când apărarea colectivă incumbă încheierea unor alianțe cu caracter defensiv.

Dacă în sec. al XIX-lea metoda folosită era a „echilibrului de putere”, în sec. XX deja încep să se dezvolte organizații de securitate colectivă, precum Liga Națiunilor și succesoarele ei – Organizația

Națiunilor Unite (ONU), dar și organizații de apărare colectivă, precum NATO sau Tratatul de la Varșovia (dizolvat în 1991) [9].

Orice comunitate umană (stat național, federație sau uniune de state) tinde să-și definească normele și modelele pe care le va impune în domeniul securității prin acte normative.

În vederea asigurării și respectării securității pe plan internațional, comunitatea internațională a elaborat și a pus pe rol „o totalitate de norme juridice create de state, de ceilalți subiecți de drept internațional, pe baza acordului de voință, exprimate în tratate și alte izvoare de drept, în vederea reglementării relațiilor dintre ele, norme a căror aducere la îndeplinire este asigurată prin respectarea lor de bună voie, iar în caz de necesitate, prin măsuri de constrângere aplicate de către state în mod individual sau colectiv, prin intermediul organizațiilor internaționale” [10], norme care se regăsesc în *dimensiunea juridică* a securității statelor, ca subiecți ai relațiilor internaționale.

Printre actele politico-juridice de pionierat, adoptate de comunitatea internațională în vederea promovării principiilor de securitate în relațiile dintre state, un loc aparte revine Convențiilor de la Haga din 1899 și 1907, având ca obiect de reglementare conduita și responsabilitatea statelor și a combatanților în timp de război (legile războiului). În unison Convențiilor de la Haga se înscriu și Convențiile de la Geneva (1864, 1906, 1929, 1949, 1977, 2005) de instituire a Comitetului Internațional al Crucii Roșii și stabilirea cadrului juridic internațional de protecție a victimelor conflictelor armate[9].

Referindu-ne la securitate pe plan internațional, actul politico-juridic fundamental este Carta Națiunilor Unite (adoptată la San Francisco la 26 iunie 1945), care consacră:

„Noi, popoarele Națiunilor Unite, hotărâm să izbăvim generațiile viitoare de flagelul războiului care, de două ori în cursul unei vieți de om, a provocat omenirii suferințe de nespus,

Să ne reafirmăm credința în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și valoarea persoanei umane, în egalitatea în drepturi a bărbaților și a femeilor, precum și a națiunilor mari și mici,

Să creăm condițiile necesare menținerii justiției și respectării obligațiilor ce decurg din tratate și alte izvoare ale dreptului internațional (...)

Capitolul I, art. 2: „Toți membrii vor rezolva diferendele lor internaționale prin mijloace pașnice, în așa fel încât pacea și securitatea internațională, precum și justiția să nu fie puse în primejdie. Toți membrii se vor abține, în relațiile lor internaționale, de la amenințarea cu forța sau folosirea forței împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile ONU. Nici o dispoziție din prezenta Cartă nu va autoriza ONU să intervină în chestiuni care țin de competența internă a unui stat și nici nu va obliga pe membrii săi să supună asemenea chestiuni spre rezolvare pe baza prevederilor din prezenta Cartă; acest principiu nu va aduce atingere cu nimic aplicării măsurilor de constrângere prevăzute în Capitolul VII din Cartă (...)

Capitolul VII, art. 51: „Nici o dispoziție din prezenta Cartă nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă, în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui membru al ONU, până când Consiliul de Securitate va lua măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale... Măsurile luate de membri în exercitarea acestui drept de autoapărare vor fi aduse la cunoștința Consiliului de Securitate, în temeiul prezentei Carte, pentru a întreprinde oricând acțiunile pe care le va socoti necesare pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale (...)

Un alt act internațional de referință privind securitatea constituie Tratatul Atlanticului de Nord: „Statele care sunt parte la prezentul Tratat, reafirmându-și încrederea în scopurile și principiile Cartei Organizației Națiunilor Unite, precum și dorința lor de a trăi în pace cu toate popoarele și toate guvernele,

Hotărâte să apere libertatea popoarelor lor, moștenirea comună și civilizația lor, bazate pe principiile democrației, libertățile individuale și supremația dreptului,

Au căzut de acord asupra prezentului Tratat al Atlanticului de Nord:

Art.1. Părțile se angajează, așa cum se stipulează în Carta Organizației Națiunilor Unite, să reglementeze pe cale pașnică toate diferendele internaționale în care ar putea fi implicate, astfel încât pacea și securitatea internațională, precum și justiția, să nu fie primejduite și să se abțină în relațiile lor internaționale să recurgă la amenințarea sau la folosirea forței în vreun mod incompatibil cu scopurile Organizației Națiunilor Unite.

Art.2. Părțile vor contribui la dezvoltarea continuă a relațiilor internaționale de pace și prietenie prin consolidarea instituțiilor libere, prin facilitarea unei mai bune înțelegeri a principiilor pe baza cărora sunt fondate aceste instituții și prin promovarea condițiilor de asigurare a stabilității și bunăstării. Ele vor căuta să elimine conflictele din politicile lor economice internaționale și vor încuraja colaborarea economică bilaterală sau multilaterală (...).

Art.4. Părțile se vor consulta între ele de fiecare data când, după părerea uneia dintre ele, va fi amenințată integritatea teritorială, independența politică sau securitatea uneia dintre părți.

Art. 5. Părțile convin asupra faptului că un atac armat împotriva uneia sau mai multora dintre ele, în Europa sau în America de Nord, va fi considerat un atac împotriva tuturor părților semnatare și, în consecință, convin asupra faptului că, dacă se produce un asemenea atac armat, fiecare dintre ele, în exercitarea dreptului la autoapărare, individuală sau colectivă, recunoscut prin art. 51 din Carta Națiunilor Unite, va acorda ajutor Părții sau Părților atacate, întreprinzând imediat, în mod individual sau de comun acord cu celelalte Părți, orice acțiune pe care o consideră necesară, inclusiv folosirea forței armate, pentru a restabili și asigura securitatea în zona nord-atlantică.

Art.6. Pentru aplicarea prevederilor art.5, se consideră drept atac armat împotriva uneia sau mai multor părți, atacul armat împotriva teritoriului uneia dintre ele în Europa sau America de Nord (...)"[11].

Următorul act internațional de importanță majoră privind securitatea este Tratatul Uniunii Europene[12], În Titlul V al Tratatului

de Uniune (Tratatul de la Lisabona intrat în vigoare la 1 decembrie 2009) „Dispoziții privind politica externă și de securitate comună”, art.J1 prevede: „Uniunea definește și pune în practică o politică externă și de securitate comună, acoperind toate domeniile politicii externe și *de securitate*, ale cărei obiective sunt:

- salvagardarea valorilor comune, a intereselor fundamentale, a independenței și integrității Uniunii, în conformitate cu principiile Cartei Națiunilor Unite;

- întărirea securității Uniunii sub toate formele sale;

- menținerea păcii și securității internaționale, în conformitate cu principiile Cartei Națiunilor Unite, ca și cu principiile Actului Final de la Helsinki și cu obiectivele Cartei de la Paris, inclusiv cu cele relative la frontierele exterioare;

- promovarea cooperării internaționale;

- dezvoltarea și întărirea democrației și statului de drept, ca și a respectului față de drepturile omului și față de libertățile fundamentale.

Art. J2: Uniunea urmărește obiectivele enunțate la art.J1:

- definind principiile și orientările generale în politica externă;

- hotărând strategii comune;

- adoptând acțiuni comune;

- întărind cooperarea sistematică între statele membre, pentru conduita politicii lor. (...)

Art.J7: Politica externă și de securitate comună include ansamblul chestiunilor relative la securitatea Uniunii, înțelegând aici definiția progresivă a unei politici de apărare comună, în conformitate cu alin.2, care ar putea conduce la o apărare comună, dacă Consiliul European decide astfel. El recomandă, în acest caz, statelor membre să adopte o decizie în acest sens, în conformitate cu exigențele lor constituționale respective.

Uniunea Europei Occidentale face parte integrantă din dezvoltarea Uniunii, dând Uniunii accesul la o capacitate operațională (...). Politica Uniunii, în sensul prezentului articol, nu afectează caracterul specific al politicii de securitate și apărare a anumitor state

membre, ea respectă obligațiile ce decurg din Tratatul Atlanticului de Nord pentru anumite state membre, care consider că apărarea lor comună este asigurată în cadrul Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) și este compatibilă cu politica comună de securitate și apărare stabilită în acest cadru. 2. Chestiunile vizate la prezentul articol includ misiunile umanitare și de evacuare, misiunile de menținere a păcii, misiunile forțelor armate pentru gestionarea crizelor, inclusiv misiunile de restabilire a păcii (...).”

Articolul 12 din Tratatul de Uniune enumeră modalitățile prin care UE urmărește realizarea scopurilor politicii externe de securitate comună. Acestea sunt: stabilirea principiilor și orientărilor generale pentru politica externă de securitate comună, strategii comune, acțiuni comune, poziții comune și consolidarea continuă a cooperării între statele membre în implementarea politicii.

Din cadrul juridic internațional existent în materia securității face parte și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), având drept obiective: prevenirea conflictelor și gestionarea crizelor; controlul armamentelor și dezarmarea; sporirea încrederii și a securității; combaterea amenințărilor transnaționale; democratizarea; promovarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale; cooperarea în plan economic, cultural, umanitar și ecologic; conceptualizarea unui nou model de securitate. Prin intermediul instituțiilor sale specializate, unităților de experți și rețelei de misiuni în teren, OSCE are competențe în domenii dintre cele mai variate cu impact asupra securității comune, ghidându-se de următoarele principii: egalitatea suverană a statelor; interzicerea utilizării forței și a amenințării cu forța; inviolabilitatea frontierelor; respectul integrității teritoriale a statelor; soluționarea pașnică a conflictelor; neamestecul în treburile interne; respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale; egalitatea și dreptul popoarelor la autodeterminare; cooperarea între state; îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor internaționale. O trăsătură esențială a activității OSCE constă în abordarea multidimensională a securității, care se materializează în fundamentarea oricărei măsuri în-

treprinse pe interacțiunea dintre trei dimensiuni: politico-militară, economică și de mediu și umană.

Interesele geopolitice ale marilor puteri alcătuiesc un factor determinant la reconfigurarea structurii sistemului internațional și modelului de ordine mondială, actorii majori fie și-au restabilit (Federația Rusă), fie își mențin (SUA, Japonia), fie își extind (UE, China) sferele de influență. În această conjunctură geopolitică internațională asupra puterilor mici, inclusiv Republica Moldova, sunt exercitate mai multe tipuri de presiuni, cu impact diferit privind politicile de securitate națională, formându-se un tipar de ordine interdependentă în contextul proceselor de globalizare și regionalizare, și orice aspect al relațiilor de conflict dintre marile puteri pentru zone geostrategice și sfere de influență prin intermediul cărora sunt promovate interese geopolitice are efect asupra sistemului internațional în ansamblu[13].

Evoluția mediului de securitate la începutul sec. XXI a generat anumite schimbări în abordarea conceptului securității, relevându-se noi elemente și conotații, determinate în mare măsură de procesele sociale, politice și economice aflate în derulare pe plan național și internațional. Unii specialiști invocă posibile consecințe nefaste în legătură cu lărgirea excesivă a ariei de definire a conceptului, în timp ce alții subliniază că securitatea, în ultimă instanță, are ca obiecte de referință *ființele umane* și fenomenele ce le afectează viața cotidiană[14].

O politică de securitate națională urmează a fi privită, în primul rând, ca un set de standarde pentru procesul decizional, ca un punct de referință general acceptat pentru factorii de decizie în abordarea și reacția de răspuns la evenimentele ce prezintă amenințări, riscuri, provocări sau oportunități pentru securitatea țării și cetățenilor săi. Principalul beneficiu al unei astfel de politici este de a avea obiective clar definite în baza unei înțelegeri comune a intereselor importante ale țării și o înțelegere clară a modului de utilizare a instrumentelor disponibile pentru realizarea sau protejarea acestora. *Astfel, următoarea componentă a dimensiunii juridice a securității este reprezentată de actele normative naționale.*

Cadrul juridic național, din data intrării în vigoare a Acordului de Asociere, are în capul listei anume Acordul de Asociere a Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Șirul este continuat de următoarele acte normative: Constituția Republicii Moldova; Concepția Securității Naționale; Strategia Securității Naționale; Strategia Militară (proiect); Legea securității statului; Legea privind organele securității statului; Legea cu privire la apărarea națională; alte legi, strategii sectoriale și programe de guvernare.

Constituția Republicii Moldova consfințește un șir de valori și principii supreme pentru statul Republica Moldova, cum ar fi: suveranitatea și independența; caracterul unitar și indivizibil; republica, ca formă de guvernământ; statul de drept; inalienabilitatea teritoriului; democrația și pluralismul politic; respectarea drepturilor și libertăților omului etc. În acest sens sunt elocvente prevederile art.1 alin.(3) din Constituție: Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.

Totodată, Constituția Republicii Moldova conține o normă specifică care determină caracterul distinct al politicii de securitate și apărare a statului. Această normă este declararea statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova și declarația că „Republica Moldova nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său[15]”.

Concepția Securității Naționale este al doilea act juridic național de importanță majoră care are menirea să determine politica de securitate și apărare a Republicii Moldova.

Pentru prima dată un asemenea document a fost adoptat prin Hotărârea Parlamentului „Cu privire la Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova” nr. 445 din 5 mai 1995, la mai puțin de un an de la aprobarea Constituției Republicii Moldova[16].

La 22 mai 2008, Parlamentul Republicii Moldova, prin Legea nr. 112, a aprobat o nouă Concepție a Securității Naționale. Conform enunțului din preambul, noua Concepție este „un document

care reflectă evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova și care definește scopul securității naționale, liniile directorii de bază pentru securitatea națională, valorile și principiile generale ce urmează a fi protejate de statul și de societatea moldovenească.”, dar și “un sistem de idei care conturează prioritățile statului în domeniul securității naționale” [17].

Aceasta dezvoltă și reformulează o parte din valorile supreme proclamate în Constituție, stipulând că obiectivele securității naționale a Republicii Moldova sunt: „...asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinii constituționale, dezvoltării democratice, securității interne, consolidarea statalității Republicii Moldova. Un loc aparte în acest sens revine apărării și promovării valorilor, intereselor și obiectivelor naționale. Securitatea națională nu este numai securitatea statului, ci și securitatea societății și a cetățenilor Republicii Moldova, atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și peste hotarele ei. Securitatea națională a Republicii Moldova se realizează prin măsuri adecvate de natură politică, economică, diplomatică, socială, juridică, educativă, administrativă și militară, prin activitate de informații, contrainformații, precum și prin depășirea eficientă a crizelor, în conformitate cu legislația în vigoare și cu dreptul internațional. Călea de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană, întreținerea bunelor relații pe plan bilateral, regional, participarea la cooperare multilaterală sunt factorii care fac posibilă apărarea intereselor Republicii Moldova și atingerea scopului securității naționale[17]”.

În ceea ce privește liniile directorii ale securității naționale, așa cum le prevede Concepția, sunt: asigurarea respectării statutului său de neutralitate permanentă; - restabilirea integrității teritoriale a statului, eliminarea prezenței militare străine, consolidarea independenței și suveranității statului; - menținerea proceselor de integrare europeană într-o stare dinamică avansată; - asigurarea dezvoltării democratice a societății și consolidarea securității ei interne; - dezvoltarea economică și socială ascendentă a țării prin accelerarea re-

formelor politice, economice și instituționale, în primul rând a celor care permit îndeplinirea criteriilor de aderare la Uniunea Europeană; - dezvoltarea și valorificarea cât mai plenară a potențialului uman, principală resursă a țării, apărarea cât mai eficientă a intereselor și drepturilor cetățenilor săi în țară și peste hotare; - consolidarea dimensiunii economice, sociale, energetice și ecologice a securității; excepție constituie „principiul de neutralitate permanentă” [17].

Conform p. 2.2. din Concepția Securității Naționale, extinderea Uniunii Europene este un factor care stabilizează sistemul de securitate europeană și lărgeste arealul geografic în care dezvoltarea democratică, politică și economică este garantată. Procesul de integrare europeană și obținerea calității de membru al Uniunii Europene vor influența pozitiv și vor consolida securitatea Republicii Moldova, vor asigura instaurarea stabilității și prosperității în țară. Cooperarea regională, realizată prin intermediul unor organizații subregionale, a cărei finalitate este facilitarea integrării în Uniunea Europeană, este un element suplimentar al procesului de consolidare a securității pe continent. Republica Moldova participă activ la activitățile specifice desfășurate pe linia Procesului de Cooperare în Sud-Estul Europei (SEECP), Inițiativei de Cooperare în Sud-Estul Europei (SECI), Inițiativei Central Europene (ICE) etc., care urmăresc sporirea stabilității regionale și consolidarea stării de securitate în Europa. De aici imperativa aliniere la reglementările europene în materie de securitate stipulate expres în Acordul de Asociere.

Sistemul securității naționale al Republicii Moldova se definește de Concepție ca ansamblu de concepte, strategii, politici, mijloace, reglementări și structuri administrative ale statului, precum și ca ansamblu de instituții ale societății care au rolul de a realiza, a proteja și a promova interesele naționale ale țării. În același timp, sistemul securității naționale al Republicii Moldova este un mecanism de interacțiune între componentele pe care le include, bazat pe interesele naționale și pe valorile societății moldovenești, menit să asigure realizarea obiectivelor strategice ale țării, determinate de liniile directorii ale politicii de securitate națională[17].

Concepția afirmă necesitatea reformării acestui sistem de securitate națională, ceea ce prezumă recunoașterea depășirii lui de către realitățile existente.

La 15 iulie 2011, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Strategia Securității Naționale[18], care este primul document de acest gen din Republica Moldova. În conformitate cu definițiile din preambul, Strategia „pornește de la interesele naționale, răspunde la amenințările și la riscurile cu impact asupra securității naționale, stabilește obiectivele sistemului de securitate națională, identifică mijloacele și căile de asigurare a securității naționale. Strategia este totodată un act politico-juridic pe termen mediu ce permite adaptarea la evoluțiile interne și externe ale politicii în domeniul securității naționale, identificarea segmentelor specifice ale sistemului de securitate națională care necesită reformare, elaborarea unui plan realist de implementare a reformelor [18]”. Strategia indică că „un element central din instrumentarul necesar pentru apărarea și promovarea intereselor naționale ale statului este oferit de procesul de integrare europeană a Republicii Moldova[18]” și că „în cadrul eforturilor de integrare, o atenție deosebită va fi acordată intensificării cooperării cu UE pe linia Politicii Externe de Securitate Comună (CFSP) și Politicii Externe de Securitate și Apărare Comună (CSDP), orientată spre consolidarea securității naționale și celei regionale. Republica Moldova va coopera cu UE în domeniile prevenirii și soluționării conflictelor, gestionării crizelor, neproliferării armelor de distrugere în masă[18].”

La p. 4 al Strategiei securității naționale sunt indicate căile de asigurare a securității naționale: Combaterea sărăciei, asigurarea securității economice și diminuarea dependenței energetice, Gestionarea problemelor legate de conflictul transnistrean și de retragerea trupelor străine, Diminuarea șanselor coerciției externe, Combaterea factorului criminogen și a corupției, Ameliorarea situației demografice și sănătatea populației, Prevenirea, gestionarea și eliminarea efectelor în caz de calamități naturale, de poluare a mediului și de accidente tehnogene, Asigurarea securității informaționa-

le, Asigurarea securității societale, Asigurarea stabilității politice, Managementul integrat al frontierei de stat, Asigurarea securității alimentare, Combaterea terorismului, Cercetarea amenințărilor, riscurilor și a vulnerabilităților cu impact asupra capacității de apărare și a securității naționale.

De menționat că însăși Strategia stipulează necesitatea reformării sistemului de securitate al Republicii Moldova, stipulând expres la p. 5.2 că „reforma sectorului de securitate națională constituie un obiectiv-cheie în atingerea unei stări durabile de securitate și de stabilitate a Republicii Moldova”.

Legea securității statului, adoptată la 31 octombrie 1995, [19] a dezvoltat ideile din Concepția Securității Naționale și a corectat un șir de erori comise în Concepție. În conformitate cu prevederile constituționale, Legea a stabilit competențele Parlamentului, Președintelui și Guvernului Republicii Moldova în domeniul securității statului.

Legea privind organele securității statului a fost adoptată de Parlamentul Republicii Moldova în aceeași zi cu Legea Securității Statului, la 31 octombrie 1995[20].

Legea stabilește competențele organelor securității statului, și anume: apărarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova, asigurarea pazei frontierei de stat, apărarea regimului constituțional, a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei de atentate ilegale; desfășurarea activității informative pentru asigurarea securității statului; desfășurarea activității de contrainformații pentru descoperirea, prevenirea și contracararea tentativelor și acțiunilor informative și subversive întreprinse de serviciile speciale și de organizațiile altor state, asigurarea unui sistem de măsuri de apărare a secretelor de stat; asigurarea Parlamentului, a Președintelui Republicii Moldova și a Guvernului cu informații, necesare soluționării problemelor asigurării securității statului (în domeniul activității economice și politice externe, al afacerilor interne ale țării), dezvoltării social-economice, progresului tehnico-stiințific; asigurarea, în limita competenței lor, a protecției econo-

miei de atentate criminale; prevenirea evenimentelor extraordinare în transporturi, telecomunicații și la unitățile de importanță vitală; combaterea terorismului, a crimei organizate, a corupției, care subminează securitatea statului, precum și descoperirea, prevenirea și contracararea altor infracțiuni, a căror urmărire penală este de competența organelor securității statului; asigurarea în condițiile legii a pazei de stat a persoanelor oficiale supreme din republică și a oamenilor de stat și frunzașilor vieții publice din alte state aflați în Republica Moldova; participarea, în limitele competenței sale și în colaborare cu Poliția de Frontieră din subordinea Ministerului Afacerilor Interne, la asigurarea controlului frontierei de stat a Republicii Moldova[20]. Se stipulează că alte competențe pot fi acordate organelor securității statului exclusive prin lege. Articolul 13 indică care sunt aceste organe: Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, Serviciul de Protecție și Pază de Stat, Poliția de Frontieră din subordinea Ministerului Afacerilor Interne, Serviciul Vamal, care își desfășoară activitatea în conformitate cu legile respective, precum și din instituțiile de învățământ și alte instituții și organizații nemilitarizate ale organelor securității statului.

Nu putem trece cu vederea Doctrina Militară a Republicii Moldova, [21] care, deși nu mai este suficient de actuală, totuși nu a fost înlocuită cu o Strategie Națională de Apărare care la momentul actual este doar în fază de proiect. Astfel, conform acestei doctrine, scopul principal al politicii militare a Republicii Moldova este asigurarea securității militare a poporului și statului, prevenirea războaielor și conflictelor armate prin mijloacele de drept internațional. Pentru atingerea acestui scop, Republica Moldova aplică un sistem de măsuri care preconizează: la nivel global - participarea la activitatea comunității mondiale în vederea prevenirii războaielor și conflictelor armate și soluționării pașnice a problemelor litigioase; crearea condițiilor care, în cazul unui pericol militar extern, vor asigura realizarea dreptului republicii la asistența organizațiilor internaționale; participarea activă la edificarea sistemului internațional unic de securitate colectivă; la nivel regional - stabilirea re-

lațiilor prietenești bilaterale și multilaterale cu statele din regiune, care vor asigura un nivel înalt de încredere reciprocă și deschidere în domeniul militar, precum și ajutorul reciproc în cazul periclitării securității colective; la nivel național - crearea unui potențial militar, suficient pentru asigurarea securității militare a statului[7].

Proiectul Strategiei Naționale de Apărare a Republicii Moldova încheie procesul de elaborare a cadrului legal modern de nivel strategic în domeniul securității și apărării, după ce au fost aprobate alte două documente de bază - Concepția Securității Naționale și Strategia Securității Naționale. Aceste documente vor servi drept documente de călăuză pentru consolidarea, dezvoltarea și modernizarea sistemului național de apărare, inclusiv prin eforturi de ajustare conceptual-normativă și funcțională.

Proiectul Strategiei Naționale de Apărare[22] (SNA) presupune, în perspectivă, adaptarea sistemului național de apărare la principiile și valorile europene prin vectorul politicii externe de integrare în Uniunea Europeană și intensificarea și aprofundarea relațiilor cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, cu respectarea statutului de neutralitate stipulat în Constituție. Proiectul SNA, alături de SSN și alte documente strategice în domeniu, este un document de politici, în baza căruia se realizează planificarea apărării naționale și care stabilește modalitățile de realizare a funcțiilor instituțiilor statului, în scopul asigurării apărării naționale, conform prevederilor Legii 345/2003 cu privire la apărarea națională, cu modificările și completările ulterioare. SNA are la bază prevederile SSN și ale Programului de activitate al Guvernului Republicii Moldova pentru anii 2016-2018.

Textul elaborat al Strategiei Naționale de Apărare corespunde liniilor directorii din Strategia Securității Naționale. La moment, având în vedere calitatea de proiect al documentului, o analiză pertinentă a dispozițiilor acestui act și evaluarea adecvată, prin prisma actelor normative internaționale și naționale, este inoportună, or factorul politic în Republica Moldova implică o anumită impredictibilitate și inconsecvență. Un lucru pe care ținem să-l nuanțăm este că, deși toate aceste acte enumerate fac referire la statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, nici unul dintre ele nu

definește în detalii și argumentat acest statut. În sursele bibliografice de referință[13] din ultimii ani s-a arătat că *neutralitatea nu mai emite un semnal de independență și libertate în acțiunile statului neutru, ci presupune și o vulnerabilitate (...). Neutralitatea nu mai este percepută ca un concept valid și aplicabil, care ar incumba interesele unei națiuni (...). Proclamarea neutralității poate intensifica potențialele aspirații ale statelor vecine vizavi de teritoriul statului neutru, deoarece, în caz de conflict, acesta nu va fi apărat de nimeni (...). Sunt îndoielnice posibilitățile statului poziționat la periferie sau în zona-tampon, între două blocuri, să-și poată asigura securitatea prin sine însuși și prin garanții de neutralitate (...).*

În viziunea noastră, este extrem de oportună reconceptualizarea statutului de neutralitate permanentă consacrat în Constituția Republicii Moldova, or atingerile aduse acestuia de secesionism, de blocajele și presiunile economice și politice au redus esențial din viabilitatea și eficiența lui, în calitate de principiu al politicii externe de securitate și apărare.

Legea cu privire la apărarea națională Nr. 345 din 25.07.2003[23] stabilește structura sistemului național de apărare, bazele organizării și asigurării apărării țării, atribuțiile și responsabilitățile autorităților publice în domeniul apărării, conducerea, organizarea și destinația forțelor sistemului național de apărare. La elaborarea acestei legi a fost utilizată experiența acumulată de la momentul creării forțelor armate și au fost luate în calcul mai multe dintre criticile aduse la adresa Legii cu privire la apărare din 1992, Concepției Securității Naționale și Doctrinei militare.

Proiectul Legii privind aprobarea Concepției Securității Informaționale a Republicii Moldova[24] declară că, fiind o parte importantă și indispensabilă a vieții societății moderne, domeniul informațional influențează activ asupra stării componentelor de stat, sociale, militare, economice și a altor componente ale securității naționale. Totodată, asigurarea eficientă a securității naționale este interdependentă de nivelul asigurării securității informaționale a persoanei, societății și statului. Importanța problemei a fost con-

turată în Concepția Securității Naționale și Strategia Securității Naționale ale Republicii Moldova, care, stabilind obiectivele sistemului de securitate națională, au reflectat atât amenințările din domeniul tehnologiilor informaționale, cât și asigurarea securității informaționale. Adoptarea Concepției este determinată de necesitatea protecției intereselor persoanelor, societății, statului în domeniul informațional, gravitatea și multitudinea pericolelor la adresa securității informaționale în societatea modernă, de necesitatea menținerii unui echilibru între interesele persoanelor, societății și statului pentru asigurarea securității informaționale. Sunt definite cele mai importante concepte cu care se operează în discursul de asigurare a securității informaționale, fiind determinat pericolul pentru securitatea informațională ca reprezentând intenția, acțiunea (inacțiunea), manifestată real sau potențial, sau factorul cu caracter ecologic, tehnic sau de alt gen, realizarea sau dezvoltarea căruia contravine sau poate să contravină intereselor de bază ale persoanei, societății și statului în domeniul informațional. Politica de asigurare a securității informaționale a Republicii Moldova, conform acestei Concepții, determină direcțiile de bază ale activității autorităților administrației publice, obligațiile și responsabilitățile acestora privind protejarea intereselor naționale în domeniul informațional, în limitele competențelor ce le revin și direcțiilor de activitate, bazându-se pe respectarea echilibrului intereselor individului, societății și ale statului în domeniul vizat. Concepția are drept scopuri principale crearea sistemului de asigurare a securității informaționale în Republica Moldova, sporirea nivelului de securitate informațională a statului în ansamblu și perfecționarea în continuare a cadrului legislativ privind securitatea informațională, fundamentată de prevederile Constituției Republicii Moldova, Concepției Securității Naționale și Strategiei de Securitate Națională. Concepția determină scopurile, principiile și sarcinile de activitate a organelor administrației publice în asigurarea securității informaționale, componentele de bază ale securității informaționale, pericolele principale și metodele de prevenire a acestora. După cum se poate remarca, această concepție

vine să desfășoare una dintre căile de asigurare a securității statului stipulate în Strategia Securității Naționale.

Un lucru pe care ținem să-l menționăm vizavi de proiectul acestei Concepții, este că acesta ar trebui să asigure și armonizarea cu reglementările europene în materie, o dispoziție în acest sens fiind fixată în Anexa I la Titlul III din Acordul de Asociere, unde se stipulează că părțile, în contextul punerii în aplicare a Acordului sau a altor acorduri, asigură un nivel juridic de protecție a datelor care să corespundă cel puțin celui prevăzut în Directiva 95/46/CE din 24 octombrie 1995 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date, în Decizia-cadru 2008/977/JAI a Consiliului din 27 noiembrie 2008 privind protecția datelor cu caracter personal, prelucrate în cadrul cooperării polițienești și judiciare în materie penală, precum și în Convenția pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, semnată la 28 ianuarie 1981 (ETS nr. 108) și în Protocolul adițional la aceasta cu privire la autoritățile de supraveghere și fluxul transfrontalier al datelor, semnat la 8 noiembrie 2001 (ETS nr. 181). După caz, părțile iau în considerare Recomandarea nr. R (87) 15 din 17 septembrie 1987 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, prin care se reglementează utilizarea datelor cu caracter personal în activitatea poliției.

De fapt, examinând conținutul proiectului Concepției nu regăsim nici un act european din cele nominalizate în Acord, fiind indicat exclusiv cadrul juridic intern care urmează a fi luat în considerație la aplicarea Concepției. Credem că deja fiind la etapa de implementare a Acordului, această Concepție ar trebui să facă referire inclusiv la actele europene.

La examinarea și evaluare actelor normative expuse, se are în vedere că acestea se aplică și își pot atinge obiectivele în comun cu alte acte juridice, or acestea nu sunt izolate de întregul ansamblu normativ. Această accepțiune firească ne determină să indicăm că lista actelor prezentate este doar una de bază, însă la necesitatea de dezvoltare a conceptului de securitate, așa cum este stipulat la p. 4 al Strategiei Securității Naționale, se prezumă o abordare mult mai

complexă, fie în sensul de adoptare a unor acte noi, care să facă realmente posibilă asigurarea securității statului în cadrul unei componente concrete indicate la p. 4 din Strategia Securității Naționale, fie de racordarea cadrului normativ actual la standardele europene și internaționale, pentru ca obiectivele statului în domeniul vizat să fie clare și previzibile. Această simplificare este posibilă prin respectarea standardelor internaționale în materie de securitate pe toate dimensiunile, întrucât eforturile proprii ale statului Republica Moldova vor fi complementate de cele ale comunității internaționale. Susținem teza că orice componentă sau dimensiune a securității are și o continuitate internațională, mai ales europeană în contextul implementării dispozițiilor Acordului de Asociere. În baza celor menționate afirmăm că politica națională de securitate nu poate fi statică. Revizuirea periodică și adaptarea acesteia la circumstanțele unei lumi în permanentă schimbare este un imperativ.

Schimbările strategice sau geopolitice pe plan extern, în special diferendele internaționale însoțite de războaie, apariția sau dispariția statelor sau alianțelor, vor conduce la reformularea substanțială a politicii de securitate. În această ordine de idei, eforturile și accentele în cadrul studiilor de securitate tot mai frecvent sunt strămutate de la entități generale, cum ar fi statele, națiunile, spre entități mai concrete, cum ar fi persoana.

Abordarea securității (siguranței) persoanei este firească și corectă doar în cadrul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, care au cunoscut o evoluție, marcantă fiind Declarația Universală a Drepturilor Omului (10 decembrie 1948); în art. II din Declarație cu privire la drepturile naturale și inalienabile ale omului se stipulează: „Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, *siguranța* (...)”; iar în art. III din Declarație - „Orice om are dreptul la viață, la libertate și la *securitatea personală*”.

Ceea ce percepem în viața noastră cotidiană prin „securitate” se raportează tot mai mult la noțiunea pe care autorii Declarației au reprezentat-o prin siguranță. Mai precizăm că siguranța ca sarcină revine statului (art. 16 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova: Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordi-

ală a statului); orice prejudiciu adus siguranței persoanei implică fără îndoială eșecul statului în funcțiile sale suverane. În realitate, securitatea reprezintă posibilitatea de a merge fără să fim amenințați unde dorim, când dorim, cu cine dorim. Această stare include securitatea pentru propria persoană, pentru familie și bunurile proprii.

Dreptul persoanei la libertate și siguranță este consacrat și în Convenția Europeană pentru Drepturile Omului – art.5 din Convenție și art.1-3 ale Protocolului nr.4. În acest context, referindu-ne la CEDO, sfera noțiunii de libertate este mai largă decât noțiunea de siguranță a persoanei; noțiunea de siguranță în sensul Convenției exprimă ansamblul garanțiilor ce protejează persoana în situațiile în care autoritățile publice, invocând Constituția și legile statului, aplică anumite măsuri care privesc libertatea individuală, garanții care țin să asigure că aceste măsuri sunt legale.

Astfel, în contextul celor relatate pot fi desprinse anumite concluzii:

- conceptul de securitate a cunoscut o profundă evoluție, s-a dezvoltat în context teoretic și practico-aplicativ, căpătând un caracter mult mai complex și interdependent, dar în esența sa și astăzi semnifică pace, libertate și independență, siguranță, protecție, liniște, lipsă de primejdie, prevenire și apărare de pericole, stabilitate și dezvoltare (...);

- atât pe plan internațional, cât și pe plan național există necesitatea promovării unei conduite adecvate a subiecților într-o manieră în care să se asigure starea de legalitate, de echilibru și de stabilitate social-economică și politică necesară existenței și dezvoltării statelor, ca state suverane, unitare, independente și indivizibile, menținerii ordinii de drept, precum și asigurarea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor – conduită încadrată în norme juridice care se impune subiecților prin acte normative;

- comunitatea internațională a reușit mult în elaborarea actelor juridice și instrumentariului de soluționare pașnică a diferendelor însoțite de războaie, dar viabilitatea acestora este în mare măsură în funcție de voința statelor, or dezvoltarea unui mecanism juridic internațional eficient prin care s-ar asigura conduita legală a statelor agresori ține încă de o perspectivă;

- orice componentă sau dimensiune a securității are și o continuitate internațională, mai ales europeană; politica națională de securitate nu poate fi statică, or revizuirea periodică și adaptarea acesteia la circumstanțele unei lumi în permanentă schimbare este un imperativ;
- este oportună reconceptualizarea statutului de neutralitate permanentă consacrat în Constituția Republicii Moldova, însă atingerile aduse acestuia de secesionism, de blocajele și presiunile economice și politice au redus esențial din viabilitatea și eficiența lui, în calitate de principiu al politicii externe de securitate și apărare;
- la această etapă, un factor determinant privind mobilitatea și armonizarea legislației naționale, inclusiv în materie de securitate, constituie implementarea Acordului de Asociere a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, cu precădere în ceea ce privește: statul de drept, buna guvernare, combaterea corupției, dezvoltarea economică, modernizarea sistemului național de apărare – măsuri de natură să contribuie inclusiv la dezvoltarea calitativă a dimensiunii juridice a securității.

Referințe bibliografice

1. Securitate internațională și diplomație publică / europa2020@spiruharet.ro (Vizitat 12.11.2016).
2. Sava Ionel Nicu. Teoria și practica securității. București, 2007, p.50-51.
3. Lașan Nicoleta. Securitatea: concepte în societatea contemporană. În: Revista de Administrație Publică și Politici Sociale. An II, 2010 nr. 4(5), p.43-45.
4. În teoria generală a statului și dreptului statul este definit drept organizația politică instituită din teritoriu, populație și autoritatea exercitată de această organizație.
5. În teoria generală a statului și dreptului termenul „națiune” desemnează o comunitate de oameni, istoricește constituită ca stat, apărută pe baza unității de limbă, de teritoriu, de viață economică și de factură psihică ce se manifestă cu particularitățile specifice ale culturii naționale și în conștiința originii și a sorții comune.
6. Vladu Mircea. Opinii privind evoluția conceptului „securitate” în cadrul tripticului stat-națiune-securitate. În: Revista *Studia Securitatis*, An.I, 2007, nr.2, Sibiu, 65.

7. Irimia Ion, Ion Emil, Chiriac Dănuț Mircea. Curs de doctrine politico-militare. Partea a IV-a. Securitate națională și euroatlantică.. București: Editura Universității Naționale de Apărare, 2004, p.5.
8. România și politica de alianțe. București: 1993, p.5.
9. Balaban.Constantin-George. Securitatea și dreptul internațional.. București: Editura C.H.Beck, 2006, p. 1.
10. Popescu Dumitra. Drept internațional public. Vol.I. București: Editura Universitară Titu Maiorescu, 2003, p.18.
11. [http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta Organizatiei Natiunilor Unite ONU pdf](http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_pdf) [on-line]: (Vizitat la: 25.11.2016).
12. Gornig G., Rusu I.E. Dreptul Uniunii Europene. București: Editura C.H.Beck, 2006, p.21-25;
13. Juc Victor, Ungureanu Veaceslav. Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2016, p.40.
14. Moștofleii Constantin, Duțu Petre, Sarcinschi Alexandra. Studii de Securitate și Apărare. Vol.II. București: Editura Universității Naționale de Apărare, 2005, p.16.
15. Art. 11 al Constituției Republicii Moldova // <http://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx>; [on-line]: (Vizitat: la 23.11.2016).
16. Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 29.06.1995, nr.35, art.399.
17. Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova. Legea Nr. 112 din 22.05.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 97-98, art. nr: 357.
18. Hotărârea Nr.153 din 15.07.2011 pentru aprobarea Strategiei Securității Naționale a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 14.10.2011, nr. 170-175, art. nr. 499.
19. Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 13.02.1997, nr. 10-11, art. 117.
20. Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 13.02.1997, nr. 10-11 art. 115.
21. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova Nr.482 din 06.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 14.07.1995, Nr. 038.
22. <http://www.army.md/img/userfiles/doconline/sna.pdf> [on-line]: (Vizitat la: 25.11.2016).
23. Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 19.09.2003, nr. 200-203, art. 775.
24. http://www.sis.md/sites/default/files/transparenta/legea_privind_aprobarea_conceptiei_si_rm.pdf;

PROBLEMATICA SECURITĂȚII UMANE ÎN CONTEXTUL EVOLUȚIEI SOCIETĂȚII CONTEMPORANE

Serghei SPRINCEAN,
doctor în științe politice

Abstract: *The human security problematics is closely related to social equity, human rights, pleading for reducing of human risks in the context of global environmental and societal changes. Human security consists in the liberty of necessities and liberty of fear, strongly supporting the fulfilling of the most important political objectives and purposes of contemporary society in the need to overcome the global crisis. In the social and political context of Republic of Moldova the problematics of human security also is present through the parliamentary and civil society initiatives of strengthening the legal framework in regard of better defending human rights against discrimination.*

Keywords: *human security, national security, Copenhagen school, human rights, human being.*

Conceptualizarea noțiunii de securitate din perspectiva cercetărilor științifice contemporane a fost realizată din multiple perspective, aparținând unor școli și direcții bine cristalizate și argumentate factologic în ultimele două secole. Școala tradițional-realistă, cea liberal-idealită, behavioristă, constructivistă și altele au determinat evoluția conceptului de securitate de la stadiul de caracteristică a puterii de stat în relația cu alte entități statale pe arena internațională (în accepție tradiționalistă) la stadiul de stare sinergetică specifică tuturor tipurilor de sisteme (tehnice, sociale și biologice) (în accepție post-neclasică), însemnând un echilibru, armonizare și prosperare mai ales la nivel individual al personalității umane ca măsură a lucrurilor și element de referință pentru toate tipurile de sisteme.

Cu toate acestea, studiile de securitate posedă o istorie nu prea extinsă comparativ cu științele despre societate și majoritatea te-

oriilor social-politice, dar desemnând o arie relativ complexă cu aspecte interdisciplinare, ce au ca obiect de cercetare, în cele mai dese cazuri, problematica asigurării securității, vizând direct laturile subiective și obiective ale anticipării pericolelor și a estimării riscurilor, vulnerabilităților, precum și a anvergurii și consecințelor febleții sistemelor social-politice. Printre primii, dubla perspectivă subiectiv-obiectivă asupra conștientizării problemelor de securitate a fost remarcată în 1962 de către importantul teoretician al fenomenului securității Arnold Wolfers în opera sa "Discord and collaboration: Essays on international politics", în care se desprinde ideea că securitatea, alături de forța bunăstării, reprezintă o valoare și o cale prin care o națiune poate accede la o poziție superioară în raport cu alte națiuni. Dar, spre deosebire de bunăstare, care se referă mai mult la aspecte materiale, implicând posibilitatea de a controla acțiunile altora, "securitatea, în sens obiectiv, denotă absența amenințărilor la adresa valorilor achiziționate, iar, în sens subiectiv, absența fricii că aceste valori ar putea fi atacate" [1, p. 150].

Potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române (1998), cuvântul "securitate" semnifică „faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol; protecție, apărare” [2], ceea ce denotă o dată în plus dublul aspect (subiectiv-obiectiv) ale termenului în cauză. Acest aspect cu dublu sens se pliază cel mai natural pe concepția constructivistă de la sfârșitul sec. XX, precum că securitatea nu mai poate continua să fie percepută exclusiv în contextul intereselor naționale ale statului, ci trebuie să fie extinsă la nivelul individului uman. În acest context, Barry Buzan, întemeietorul Școlii de la Copenhaga, în 1993, în opera sa "People, States, and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era", remarcă deficiențele concepției realiste și a celei liberale a securității, precum și ambiguitatea termenului, considerând că percepția securității ca produs al puterii în sens tradițional, fie ca consecință al păcii în sens idealist, nu contribuie la o explicare deplină a noțiunii. Ilustrul savant susține că, în sens tradițional, "securitatea reprezintă

un concept ideologizat, politizat, limitat, căci, dacă ea este doar o consecință a puterii militare, nu are mijloace pentru a defini noile amenințări, fiind subordonată specificității studiilor strategice și devenind dependentă de evoluția tehnologiei” [3, p. 172]. Astfel că, în viziunea lui Barry Buzan, concepția securității devine una subiectivă, transpusă în plan social, dar edificată pe baza percepției unor date și fapte cu caracter obiectiv.

Studiile de securitate se confruntă actualmente cu un șir de amenințări și riscuri extrem de periculoase atât la adresa persoanei umane, cât și la cea a societății în sens global. În ultimul timp, noțiunea de „securitatea umană” capătă o tot mai mare popularitate în aceste studii de securitate, fiind un domeniu ce are o orientare fermă și accentuată către aspectele civile, publice și globale, care asigură absența amenințărilor și a fricii și asigură protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Începând din cea de-a doua jumătate a sec. XX, criza globală și, mai cu seamă, procesul globalizării s-a extins semnificativ, având un impact decisiv asupra comunităților umane, asupra societăților și culturilor, dar și asupra persoanelor individuale ce tind să se adapteze, în rezultat, la aceste noi realități și priorități mondiale. În consecință apar noi vulnerabilități și amenințări de ordin politic, economic, ecologic și social.

Proveniența etimologică a noțiunii de „securitate” este înrădăcinată în cultura și civilizația Imperiului Roman. La originea sa au stat termenii latini „*securitatis*” și „*securitas*”, iar pe o monedă din perioada domniei împăratului Hostilianus (Gaius Valens Hostilianus Messius Quintus care a domnit în anul 250-251 e.n.) era reprezentată zeița Securitas, care asigura protecția și bunăstarea Imperiului, cu sensul de „libertate în fața amenințării”, consideră Florentina Funieru într-un articol intitulat ”Societate și Securitate” [3, p. 171]. Mai târziu, în perioada modernă, semnificația noțiunii de securitate este organic legată de concepția rațiunii de stat care vizează asigurarea funcționării și integrității organismului statului. În acest sens, conceptul de securitate a fost mereu perceput în context comunitar, iar „securitatea națională” a devenit o sintagmă consacrată în stu-

diile despre pace și război. Așa încât Penelope Hartland-Thunberg conchidea în studiul său ”National economic security: interdependence and vulnerability” că securitatea reprezintă capacitatea unei națiuni de a promova cu succes interesele sale naționale [4, p. 48].

Noțiunea de securitate, pe parcursul evoluției conștiinței social-umane, a constituit mereu un subiect controversat și larg dezbătut atât în cercurile de specialiști, cât și de către opinia publică preocupată de satisfacerea eficientă a celor mai fundamentale necesități ale sociumului și persoanei umane, precum nevoia de siguranță și adăpost. Potrivit lui Abraham Maslow, preocuparea omului pentru securitatea personală și siguranța a reprezentat, încă de la începutul formării individului uman ca entitate socială, o preocupare esențială în structura piramidei necesităților, teorie expusă pentru prima dată încă în 1943 în lucrarea sa „A Theory of Human Motivation” [5, p. 371]. Această concepție reprezintă una dintre primele încercări de a aborda problematica securității din perspectivă comportamental-psihologică, accentuând valențele individual-personale ale noțiunii de securitate, ce reprezintă eminent o categorie social-istorică din punctul de vedere al genezei sale, fiind conștientizată de omenire pe parcursul întregii sale evoluții, potrivit ideilor expuse de către C. Manolache în lucrarea ”Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului” [6, p. 241].

În acest context, vom reitera ideile cercetătorilor V. Juc și V. Ungureanu relatate în studiul ”Fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova: aspecte istoriografice și teoretico-metodologice” [7, p. 15], potrivit cărora, în pofida unei multitudini de definiții și sensuri ale categoriei de securitate existente în literatura de specialitate și în actele normativ-juridice internaționale și naționale ale diferitor state ale lumii, în prezent nu există o definiție clară și unanim acceptată a acestei noțiuni, nici o concepție dominantă referitor la căile cele mai eficiente și sustenabile de asigurare a securității.

Baza teoretico-metodologică și noutatea concepției securității, aparținând Școlii de la Copenhaga și principalilor ei reprezentanți -

Barry Buzan, Ole Waever și Jaap de Wilde, care sunt adepții lărgirii sferei de definire a fenomenului securității, a constat, mai cu seamă, în evidențierea a cinci sectoare noi specifice acestui fenomen, și anume: militar, politic, economic, societal și de mediu, care sunt principalele domenii ce determină securitatea colectivităților umane [8, p. 31]. Viziunea dată a făcut posibilă separarea și identificarea mai exactă a amenințărilor și vulnerabilităților, a cercetării mai atente a naturii și specificului acestora. Reieșind din această concepție ce vizează separare pe sectoare, se presupune că securitatea militară operează cu amenințările armate și vizează vulnerabilitățile interne ale statului în domeniul defensiv. Securitatea politică ține de stabilitatea sistemelor politice, a regimurilor de guvernământ și se referă la amenințări de securitate ce provin din specificul doctrinar-ideologic dominant în societate, precum și la vulnerabilități instituționale și funcționale ale comunității și statului. Securitatea economică, în viziunea reprezentanților Școlii de la Copenhaga, ține de amenințări și riscuri pentru bunăstarea populației, dar și de vulnerabilități economice ale societății, precum răspândirea fenomenului sărăciei, a subdezvoltării, a lipsei sau insuficienței de resurse naturale, energetice sau financiare. Pe când securitatea mediului, strict legată de domeniul precedent, cel economic, vizează amenințări pentru societate ce provin din natură, din starea ecologică a ei, totodată operând și cu vulnerabilități interne și limite logistice și de mentalitate care împiedică societatea și generațiile viitoare să beneficieze de un mediu înconjurător, sustenabil și calitativ. Însă, sectorul securității societale, după cum a fost conceput de Barry Buzan, s-a dovedit a fi cel mai aproape de concepția securității umane, însemnând stabilitate comunitară, dezvoltare a tradițiilor de cultură și civilizație, a instituțiilor democratice și de familie, vizând riscuri provenite din insuficiența determinării identitare ori din conflicte interetnice sau religioase, referindu-se și la un șir de vulnerabilități interne similare, la amenințări externe cu scopul de a contrapune diverse grupuri sociale. Cu toate diferențele dintre sectoarele sus-menționate ale securității, în concepția Școlii de la Copenhaga, acestea se află într-o permanentă

interdependență organică și funcțională, determinând, astfel, o mai mare eficiență și coordonare a eforturilor de stabilizare și securizare.

Într-o incursiune teoretică din cadrul lucrării ”Riscuri și amenințări la adresa securității României. Actualitate și perspectivă” se menționează că tipologizarea amenințărilor conform cu sectoarele securității: fie militare, politice, economice, societale, de mediu sau de alt fel, sunt determinate întâi de toate de variația și multitudinea planurilor vieții umane în care aceasta se manifestă în mod firesc [9, p. 17]. Această idee poate avea sens doar în contextul în care viața umană este privită din perspectiva securității persoanei, din cea a riscurilor și amenințărilor care pot viza în mod exclusiv, ființa umană în deplinul sens al acestui termen. De fapt, disputa teoretică referitor la obiectul eforturilor și acțiunilor de asigurare a securității continuă și în studiile contemporane, pendulând între trei piloni de bază ca subiecte ale căror securitate trebuie asigurată: sistemul internațional, statul cu atributele sale și persoana umană. În ultimă instanță, această dispută este influențată de perspectiva metodologică și doctrinară care este pusă la baza studiilor și analizelor de securitate. K. Booth, de exemplu, se întreba tranșant: ”Care este obiectul de referință principal – statele sau oamenii? Securitatea cui anume este pe prim-plan?” [10, p. 16]. Reprezentanții Școlii de la Copenhaga, de exemplu, consideră că între cele trei subiecte ale securizării nu este identificat unul care să primeze pe termen lung, ci există un echilibru dintre ele, securitatea cărora se completează și se fortifică reciproc. Alegerea obiectului acțiunilor de asigurare a securității, din perspectiva acestei concepții, depinde de valorizarea care i se conferă de societate, opinia publică sau de comunitatea internațională. Totuși, în opinia lui Barry Buzan, statul reprezintă veriga care este capabilă să facă legătura cu celelalte subiecte ale securității, deoarece doar statul poate forma politici de asigurare a securității și tot statul este exponentul securității, care, general vorbind, poate fi numai relativă și nu absolută [8, p. 34].

În același context, acad. Alexandru Roșca, în lucrarea sa ”Algoritmi ai tranziției: aspecte social-filozofice”, remarcă corelația organică,

dinamică și interdependentă dintre Stat, Societate și Individ, care a persistat de-a lungul secolelor în științele sociale ca un subiect fundamental pentru înțelegerea naturii controversate și complexe a fenomenelor sociale, remarcând și specificul sistemic al acestei triade [11, p. 26]. Studiile de securitate, făcând parte din domeniul cercetărilor sociale, sunt axate inevitabil pe investigarea acestei conexiuni organice dintre persoana umană și stat cu legăturile sale internaționale pe plan regional și mondial.

În perspectiva dată, Școala de la Copenhaga a contribuit decisiv la extinderea conceptului de securitate în perioada contemporană spre deosebire de școala tradiționalistă în domeniul cercetării securității. Concepția privind securitatea societală, fiind definită ca unul dintre cele cinci sectoare ale securității, a generat noi perspective și abordări în studiile de securitate. Concomitent, domeniul securității a trecut printr-un profund proces de reconceptualizare, securitatea fiind înțeleasă ca un anumit tip de politică cu valențe aplicative și modernizante, făcând posibilă distingerea dintre securizare și politizare. În acest domeniu aplicativ al concepțiilor de securitate, contribuția Școlii de la Copenhaga a fost definitorie pe multe decenii înainte, determinând elaborarea strategiilor contemporane de securitate a blocurilor politice, a organizațiilor internaționale și statelor, bazate pe principii conceptual noi în practica asigurării securității [12, p. 53].

Odată cu încheierea războiului rece și căderea cortinei de fier a devenit clar că goana înarmărilor și simpla deținere a armelor nucleare nu mai poate garanta securitatea statului și a cetățenilor din statele ce posedă acest tip de armament, fiind supuși la o presiune psihologică semnificativă, conștientizând că pot fi ținta directă a unor atacuri cu arme asemănătoare din partea statelor rivale. În acest context, securitatea a fost necesar să fie conceptualizată în limite mult mai largi, iar dimensiunile non-militare a securității, cele ecologice, economice, de bunăstare și dezvoltare durabilă și altele, au devenit din ce în ce mai importante pentru perceperea securității de către persoana umană. În consecință, concepția dominantă tradiționalistă ce privea restrâns securitatea ca un domeniu al siguranței și bu-

năstării statelor pe arena internațională în concurență cu alte state, securitate ce nu poate fi obținută fără ajutorul forțelor militare, fiind garantată de acestea, a fost nevoită să ia în considerare factorul uman, dar nu de rând cu alți numeroși factori ce influențează în final starea de securitate pe mapamond, ci ca element fundamental al procesului de securizare. În acest fel, persoana umană devine atât subiect, cât și obiect de referință al procesului de asigurare a securității, iar starea de securitate a persoanei devine punctul de pornire al oricărui studiu din acest domeniu, inclusiv la nivel comunitar, național, regional sau global. Prin urmare, extrapolând concepția Școlii de la Copenhaga cu privire la securitate, în cel mai general sens posibil, putem să afirmăm că securitatea umană exprimă percepția individuală și a societății referitor la absența riscurilor, pericolelor și amenințărilor în adresa persoanei umane.

Acest concept al securității umane a fost utilizat pentru prima dată într-un act normativ internațional în anul 1994, când a fost dat publicității Raportul asupra dezvoltării umane a Organizației Națiunilor Unite. Evenimentul în cauză a fost precedat de numeroase dezbateri la sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90 în comunitatea științifică referitor la rolul ființei umane în studiile de securitate, teoria și practica dezvoltării durabile și a drepturilor omului, precum și în cadrul studiilor de pace care au luat amploare după evenimentele internaționale din anii '70 ai sec. XX, precum criza din Cuba, războiul din Vietnam, mișcările sociale din Franța și SUA etc.

Scopul principal al acestui nou concept în domeniul securității a fost de a depăși limitele impuse conceptualizării fenomenului securității de sensul militar tradițional al ei. Noul concept al securității umane extinde către un nivel superior înțelegerea fenomenului în cauză, prezentându-l ca pe unul multidimensional ce cuprinde securitatea economică, alimentară, a sănătății, a mediului, securitatea personală, politică, a comunității etc. Astfel că, primele referințe la securitatea umană le găsim corelate cu problematica drepturilor omului ce s-a aflat în atenția ONU încă de la formarea acestei organizații mondiale, începând cu adoptarea Declarației

Universale a Drepturilor Omului din 1948, unde în art. 3 este prevăzut că „orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale”.

Problematica crizei globale a indus atât în conștiința socială, cât și în discursul științifico-teoretic, aspecte ce provin dintr-o îngrijorare generală și nesiguranță în ziua de mâine. Acestea fiind convergente subiectului securității și elaborării unei metodologii eficiente de asigurare a securității la toate cele trei nivele instituțional-obiectuale: la nivel internațional pe glob, la nivelul securității statului și comunității și la cel al securității și siguranței persoanei umane.

Cercetând problematica securității umane în cel mai general și abstract mod, precum și suportul său conceptual și teoretico-metodologic, conchidem că aceasta, în mod inevitabil și organic, trebuie să se plaseze la interferența dintre cercetarea problematicii statului, reflectată în întreaga gândire socială și politică din Antichitate până în prezent, pe de o parte, și studiul concepției despre ființa umană, tratată în mod foarte divers în întreaga istorie a gândirii umane. Dacă în Antichitate problematica securității intereselor statului în competiție cu alte state a fost tratată ca fiind apanajul strict al organizațiilor și instituțiilor sociale, în strictă interdependență cu virtuțile și calitățile individuale ale conducătorilor statului, în perioada modernă și contemporană, studiul asupra naturii umane lasă o tot mai semnificativă amprentă asupra înțelegerii rolului factorului uman în procesul de asigurare a securității atât a statelor, cât și a indivizilor.

Omul se definește, în cel mai vast sens, drept o ființă bio-psiho-socială, prin urmare, securitatea umană, inevitabil, trebuie să se refere la cele trei componente ale naturii sale: la aspectul biologic, spiritual și la cel social. Cu alte cuvinte, securitatea înțeleasă la nivelul individului este impusă să graviteze în jurul categoriilor de bunăstare și asigurare a demnității personale.

Securitatea umană își propune protecția persoanelor în mod individual, dar și ca totalitate socială, prin asigurarea condițiilor de viață și trai, a necesităților fundamentale. Securitatea umană nu poate să facă abstracție de cel mai strategic scop al său de a educa,

de a induce și forma prin amplificare și multiplicare a calităților și virtuților umane fundamentale care stau la baza progresului domeniului securității în cel mai larg sens posibil.

Devine important procesul amplificării influenței factorului uman în cercetarea problematicii securității umane odată cu aprofundarea cercetărilor asupra acestei concepții. Deoarece asigurarea durabilă și completă a securității individului uman nu poate fi efectuată fără asigurarea securității mediului firesc de viața a persoanei, se impune o nouă abordare a concepției securității umane, prin scoaterea în evidență a caracterului său biocentric care vine să înlocuiască caracterul antropocentric din cadrul primelor încercări de teoretizare a acestei concepții a securității umane. Astfel că securitatea umană cu specific biocentric poate fi înțeleasă mai bine ca o etapă nouă a dezvoltării teoriei cu privire la asigurarea securității prin prisma intereselor individuale, schimbând accentul către asigurarea bunăstării individului uman doar în corelație directă cu asigurarea sustenabilă a bunăstării naturii și mediului înconjurător.

Dintr-o perspectivă nouă, problematica securității umane se referă nu doar la primatul protecției intereselor persoanei în fața celor de stat, dar, mai cu seamă, vizează protecția calității sau structurii calitative a subiectului protejat, adică a persoanei umane. Similar cu alte tipuri sectoriale de securitate (economică, energetică, alimentară, bancară etc.), securitatea umană are ca scop protecția, dar și amplificarea (spre deosebire de alte forme sectoriale ale securității) calităților umane, cele care contribuie la sporirea aprecierii persoanei atât a valorii sale în sine, cât și în raport cu societatea, prin prisma utilității și importanței individului uman pentru alți oameni, pentru progresul social, pentru păstrarea mediului înconjurător, pentru protecția naturii și a biosferei într-un context sustenabil.

În plan tradițional, coraportul teoretico-practic dintre etică și problematica securității omului a fost fundamental influențată atât de concepte teoretico-metodologice, cât și din perspectiva implicării sale în domenii practico-aplicative cu repercusiuni clare referitor la identificarea unor soluții viabile în condițiile crizei mondiale

contemporane. Problematika corelației dintre procesele politice și morală în secolul XX a fost extinsă către sfera studiilor de securitate a omului și a constituit o preocupare importantă pentru constructiviștii promotori ai combinării elementelor raționale și realiste cu cele subiective și individualiste în asigurarea securității, dintre care se remarcă B. Buzan [8, p. 91]. Iar N. Kosolapov subliniază particularitățile contemporane ale unor asemenea elemente specifice corelației dintre morală și securitate, ca violența și aplicarea forței politice în domeniul relațiilor internaționale în contextul asigurării securității umane [13, p. 205]. Preocupările pentru realizarea unei păci durabile ca un deziderat moral și general uman universal în științele politice de la sfârșitul secolului XX devine mai mult o preocupare strategică a eforturilor comune a subiecților internaționali în concepția unui asemenea autor notoriu precum K. Waltz [14, p. 14]. Pe când alți autori, precum R. Smoke și alții identifică problematica amenințării nucleare ca fiind una dintre cele mai importante și inumane strategii de promovare a intereselor naționale cu prețul destabilizării mondiale [15, p. 153], [16, p. 28]. În această ordine de idei se remarcă importanța problematicii unor coduri de etică în contextul procesului decizional-politic, în viziunea lui A. Razin [17, p. 55], deși, ca și formă a conștiinței sociale, morală se impune, în viziunea unui colectiv de autori, ca „însușire spiritual-practică a lumii” în contextul necesității organizării și coagulării societății în vederea obținerii unor scopuri politice [18, p. 18]. Rămâne a fi îndubitabil faptul că relația dintre morală și problematica politologică a securității capătă o turnură cu totul inedită în contextul paradigmei postmoderniste, potrivit concluziilor unui autor contemporan de referință din domeniu B. Kapustin [19, p. 63], concentrându-se pe necesitatea soluționării ”problemelor primordiale” ale societății.

În perspectiva îmbunătățirii și eficientizării sectorului de securitate umană, metodologia și instituțiile bioetice pot fi de un real folos, judecând prin prisma unei experiențe internaționale bogate, acumulate până în prezent. În acest context, și în Republica Moldova se dovedește a fi foarte important, în planul asigurării securității

personale umane, impactul macro-sistemic al activității unor astfel de instituții și instanțe specializate în prevenirea abuzurilor și în monitorizarea respectării drepturilor omului, cum ar fi comitetele de bioetică, cele de etică a cercetării, comisiile și comitetele de etică din cadrul diverselor instituții de stat, comisiile instituționale de cercetare și medicale etc.

Aceste instituții pot fi de un nivel foarte variat în cadrul sistemelor sociopolitice democratice, cu funcții și prerogative diverse, dar indiferent de aceasta, inevitabil, instituțiile bioetice în cauză joacă rolul principal de instrumente foarte eficiente în perspectiva diminuării și reducerii răspândirii modelului paternalist în relațiile sociale, de protecție a unor categorii defavorizate, în relațiile medicale și de cercetare. Edificarea și fortificarea unor astfel de instrumente e o chestiune de o importanță vitală pentru societatea moldovenească la etapa contemporană, mai ales în contextul continuării stagnării de decenii a legăturilor sistemice în cadrul societății noastre în ceea ce privește ineficiența sistemelor de ocrotire a sănătății și de protecție socială a persoanelor defavorizate din Republica Moldova. Operarea unor modificări structurale și funcționale a cadrului legal, normativ și etic existent în Republica Moldova, în domeniile protecției sociale, medicinei, eticii cercetării ca elemente ale sistemului de asigurare a securității umane, în concordanță cu tradițiile bioetice mondiale și naționale, poate fi o procedură eficientă și utilă în promovarea reformelor necesare în domeniile date și în cel referitor la îmbunătățirea și optimizarea cadrului social-decizional în Republica Moldova.

Chiar și după 25 de ani de independență a statului Republica Moldova, nu există o viziune comună și generală cu privire la evoluția politicii naționale în domeniul securității umane și a promovării bioeticii și eticii cercetării ca elemente definitorii ale acesteia. Este nevoie de remarcat că în anii 2012-2014 au fost înregistrate un șir de inițiative de moralizare a actului de guvernare și de normativizare, inclusiv etică, a activității politice și de administrare în Republica Moldova. Cu toate că eficiența, profesionalismul și echidistanța lor lasă de dorit, în acest răstimp au fost înființate astfel de instituții

specializate cu atribuții sporite precum Comisia Națională pentru Integritate, Comisia de Etică a Parlamentului etc. cu prerogative de depistare nu doar a conflictelor de interese și a analizării legalității veniturilor factorilor de decizie și demnitarilor, dar și a altor incompatibilități normative și instituționale în care aceștia se pot regăsi ocazional. Iar în ceea ce privește dezvoltarea sistemului de comitete de bioetică în Republica Moldova în ultimele două decenii, trebuie remarcat faptul că acest proces s-a produs sub influența unei game largi de factori interni și externi, cu un impact controversat.

În genere, domeniul promovării și apărării drepturilor omului în Republica Moldova mereu a fost foarte apropiat de promovarea securității umane în societatea în baza principiilor și normelor bioetice, dată fiind și apropierea noțiunilor ”drepturile omului” și ”bioetica” într-un șir de acte regulatorii internaționale, precum convențiile amintite mai sus, dar și într-un șir de acte juridice internaționale: Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), Codul de la Nuremberg (1949), Declarația de la Helsinki a Asociației Medicale Mondiale din 1964, completată ulterior, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (1966), Raportul Belmont (1979), *Îndrumări Etice Internaționale pentru Cercetarea Biomedicală care Implică Subiecți Umani* ale Consiliului pentru Organizațiile Internaționale pentru Științele Medicale (CIOMS) (1982), Declarația Universală a UNESCO privind Genomul Uman și Drepturile Omului (1997), Raportul Final al Comisiei Europene referitor la Principiile Etice de Bază în domeniul Bioeticii și Biodreptului (Final Report of European Commission on Basic Ethical Principles in Bioethics and Biolaw) (1999), Carta Uniunii Europene a Drepturilor Fundamentale (2000), Directiva 2001/20/EC a Parlamentului și Consiliului European referitor la bunele practici în studiile clinice, Declarația Universală a UNESCO privind Bioetica și Drepturile Omului (2005) etc.

Cu toate aceste îmbunătățiri ale cadrului juridic autohton în domeniul dat, prin ratificarea unei bune părți din setul de acte juridice internaționale se atestă un șir de probleme în acest domeniu

al apărării drepturilor omului în Republica Moldova. Și în acest sens autoritățile din Republica Moldova sunt atenționate mereu de organizații mondiale de referință, precum Organizația Mondială a Sănătății (OMS) [20]. La fel, mai mulți experți locali atestă o scădere a indicelui național în domeniul Drepturilor Omului, în 2014, de exemplu, în comparație cu anul precedent, potrivit Centrului de Informare în domeniul Drepturilor Omului din Moldova [21]. Este relevant faptul că o scădere mai importantă se atestă la capitolul ”*libertatea individuală și siguranța persoanei*”, ceea ce subliniază o dată în plus necesitatea fortificării securității umane în Republica Moldova. În acest context, în perspectiva îmbunătățirii situației create, în cadrul reformei învățământului secundar gimnazial, începând din anul școlar de studii 2014-2015 a fost introdusă disciplina *Educație pentru Drepturile Omului* cu sprijinul unei fundații specializate din Norvegia [22].

La fel și aportul societății civile poate fi determinant pentru promovarea drepturilor omului în Republica Moldova ca o măsură de siguranță pentru aprofundarea securității umane. Dintre cele mai active organizații care activează în Republica Moldova ce-și propun să promoveze drepturile omului, atât locale, cât și ca filiale ale unor organizații internaționale, fiind des întâlnite în presa locală, dar și potrivit opiniilor mai multor experți în acest domeniu, se numără astfel de ONG-uri ca: Asociația Civică Internațională „Hyde Park”, Centrul Internațional “La Strada”, Asociația “Mamele pentru Drepturile Omului”, asociația obștească Promo-LEX, asociația obștească “Porojan”, asociația obștească “ProGeneva”, asociația obștească “Refugiul Casa Mărioarei”, Centrul de Asistență Juridică Pentru Persoane cu Dizabilități, Centrul de Informare GENDERDOC-M, asociația obștească ”Juriștii pentru Drepturile Omului”, Centrul Național al Romilor, Institutul pentru Drepturile Omului din Moldova etc.

Astfel, se impune o concluzie logică, că securitatea umană, ca și asigurarea drepturilor omului, mai cu seamă în condițiile actuale din Republica Moldova, în mare parte poate fi asigurată prin implicarea subiectului juridic sau a persoanei căreia i s-au încălcat aceste drepturi sau i s-a violat securitatea personală. Cu toate acestea, securitatea umană se referă și la asigurarea unui nivel de siguranță a

ființelor umane în totalitatea lor ca societate și nu doar ca indivizi luați în parte, lucru demonstrat prin tendința societății civile, eforturile elitelor intelectuale, inclusiv din Republica Moldova, de a impune un climat de siguranță și respect reciproc în societate.

În contextul promovării asigurării securității umane, devine relevantă analiza unei serii de aspecte și cazuri relativ recente din viața sociopolitică din Republica Moldova. Astfel, se fac remarcate ca amploare socială și ca ecou politic și eurointegraționist unele dintre problemele cu caracter bioetic ce au avut o rezonanță importantă în spațiul politic al Republicii Moldova, printre care se numără și adoptarea Legii non-discriminării, numită la finalul dezbaterilor și confruntărilor publice Legea cu privire la asigurarea egalității [23] din 25 mai 2012, intrată în vigoare din 01 ianuarie 2013. Aspectul care a devenit cel mai controversat și mai disputat din Legea în cauză, în confruntarea dintre guvernare și unele grupuri provenind din societatea civilă, se referea la promovarea drepturilor minorităților sexuale și a nediscriminării acestora, în perspectiva de a fi luați în considerare și respectați ca cetățeni egali, apărați prin această lege, de rând cu alte categorii defavorizate ale minorităților sociale, de gen sau etnice etc., în cadrul politicii de promovare a diversității vieții sociale, politice și comunitare [24].

Aprobarea Legii cu privire la asigurarea egalității în Parlamentul țării constituia una dintre principalele condiții pentru abolirea regimului de vize cu Uniunea Europeană, alături de reformarea Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției (CCCEC), care din 01 octombrie 2012 a devenit Centrul Național Anticorupție (CNA) [25], termenul limită pentru adoptarea lor fiind stabilit pentru sfârșitul lunii mai 2012 [26].

Exemplul Republicii Moldova este pe cât de relevant, pe atât și de convingător în vederea susținerii ipotezei conform căreia problemele securității umane, pe lângă alte roluri și funcții pe care le joacă în sfera politică, devin din ce în ce mai mult niște modalități și căi de influență asupra procesului de adoptare a deciziilor politice strategice, aflându-se pe cale de a se transforma din problematică sociopolitică periferică ca importanță și impact macro-social în subiecte

centrale ale dezbaterii sociopolitice contemporane, implicând mase largi ale societății, inclusiv prin intermediul discursurilor, dar și al acțiunilor și pozițiilor politice adoptate de către politicieni, specifice celor ce fac parte din viitoarea generație de oameni politici și factori de decizii din Republica Moldova, cei ce vor configura agenda politică a societății viitorului imediat. Problematika asigurării securității umane atât în Republica Moldova, cât și în lume rămâne să reprezinte un subiect extrem de complex, din perspectiva întregii game de probleme cu care se confruntă societatea, începând cu starea precară a economiei naționale care determină starea de sărăcie în societate, corupția clasei politice și terminând cu conflictul transnistrean, care perpetuează subdezvoltarea și încălcarea flagrantă a drepturilor omului în țara noastră.

În concluzie, cercetând problematica securității umane în cel mai general și abstract mod, precum și suportul său conceptual și teoretico-metodologic, conchidem că aceasta, în mod inevitabil și organic, trebuie să se plaseze la interferența dintre cercetarea problematicii statului, reflectată în întreaga gândire socială și politică din Antichitate până în prezent și studiul concepției despre ființa umană, tratată în mod divers în întreaga istorie a gândirii umane. Dacă în Antichitate problematica securității intereselor statului în competiție cu alte state a fost tratată ca fiind apanajul strict al organizațiilor și instituțiilor sociale, în strictă interdependență cu virtuțile și calitățile individuale ale conducătorilor statului, în perioada modernă și contemporană studiul asupra naturii umane lasă o tot mai semnificativă amprentă asupra înțelegerii rolului factorului uman în procesul de asigurare a securității atât a statelor, cât și a indivizilor.

Referințe bibliografice

1. Wolfers A. Discord and collaboration: Essays on international politics. Baltimor: John Hopkins University Press, 1962. 312 p.
2. Dicționarul Explicativ al Limbii Române. București: Univers Enciclopedic, 1998. 1192 p.
3. Funieru F. Societate și Securitate. În: Revista Română de Sociologie [București], anul XXII, 2011, nr. 1–2, p. 170–184.

4. Hartland-Thunberg P. National economic security: interdependence and vulnerability. In: National economic security: perceptions, threats and policies. Frans Alphons Maria Alting von Geusau & Jacques Pelkmans (Eds.). Tilburg: John F. Kennedy Institute, 1982, p. 47-61.
5. Maslow A. H. A Theory of Human Motivation. In: Psychological Review, Vol. 50(4), July, 1943, p. 370-396.
6. Manolache C. Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală "Andrei Lupan", 2015. 386 p.
7. Juc V., Ungureanu V. Fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova: aspecte istoriografice și teoretico-metodologice. În: Revista Militară, 2010, nr. 1, p. 14-32.
8. Buzan B. Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studiile de securitate internațională în epoca de după războiul rece. Chișinău: Cartier, 2000. 386 p.
9. Dolghin N. et al. Riscuri și amenințări la adresa securității României. Actualitate și perspectivă. București: UNA, 2004. 48 p.
10. Bird T., Croft S. Școala de la Copenhaga și securitatea europeană. În: Studii de Securitate. București: Cavallioti, 2005, p 7-28.
11. Roșca A. [N.]. Algoritmi ai tranziției: aspecte social-filozofice. Chișinău: Tipogr. AȘM, 2007. 268 p.
12. Buzan B., Wæver O., de Wilde J. Securitatea. Un nou cadru de analiză. Cluj-Napoca: CA Publishing, 2011. 306 p.
13. Косолапов Н. А. Сила, насилие, безопасность: современная диалектика взаимосвязей. În: Богатуров А. Д. и др. Очерки теории и политического анализа международных отношений. Москва: НОФМО, 2002, 190-206 pp.
14. Waltz K. Peace, Stability, and Nuclear Weapons. // Policy Paper No. 15 of the Institute on Global Conflict and Cooperation. Berkeley. - 1995. <http://igcc.ucsd.edu/pdf/policypapers/pp15.pdf> (vizitat 01.11.2015).
15. Smoke R. National security and the nuclear dilemma. New York: Random House, 1993. 368p.
16. Ядерное оружие и национальная безопасность. Авторский коллектив под ред. Михайлова В. Н. Саранск: Типография Красный Октябрь, 2008. 217 с.
17. Разин А. Единство морали и политики: исторический опыт и современные реалии. În: Политические науки, 2006, № 2, p. 54-58.
18. Мораль: сознание и поведение. Москва: Наука, 1986. 208 с.

19. Капустин Б.Г. О связи морали и политики. În: Политическая наука в современной России: время поиска и контуры эволюции: Ежегодник 2004. Москва: РОССПЭН, 2004, 56-79 pp.
20. Drepturile copilului, respectate parțial în spitalele din Moldova. Ce recomandă Organizația Mondială a Sănătății. PUBLIKA.MD. 05-11-2014. http://www.publika.md/drepturile-copilului--respectate-partial-in-spitalele-din-moldova--ce-recomanda-organizatia-mondiala-a-sanatatii_2144281.html (accesat 12.11.15).
21. Index Național al Drepturilor Omului, ANUL 2014 http://www.drepturi.md/sites/default/files/media/raport_index_drom_2014.pdf (accesat 12.11.15).
22. „Educația pentru Drepturile Omului”, în programa școlară. Jurnal.md. 23.08.2014. <http://www.jurnal.md/ro/import/2014/8/23/-educa-ia-pentru-drepturile-omului-in-programa-colara-1175539/> (accesat 12.11.15).
23. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=343361> (accesat 12.11.15).
24. Părerii împărțite după votarea Legii cu privire la asigurarea egalității. Cine nu este satisfăcut. 25-05-2012. http://www.publika.md/pareri-impartite-dupa-votarea-legii-cu-privire-la-asigurarea-egalitatii--cine-nu-este-satisfacut_863721.html (accesat 12.11.15).
25. CCCEC devine CNA. 01 Octombrie 2012. <http://trm.md/ro/social/cccec-devine-cna/> (accesat 12.11.15).
26. Legea privind egalitatea de șanse și reformarea CCCEC, în vizorul Guvernului. 23-05-2012. http://www.publika.md/legea-privind-egalitatea-de-sanse-si-reformarea-cccec--in-vizorul-guvernului_858341.html (accesat 12.11.15).

CRIZA FINANCIAR-BANCARĂ – AMENINȚARE LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA

Ludmila GUȘTIUC,
cercetător științific

Abstract: *One year from signing the Association Agreement, the Republic of Moldova woke up in a situation when there are several shortcomings that seriously affect the implementation of measures of the EU-Moldova Association Agreement. Some of them are: Financial and banking sectors. Concerning the banking sector we have to mention all known fact that three local commercial banks as „Banca de Economii” S.A., BC „Banca Socială” SA and BC „Unibank” SA were involved in embezzling \$1bn – a sum equivalent to 15-20% of the republic’s GDP. The situation became more dramatic as of June 12, 2015, when the National Bank has set up special surveillance measures to the three largest commercial banks in the country - „Moldova Agroindbank” S.A., „Victoriabank” S.A. and „Moldindconbank” S.A. The first anniversary of the Moldova-EU Association Agreement coincided with some bad news and bad signals for our country. From the description mentioned above we can draw some conclusions that the situation with financial and banking sectors led to a crisis and a threat to national security of the Republic of Moldova. Finally, we propose some recommendations to the authorities in the field of strengthening the financial and banking sectors.*

Keywords: *banking sector, crisis, corruption, national security, anti-corruption policy, institution’s efficiency, justice.*

Studiul de față pornește de la realitățile care pot fi desprinse din peisajul economic al Republicii Moldova.

În rândurile ce urmează intenționăm să supunem unui studiu minuțios întreaga gamă de relații ce gravitează în jurul unui fenomen perpetuu și de maximă rezonanță, precum criza-neregulile din sectorul financiar-bancar.

Ideea de bază care se desprinde din acest studiu și pe care o propunem atenției și eventual investigării, în perspectiva unor cercetări

științifice ulterioare, poate fi formulată în felul următor: corupția a permis inducerea stării de faliment a cel puțin trei bănci comerciale (cu riscul recidivării unor asemenea situații și aducerii în pragul falimentului și altor bănci comerciale din Republica Moldova), situație care în ultimă instanță a provocat o criză politică fără precedent pentru statul nostru.

Fenomenul crizelor bancare a fost supus unor studii pe care le putem desprinde din literatura de specialitate și care se referă la crizele din cele mai recente: criza din sectorul bancar din Islanda, fraudele de proporții comise de angajații de la Banca Societe Generale din Franța, sau mai recent – criza bancară prin care a trecut și încă trece Grecia.

Vorbind despre criza bancară din Grecia, putem urmări un scenariu care într-o formă mult mai primitivă și lipsită de scrupule a fost pus în aplicare în Republica Moldova.

Să nu uităm de faptul că criza bancară din Grecia era pe punctul de a genera colapsul Uniunii Europene.

Problema a apărut însă abia atunci când s-a încercat identificarea unor studii ce ar avea drept obiectiv țintă cercetarea interdependenței dintre corupție și criza (crizele) financiar-bancară.

Constatând practic o lipsă de astfel de abordări, studii și cu atât mai mult cercetări științifice, am hotărât să venim cu intenția de a cerceta minuțios fenomenul crizei financiar-bancare în Republica Moldova.

Acum, când a fost creionat scopul și structura studiului, vom trece la examinarea de fond, propriu-zisă a problemei ce ține de criza financiar-bancară – fenomen ce atentează la securitatea Republicii Moldova.

Pornind de la premisa că orice studiu își are drept valoare și finalitate doar în cazul în care produce concluzii prețioase și propune soluții eficiente, este absolut firesc că ne-am propus să urmărim acest parcurs.

Pentru a veni cu soluții valoroase, este necesar de a cunoaște primordial două lucruri importante:

1. Dacă există probleme în domeniul supus cercetării și care anume?

2. Ce soluții și-a propus administrația publică pentru a preveni și combate recidivarea unor atare situații de crize bancare?

La capitolul problemelor din sectorul bancar, ca punct de pornire vom indica vara anului 2013. De ce nu mai devreme sau nu mai târziu de această perioadă? Adevărul este că și pînă în vara anului 2013 sectorul bancar a fost zguduit de unele evenimente, care la o analiză detaliată arătau o tendință sistemică. Cu titlu de exemplu, raportat studiului nostru, am putea menționa situația de la BC „InvestPrivatBank” SA și tot ceea ce a urmat în legătură cu datoriile băncii (creditarea de către Banca Națională a Moldovei a „Băncii de Economii” SA pentru stingerea obligațiunilor BC „InvestPrivatBank” SA față de deponenții săi: persoane fizice și persoane juridice), suntem întru totul îndreptățiți să punem o diagnoză sectorului bancar drept unul bolnav, cu practici vicioase și vulnerabil manipularilor și preluărilor dincolo de limita legală.

Într-un fel, îndrăznim să presupunem că situația de la BC „InvestPrivatBank” a servit drept teren de testare și o repetiție generală pentru diverse scheme dubioase lansate ulterior.

Anume din anul 2013 asistăm la evenimente la scară largă ce afectează sistemul bancar și-l propulsează spre o criză sistemică sau chiar prăbușire.

Pentru studiul nostru sunt relevante primele informații care au fost date publicității și care au bulversat societatea, zguduind din temelii încrederea publicului (dar și a investitorilor străini) în sectorul banar din Republica Moldova.

Astfel, cu titlu de exemplu, ne referim la cazul BC „Moldova-Agroindbank” SA, care în data de 27 mai 2013 a venit cu un comunicat de presă semnalând că banca respectivă a devenit ținta unui atac raider fără precedent. De fapt, BC „Moldova-Agroindbank” SA a susținut că este ținta atacurilor raider încă începând din luna februarie 2013 (cu unele manifestări de tip raider la adresa instituției încă în vara anului 2011 și în anul 2012).

Tot atunci, în anul 2013, BC „Moldova-Agroindbank” printr-un comunicat de presă semnala că „...sistemul bancar este în pericol să devină de buzunar...”.

În paralel asistăm la o derulare a crizei legată de „Banca de Economii” SA, manifestându-se prin eliberarea mai multor credite neperformante. Fără a intra în cele mai amănunțite detalii (fapt care ar depăși cadrul actual de cercetare), ținem să aducem aminte că respectivele nereguli în cadrul „Banca de Economii” SA au constituit obiect al investigației parlamentare, materializat în forma unui Raport al Comisiei de anchetă pentru examinarea modului de administrare a pachetului de acțiuni al statului deținut la „Banca de Economii” SA și a situației din domeniul financiar-bancar al Republicii Moldova. Prezintă interes recomandările Comisiei de anchetă, care așa și nu au mai fost puse în aplicare: naționalizarea „Banca de Economii” SA; cedarea controlului unui investitor privat cu menținerea de către stat a pachetului de blocaj; majorarea capitalului statutar al debitorilor Băncii de Economii (din rîndul întreprinderilor de stat) care au la această bancă credite neperformante, cu scopul rambursării acestor credite.

Ca concluzie a primului val de nereguli, ce a cuprins perioada 2011-2013, vom menționa că evenimentele din perioada anilor 2011-2013 au demonstrat că legislația și practicile din Republica Moldova sunt neputincioase în fața unor eventuale atacuri raider și preluări abuzive de acțiuni.

Implicarea instituțiilor statului cu atribuții în domeniul asigurării securității economice și financiar-bancare, protejării drepturilor și intereselor investitorilor a fost una extrem de tardivă.

Implicarea Comisiei Naționale a Pieței Financiare într-o protejare a investitorilor de la următoarele entități: BC “Moldova-Agroindbank” SA, BC “Universalbank” SA, “Banca de Economii” SA, BC “Victoriabank” SA și SA “Rețelele Electrice de Distribuție Nord” a fost una haotică și lipsită de consecutivitate. Astfel, abia la 5 august 2011 a fost înregistrată prima acțiune de protejare a investitorilor BC “Moldova-Agroindbank” SA (Ordonanța nr.33/1 din

05.08.2011 cu privire la suspendarea operațiunilor cu valorile mobiliare emise de BC “Moldova-Agroindbank” SA Monitorul Oficial nr.134 din 16.08.2011, art.1139). Ulterior, au urmat și alte ordonanțe ale Comisiei Naționale a Pieței Financiare, printre care: Ordonanța nr.36/1 din 15.08.2011 cu privire la suspendarea circulației valorilor mobiliare emise de BC “Universalbank” SA (Monitorul Oficial nr.139-145 din 26.08.2011, art.1171.); Ordonanța nr.39/1 din 24.08.2011 cu privire la aplicarea unor restricții (în privința unor pachete de acțiuni ale “Banca de Economii” SA) (Monitorul Oficial nr.148-151 din 09.09.2011, art.1197.); Ordonanța nr.37/7 din 19.08.2011 cu privire la efectuarea controlului complex al activității profesionale pe piața valorilor mobiliare desfășurată de “Banca de Economii” SA) (Monitorul Oficial nr.148-151 din 09.09.2011, art.1196.); Ordonanța nr.41/1 din 05.09.2011 cu privire la suspendarea operațiunilor cu valorile mobiliare emise de BC “Moldova-Agroindbank” SA (Monitorul Oficial nr.148-151 din 09.09.2011, art.1202.); Ordonanța nr.40/15 din 25.08.2011 cu privire la aplicarea unor restricții (în privința unor pachete de acțiuni ale BC “Victoriabank” SA) (Monitorul Oficial nr.148-151 din 09.09.2011, art.1201.); Ordonanța nr.45/1 din 22.09.2011 cu privire la suspendarea circulației valorilor mobiliare emise de Societatea pe acțiuni “Rețelele Electrice de Distribuție Nord” (Monitorul Oficial nr.160-163 din 30.09.2011, art.1466.); Ordonanța nr.47/1 din 29.09.2011 cu privire la Ordonanțele Comisiei Naționale a Pieței Financiare nr.33/1 din 05.08.2011 și nr.41/1 din 05.09.2011 (ambele se referă la suspendarea operațiunilor cu valorile mobiliare emise de BC “Moldova-Agroindbank” SA”) (Monitorul Oficial nr.170-175 din 14.10.2011, art.1548.).

Tangential, eforturile Comisiei Naționale a Pieței Financiare de apărare a intereselor investitorilor au fost completate de către Banca Națională a Moldovei și Parlamentul Republicii Moldova. Este vorba, în principal de: Hotărârea Băncii Naționale nr.174 din 18.08.2011 cu privire la modificarea și completarea Regulamentului cu privire la investițiile băncilor în active materiale pe termen lung

(Monitorul Oficial nr.160-163 din 30.09.2011, art.1501.) și Legea nr.184 din 27.08.2011 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Monitorul Oficial nr.146 din 28.08.2011, art.450.)

Cu toate aceste acțiuni, situația din sectorul bancar a rămas să fie mai mult decât incertă, lucru care s-a manifestat pregnant în toamna anului 2014, cu repercusiuni majore în anul 2015 și, probabil, cu consecințe pentru securitatea financiară a statului nostru pentru mulți ani înainte.

Este vorba de următoarele aspecte cu impact negativ profund asupra securității financiar-bancare a Republicii Moldova:

1. Atât experții internaționali, cât și cei naționali sunt unanimi în opinia precum că din 3 bănci comerciale („Banca de Economii” SA, BC „Banca Socială” SA și BC „Unibank” SA) au dispărut fără urmă peste 1 mlrd. USD (circa 15-20% din PIB-ul Republicii Moldova).

2. Pentru a clarifica lucrurile, a fost constituită o Comisie de anchetă a Parlamentului Republicii Moldova pentru elucidarea situației pe piața financiară și valutară a Republicii Moldova, a măsurilor întreprinse privind stabilizarea cursului de schimb al leului moldovenesc în raport cu monedele internaționale și a situației de la „Banca de Economii” SA, BC „Banca Socială” SA și BC „Unibank” SA. Prin Raportul Comisiei de anchetă s-a relevat o situație deplorabilă în sectorul bancar, situație care nu va putea fi remediată atât de simplu și cu atât mai mult în viitorul apropiat.

3. Se atestă o lipsă de acțiuni concrete și vizibile privind efortul autorităților din Republica Moldova de a investiga dispariția miliardului. Este adevărat că a existat acel raport de audit realizat de Compania internațională de audit Kroll Associates UK Limited. Însă, în luna mai 2015 urma să aibă loc cea de-a doua licitație pentru selectarea unei companii internaționale ce ar fi efectuat investigațiile necesare stabilirii locului aflării sumelor financiare dispărute, lucru care a întârziat mult, materializându-se abia în toamna anului 2015.

4. Mai multe investigații independente au stabilit că în ultimii ani (2010, 2011, 2013 și 2014), auditul băncilor comerciale „Banca de Economii” SA, BC „Banca Socială” SA și BC „Unibank” SA a

fost efectuat de Compania Î.M. Societate de Audit „Grant Thornton Audit”, administratorul căreia (reprezentanța din Republica Moldova) a fost până recent actualul Ministru al Economiei al Republicii Moldova – Stéphane Bride. Respectiv, există motive de a ridica semne de întrebare privind calitatea serviciilor prestate de către compania respectivă, sau dacă au și existat semnale de alertă din partea Companiei „Grant Thornton Audit”, nu a existat o reacție vizibilă din partea autorităților competente ale statului.

5. Situația a devenit și mai dramatică începând cu data de 12 iunie 2015, atunci când Banca Națională a Moldovei a instituit supraveghere specială la cele mai mari trei bănci comerciale din țară – „Moldova Agroindbank” SA, „Victoriabank” SA și „Moldindconbank” SA.

6. O agitație suplimentară a spiritelor, atât din Republica Moldova, cât și din afara ei, a stârnit-o intenția declarată a unor reprezentanți ai alianței de guvernare de a naționaliza „Banca de Economii” SA. Pe de altă parte, demararea procesului de lichidare a celor trei bănci problematice (inclusiv Banca de Economii) a generat perturbații majore în tot sistemul bancar, iar societatea bulversată suplimentar – și de faptul că numărul celor concediați a fost unul impunător.

7. Finanțarea externă. Condiționarea de către donatorii externi de a acorda asistență financiară Republicii Moldova pentru realizarea unor reforme concrete. Prima aniversare de la semnarea Acordului de Asociere RM-UE s-a suprapus cu noutăți-semnale proaste pentru țara noastră. Doar câteva exemple:

7.1. În luna mai 2015, Fondul Monetar Internațional a condiționat reluarea creditării Republicii Moldova de lichidarea celor 3 bănci implicate în dispariția miliardului de dolari și menționate în Raportul Kroll: „Banca de Economii” SA, BC „Banca Socială” SA și BC „Unibank” SA.

7.2. În luna iunie 2015, Banca Mondială a declarat blocarea relațiilor cu Republica Moldova, ceea ce pe termen imediat înseamnă că țara noastră nu va primi un suport bugetar în valoare de 45 milioane dolari. În acest sens, este semnificativ limbajul mai puțin

diplomatic utilizat de Alex Kremer, Directorul Băncii Mondiale pentru Moldova: „...relația BM cu RM va rămâne înghețată până când autoritățile moldovene vor întreprinde acțiuni decisive pentru soluționarea problemelor din sectorul bancar...”; „...nelichidarea celor 3 bănci („Banca de Economii” SA, BC „Banca Socială” SA și BC „Unibank” SA) ar crea un risc ca banii contribuabililor să fie utilizați pentru a acoperi pierderile ascunse și pierderile potențiale pe viitor...”; „...revitalizarea Băncii de Economii ar permite să se extragă și mai mulți bani din contul contribuabililor...”.

7.3. În luna iulie 2015, Uniunea Europeană, prin vocea Șefului Delegației UE în Republica Moldova, Pirkka Tapiola, a declarat că a decis să înghețe finanțarea pentru Republica Moldova. Condițiile principale de reluare a finanțării sunt: negocierea unui acord de finanțare cu Fondul Monetar Internațional și soluționarea crizei bancare. În limbajul cifrelor, această decizie ne costă 40,7 milioane de euro, bani ce urmau să ajungă în calitate de suport bugetar, inclusiv pentru reforma justiției.

7.4. În luna iunie 2015, Ambasada Suediei la Chișinău a decis suspendarea unei finanțări în valoare de 2,4 milioane euro destinată continuării procesului de reformare a Ministerului Afacerilor Interne. În opinia Ministerului Afacerilor Interne, motivul ar fi nefinalizarea schimbărilor de personal în conducerea ministerului.

Astfel stând lucrurile în ce privește criza financiar-bancară, vom analiza care sunt acțiunile administrației publice în ce privește neadmiterea unor atare situații dezastruoase securității naționale a Republicii Moldova.

Documentul de politici publice cu maximă relevanță pentru studiul nostru este Planul de Acțiuni al Guvernului pentru anii 2015-2016, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.680 din 30.09.2015. În special, prezintă interes Compartimentul IV – Dezvoltarea economică, securitatea energetică, sporirea competitivității și crearea locurilor de muncă, Capitolul C – Transparentizarea și consolidarea sectorului financiar-bancar, Măsurile: 1-20.1.:

1. Armonizarea legislației în domeniul financiar-bancar, al pieței de capital și de asigurări cu acquis-ul comunitar și cu cele mai bune practici ale Uniunii Europene; elaborarea unor noi legi sau/și îmbunătățirea celor existente privind Banca Națională a Moldovei, instituțiile financiare și Comisia Națională a Pieței Financiare în scopul consolidării independenței și responsabilității acestor autorități (acțiunea nr.1).

2. Transparentizarea drepturilor de proprietate în instituțiile financiare bancare și nebankare și dezvăluirea proprietarilor instituțiilor financiare, beneficiarilor efectivi finali ai acestor instituții și monitorizarea continuă a acestora pentru minimizarea riscurilor de creditare, de preluare corporativă ostilă și de fraudă financiară (acțiunea nr.2)

3. Crearea Depozitarului central unic de stat al valorilor mobiliare și lansarea Registrului unic de stat al deținătorilor de valori mobiliare, administrat de Depozitarul central unic de stat, și creșterea transparenței acționarilor până la beneficiarii finali (acțiunea nr.3)

4. Identificarea beneficiarilor efectivi ai companiilor înregistrate în jurisdicțiile ce nu implementează standardele internaționale de transparență, inclusiv din zonele off-shore, și asigurarea aplicării standardelor internaționale de transparență prin elaborarea amendamentelor la cadrul legislativ în vigoare (acțiunea nr.4)

5. Aplicarea testului *fit and proper* (standarde minime de integritate și transparență) pentru acționarii din sistemul financiar al Republicii Moldova, indiferent de mărimea cotei de participare în capitalul instituțiilor financiare (acțiunea nr.5)

6. Însăprirea cerințelor și a sancțiunilor referitoare la guvernarea instituțiilor financiare, respectarea normelor prudențiale și gestionarea riscului bancar, inclusiv a sancțiunilor pentru gestionare inadecvată (acțiunea nr.6)

7. Modificarea Legii instituțiilor financiare și a Legii societăților pe acțiuni pentru enumerarea rolurilor distincte ale proprietarilor, membrilor consiliilor și organelor executive, introducerea altor măsuri de governanță corporativă, precum și limitarea intervențiilor

inadecvate ale instanțelor în funcționarea organelor corporative (acțiunea nr.7)

8. Elaborarea unei legi speciale de prevenire și gestionare a crizelor financiare (acțiunea nr.8)

9. Determinarea valorii pierderilor suportate de stat în cazul Băncii de Economii a Moldovei, Unibank și al Băncii Sociale și publicarea informației respective (acțiunea nr.9)

10. Adoptarea și implementarea unei decizii delimitate în timp pe cazul celor trei bănci (BEM, Unibank, Banca Socială) în corespundere cu cele mai bune practici internaționale (acțiunea nr.10)

11. Creșterea graduală a fondului de garantare a depozitelor (acțiunea nr.12)

12. Sporirea intensității supravegherii și severității acțiunilor corective, inclusiv a penalizărilor și restricțiilor, contra instituțiilor financiare bancare și nebankare și, în special, a persoanelor cu funcții de răspundere din cadrul lor, în cazul încălcării legislației și reglementărilor (acțiunea nr.13)

13. Implementarea legislației relevante a Uniunii Europene în domeniul prevenirii spălării banilor și combaterii finanțării terorismului, precum și stabilirea parteneriatelor operaționale cu instituțiile UE (acțiunea nr.16)

14. Perfecționarea cadrului legislativ în scopul stimulării tranzacțiilor efectuate cu valori mobiliare, inclusiv tranzacționarea valorilor mobiliare de stat (acțiunea nr.20)

Concluzii:

1. La moment, Republica Moldova dispune de politici publice pe filiera modernizării sectorului bancar.

2. La o analiză mai minuțioasă, politicile publice conțin un număr impunător de măsuri ce vizează direct domeniul financiar-bancar.

3. Cu toate că administrația publică și-a setat multiple obiective pe domenii ce vizează reforma bancară, totuși analiza noastră a relevat existența unor lacune și scăpări de natură să diminueze din eficacitatea acțiunilor propuse.

4. De aici nevoia de a completa politicile publice în domeniu cu măsuri și acțiuni suplimentare, fapt care va facilita prevenirea unor atare manifestări ilegale, dar și va canaliza, cu o mai mare eficiență, eforturile actorilor implicați în realizarea măsurilor respective.

Pornind de la cele expuse mai sus și efectuând o radiografie a legislației Republicii Moldova în domeniu, constatăm necesitatea de a întreprinde acțiuni pe dimensiunea fortificării securității financiar-bancare.

Propuneri de acțiuni pe dimensiunea financiar-bancară:

1. Eliminarea off-shorizării sectorului bancar din Republica Moldova. Instituția responsabilă: Banca Națională a Moldovei, Comisia Națională a Pieței Financiare și Ministerul Justiției. Argumente: atâta timp cât în spatele societăților economice și al băncilor comerciale înregistrate în zone off-shore se vor ascunde acționarii reali ai băncilor comerciale, există un pericol permanent de preluări abuzive.

2. Deschiderea sectorului bancar din Republica Moldova către investitorii din Uniunea Europeană, în special către conglomerate bancare mari. Instituția responsabilă: Banca Națională a Moldovei, Comisia Națională a Pieței Financiare și Ministerul Justiției. Argumente: Deși sectorul bancar al Republicii Moldova este în mare parte concentrat în mâinile investitorilor străini, totuși calitatea acționarilor este una proastă, pe motiv că pe piața bancară a Republicii Moldova nu sunt prezenți mari actori bancari din Uniunea Europeană. Respectiv, aceasta duce la faptul că sectorul bancar al Republicii Moldova rămâne a fi unul neperformant, volatil și lipsit de încredere din partea populației, lucru care în ultimă instanță afectează securitatea financiar-bancară a țării.

3. Majorarea plafonului de garantare a depozitelor bancare, prin atingerea graduală a standardelor din statele Uniunii Europene (actualmente, în Republica Moldova plafonul maxim este de 6000 lei versus 100.000 euro în majoritatea statelor UE). Instituția responsabilă: Banca Națională a Moldovei.

Argumente: Republica Moldova are cel mai mic plafon maxim de garantare a depozitelor bancare din Europa, fapt care duce la o lipsă de încredere a cetățenilor în sistemul bancar autohton, cu impact negativ asupra economiei și asupra securității bancare în ultimă instanță.

4. Reglementarea suplimentară a creditelor valutare. Instituția responsabilă: Banca Națională a Moldovei și Ministerul Justiției.

Argumente: în situația în care în Republica Moldova se atestă existența unui procent relativ mare de credite eliberate în valută străină, atât credite de consum, cât și credite ipotecare, există pericolul ca în cazul deprecierei valutei naționale debitorii să se trezească brusc în condiții inechitabile, fiind nevoiți să suporte consecințe grave. Prin urmare, se cere elaborarea unui memorandum privind restructurarea creditelor valutare pentru situațiile în care valuta națională se depreciază cu anumite puncte.

Repere bibliografice

1. Anton S.G. Instituții financiar-bancare internaționale. Ed. C.H.Beck. București, 2013. 256p.
2. Belobrov A. Mecanismul supravegherii sistemului financiar în Uniunea Europeană În: Studii Europene, 2014, nr. 1, pp. 64-83.
3. Belostecinic Gr., Sacovici V. Moiseenco E. Securitatea economică a statului: teorie, metodologie, practică. Monografie. Chișinău: ASEM, 2011. 159 p.
4. Bercea L. Drept bancar. Studii. Ed. Universul Juridic. București, 2014. 286 p.
5. Bercu V., Cucerescu V. Acordul de asociere între Moldova și Uniunea Europeană: o nouă generație de acorduri? În: Studii Europene, 2015, nr. 5, pp.11-30.
6. Căpraru B. Activitatea bancară. Sisteme, operațiuni și practici. București: Editura C.H.Beck, 2014. 352 p.
7. Cociug V. Aplicabilitatea eticii în activitatea bancară. În: Studii Europene 2015, nr. 6, pp.118-127.
8. Costea I.M. Curs de drept financiar. Ed. a II-a, revizuită și adăugită. București: Editura Hamangiu. 2015. 314 p.
9. Doga-Mîrzac M. Gestiunea sistemului de finanțare a businessului mic și mijlociu în contextul dezvoltării proceselor economice. Teză de doctor habilitat în științe economice. USM. Chișinău, 2015. 292 p.

10. Dumitrașcu M.A. Legislația privind libertățile de circulație în Uniunea Europeană. București: Editura C.H.Beck. 2015. 448 p.
11. Gheorghe C.A. Drept bancar comunitar. București: Editura C.H.Beck. 2008. 248 p.
12. Lupușor A., Gribincea V., Buzu A. Descifrarea Raportului Kroll – Analiza factorilor fundamentali care au dus la decapitalizarea Băncii de Economii, Băncii Sociale și Unibank. Ed.Expert-Grup: Centru Analitic Independent. Chișinău, 2015. 12 p.
13. Nemeș V. Drept bancar. Editura Universul Juridic. București, 2011. 292 p.
14. Niculeasa Mădălin-Irinel. Summa fiscalis. Tratat de drept fiscal și financiar public. Ed. a III-a, revăzută și adăugită. București: Editura Universul Juridic. 2014. 1028 p.
15. Postolache R., Manea M-D. Creditul bancar. De la teorie la practică. București: Editura C.H.Beck. 2009. 224 p.
16. Silberstein Ianfred. Banca Națională a României – de la organ al administrației centrale la instituție publică independentă. București: Editura Hamangiu. 2006. 352 p.
17. Șaguna D.D. Drept financiar public. București: Editura C.H.Beck. 2012. 416 p.
18. Tofan M. Integrarea României în structurile Uniunii Monetare Europene. București: Editura C.H.Beck. 2008. 316 p.
19. Alexander Kern. The ECB and Banking Supervision: Building Effective Prudential Supervision? În: Yearbook of European Law Nr.33 (1). Oxford University Press. London, 2014, p. 417-432.
20. Barend Van Leeuwen. Private Regulation and Public Responsibility in the Internal Market. În: Yearbook of European Law Nr.33 (1). Oxford University Press. London, 2014, p. 277-297.
21. Epstein Lee., Walk T. Constitutional Law for a Changing America: A Short Course. Los Angeles: CQ Press College, 2011. 800 p.
22. Kaunert C., Zwolski K. The EU as a Global Security Actor: A Comprehensive Analysis beyond CFSP and JHA. London: Palgrave Macmillan, 2013. 256 p.
23. Rickards J. Currency Wars: The Making of the Next Global Crisis. New York: Portfolio Trade; Reprint edition, 2012. 320 p.
24. Simoncini Marta. Legal Boundaries of European Supervisory Authorities in the Financial Markets: Tensions in the Development of True Regulatory Agencies. În: Yearbook of European Law Nr.34 (1). Oxford University Press. London, 2015. pp.319-350.

25. 2016 Index of Economic Freedom. The Heritage Foundation. <http://www.heritage.org/index/ranking>
26. Doing Business 2015 – Going Beyond Efficiency. World Bank Group. 331 p. <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB15-Full-Report.pdf>
27. Doing Business 2016 – Measuring Regulatory Quality and Efficiency. World Bank Group. 348 p. <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf>
28. World Bank. 2015. Global financial development report 2015-2016: long-term finance. Global financial development report. Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/2015/09/24944751/global-financial-development-report-2015-2016-long-term-finance>

SECURIZAREA FRONTIERELOR REPUBLICII MOLDOVA CA OPORTUNITATE DE ÎNCADRARE ÎN SISTEMUL SECURITĂȚII INTERNAȚIONALE

Marcel BENCHECI,

doctor în științe politologice

Abstract: *The article „The securing of Moldova’s borders as an opportunity to frame in international security system” analyzes the importance and necessity of country’s borders securing. The need to secure Moldova’s borders is dictated by two factors: on the one hand, because of the Transnistrian conflict Chisinau authorities do not control a portion of its border with Ukraine, which involves major risks on national security, gender separatism, illegal migration, terrorism and on the other hand, our country is in close proximity with the European Union, which requires continuous border security in according with European criteria.*

Keywords: *Republic of Moldova, the state’s security institutions, fighting terrorism, the system of international security, terrorism, international environment, international security organizations, securing borders.*

Republica Moldova are frontiere comune cu România și Ucraina, cu ambele state avînd un trecut istoric comun, și cu fiecare menținînd relații bilaterale de prietenie și de fortificare a propriilor interese, inclusiv de securitate. Necesitatea securizării frontierelor Republicii Moldova este dictată de doi factori: pe de o parte, din cauza diferendului transnistrean autoritățile de la Chișinău nu controlează o porțiune din hotarul său cu Ucraina, fapt ce implică riscuri majore asupra securității naționale, gen separatismul, migrația ilegală, terorismul, iar pe de altă parte țara noastră se află în imediata vecinătate cu Uniunea Europeană, ceea ce necesită o continuă securizare a frontierelor conform criteriilor europene.

Astfel, și în anul 2015 una dintre cele mai grave vulnerabilități la adresa securității și integrității Republicii Moldova constituia

separatismul în regiunea transnistreană. Lipsa controlului statului asupra acestui teritoriu a permis dezvoltarea activităților criminale, cum ar fi traficul de arme. Totodată, prezența trupelor ruse de menținere a păcii este utilizată, deseori, ca instrument politic pentru ca Federația Rusă să obțină controlul asupra Chișinăului [1, p.24].

Pe lângă gradul înalt de pericolozitate pentru situația internă, conflictul transnistrean are un potențial de instabilitate regională: orice moment de tensiune în Transnistria riscă să se transforme într-un conflict regional cu implicarea altor state, în special al Federației Ruse, Ucrainei și României. Din anul 1992, procesul de negocieri între părțile aflate în conflict este orientat pe două direcții: determinarea statutului Transnistriei și luarea unei decizii în privința contingentului militar rus aflat în regiune [2, p.5].

În cazul separatismului transnistrean sunt implicații din exterior, care au influență directă asupra securității naționale și situației din regiune. Implicațiile Federației Ruse în regiune se identifică prin intermediul intereselor sale geopolitice și geostrategice, care nu se rezumă numai la interacțiunile în direct cu țările regiunii, inclusiv și Republica Moldova, dar trebuie analizate într-un context mai larg al sistemului de interese la nivel mondial [3, p.171]. O astfel de poziție a fost exprimată în repetate rânduri atât de guvernul Rusiei, cât și de diferite entități politice din Rusia. În al doilea rând, interesele Federației Ruse poartă un caracter politic. Unitățile militare rusești din Transnistria sînt ultimul contingent militar declarat al Federației Ruse dislocat în Europa dincolo de hotarele statului rus. Retragerea acestor trupe ar putea fi considerată ca o cedare în fața Occidentului și ar lipsi Rusia de anumite pîrghii de influență în zona dată.

Din 1 ianuarie 2007, Republica Moldova are hotarele cu Uniunea Europeană. Grație politicii europene de vecinătate, elaborată încă în 2003-2004, UE și-a revizuit parțial politica în raport cu conflictul transnistrean. Planul de Acțiuni propus Republicii Moldova în cadrul politicii europene de vecinătate (PEV), UE vedea în soluționarea conflictului transnistrean stabilizarea situației la hotarele UE. După semnarea Planului de Acțiuni UE–Republica Moldova

(februarie 2005-ianuarie 2008), Uniunea Europeană și SUA au dat acordul să participe la formatul de negocieri în calitate de observatori, căpătînd formula „5+2”. Formatul de negocieri „5+2” include: două părți implicate – Republica Moldova și Transnistria; mediatori – OSCE, Federația Rusă, Ucraina; observatori – SUA și Uniunea Europeană.

Imediat după implicarea directă pe post de observatori a UE și SUA la procesul de negocieri pozițiile Republicii Moldova în mod evident s-au fortificat. Acest lucru se datorează UE, care are o strategie de susținere a reintegrării Republicii Moldova promovată pe trei nivele. Primul este exercitarea presiunilor asupra Transnistriei. Restricțiile de deplasare în mod special lansarea Misiunii de Asistență la Frontieră (EUBAM) și noul regim vamal introdus în martie 2006 sunt rezultatele implicării UE în procesul de reglementare transnistreană. Anume UE a exercitat presiuni asupra Ucrainei pentru a implementa noul regim vamal și a forțat indirect companiile transnistrene să se înregistreze la Chișinău. Combinația dintre noul regim vamal și EUBAM creează tensiuni sociale și politice substanțiale în Transnistria. Elitele au mai puțin acces la beneficiile corupte provenite din trafic și contrabandă. Populația este afectată de inflație și criza economică. Relansarea dialogului moldo-rus a contribuit la sistarea sprijinului rus pentru Transnistria. Anume UE a creat această situație din jurul Transnistriei și a pus bazele reintegrării spațiului economic unic al Republicii Moldova [4, p.178].

Cu toate că, conform unor pronosticuri, conflictul transnistrean poate fi soluționat, totuși integrarea militară, politică, economică și socială a spațiului din stînga Nistrului va parcurge o perioadă îndelungată, care ar putea genera tensionări cu consecințe pentru întreaga Republica Moldova, care s-ar proiecta și pe scară regională [5, p. 213].

Factorii externi, capabili de a realiza influență asupra securității naționale, nu se limitează numai la sistemul relațiilor ruso-moldave. Acest factor a fost luat în considerație datorită gradului înalt de dependență a Republicii Moldova de spațiul post-sovietic, dominat

în mare parte de Federația Rusă. În acest sens, un alt factor care are implicații directe asupra securității naționale a Republicii Moldova îl constituie procesul actual de transformare a arhitecturii regionale de securitate. În ultimii ani, arhitectura de securitate regională a fost în continuă transformare și la momentul actual presupune un cadru instituțional destul de complex. În acest sens, menționăm procesul extinderii NATO, care este prezentă la hotarele Republicii Moldova, iar semnarea între țara noastră și oficialii NATO a Planului Individual de Acțiuni pentru Parteneriat constituie o măsură menită a reevalua și transforma mecanismul de asigurare a securității naționale prin intermediul a noi structuri regionale. În plan extern, problema secesionismului intern se încearcă a fi aplanată în diferite spații instituționale, printre care și inițiativa regională a patru state, a cărei denumire provine de la inițialele statelor fondatoare: Georgia, Ucraina, Republica Azerbaidjan și Republica Moldova - GUAM. Raționalitatea creării GUAM-ului rezidă în necesitatea soluționării problemelor secesioniste cu care se confruntă toate țările membre, depășirea crizei economice, acordarea ajutorului reciproc în vederea finisării proceselor de tranziție, consolidarea securității naționale și realizarea proiectelor de tranzitare a resurselor energetice din bazinul Mării Caspice spre Europa.

Securizarea frontierelor este o măsură și a activității antiteroriste promovată de Republica Moldova, situându-se în zona Europei de Sud-Est, se află în componența așa-numitului „brâu al instabilității”, care se întinde de la Asia de Sud-Est, prin Orientul Apropiat, Caucaz, până în Balcani, regiune cu prezență activă a grupărilor teroriste și extremiste [6, p.28]. Astfel, instituțiile de securitate naționale întreprind măsurile necesare pentru securizarea a peste 1453 km de frontieră, dintre care 684 km Republica Moldova le are cu România, adică cu frontiera externă a Uniunii Europene.

În Republica Moldova se identifică multiple tentative de penetrare și legalizare a emisarilor și simpatizanților grupărilor teroriste internaționale Hezbollah, Hamas, Frații musulmani, Lupii suri și ai

aripii extremiste a Partidului Muncitorilor din Kurdistan. Obiectivele principale ale reprezentanților grupărilor teroriste, care încearcă să se legalizeze în țara noastră, sunt: constituirea infrastructurilor economice pentru susținerea activităților structurilor militare; eschivarea de organele de drept din țările de origine; crearea centrelor de instruire ideologică a noilor membri; pregătirea pentru săvârșirea actelor teroriste, preconizate a fi realizate în alte țări; obținerea cetățeniei Republicii Moldova pentru plecarea ulterioară în țările europene [7, p.29].

Conform unor pronosticuri, diferendul transnistrean poate fi soluționat, însă integrarea militară, politică, economică și socială a spațiului din stînga Nistrului va parcurge o perioadă îndelungată, care ar putea genera tensionări cu consecințe pentru întreaga Republica Moldova, care s-ar proiecta și pe scară regională [8, p.20].

Republica Moldova s-a inclus activ într-o largă cooperare în domeniul securității cu statele sud-est europene, deoarece acestea dispun de numeroase posibilități de diminuare a problemelor de securitate și de o racordare mai sigură la sistemele de integrare sub-regională, ca componentă a procesului de integrare europeană. Legea Republicii Moldova cu privire la securitatea statului prevede coordonarea cu alte state a eforturilor în vederea descoperirii, prevenirii și contracarării eventualelor amenințări la adresa securității statului [9]. Totuși Strategia Republicii Moldova în sistemul european de securitate rămîne a fi incertă. Republica Moldova contribuie activ la consolidarea păcii și securității mondiale, participă direct la procesul european pentru colaborare și securitate în structurile europene [10]. Deși Republica Moldova nu dispune de resurse considerabile pentru a promova o politică externă de securitate consistentă, totuși există posibilități de obținere a unor anumite rezultate în urma raționalizării eforturilor externe și interne de extindere a securității. Anumite realizări se pot constata doar pe calea abordării unei maniere cooperante de conduită în plan subregional și regional.

Pentru securizarea frontierelor Republicii Moldova este necesar de realizarea unui șir de măsuri sistemice, printre care: consolida-

rea nivelului de cooperare pe plan bilateral și regional; instituirea unui mecanism viabil al schimbului de informații privind traficul de arme și spălare de bani, în special prin Transnistria; schimbul de informații privind persoanele implicate în traficul de ființe umane, care acționează pe teritoriul Republicii Moldova; organizarea unei infrastructuri de control a hotarelor estice, care se poate promova prin programul de asistență acordat de UE; securizarea hotarului cu România, pentru a reduce numărul de persoane care tranzitează ilegal Republica Moldova pentru a ajunge în Europa.

Totodată, este necesar sporirea protecției hotarelor externe pentru a anihila accesul și operarea inclusiv a teroriștilor sau suspectați de acte de terorism în cadrul UE. Îmbunătățirile în domeniul tehnologiei, atât pentru evidența, cât și pentru schimbul de date privind pasagerii și includerea informațiilor biometrice în actele de identitate și documentele de călătorie, intensifică eficiența la controalele de frontieră și oferă o protecție sigură cetățenilor.

O contribuție considerabilă în securizarea frontierelor Republicii Moldova o are SUA și Uniunea Europeană, prin intermediul proiectelor desfășurate în cadrul EUBAM și FRONTEX, dar și prin modernizarea poliției de frontieră și reformarea generală a instituțiilor de securitate și apărare. Într-o perioadă relativ scurtă, Republica Moldova a adoptat și implementat noi documente strategice și conceptuale, realizate schimbări esențiale instituționale ale sistemului de securitate, lansate reformele în cadrul Serviciului de Grăniceri, Serviciului de Informații și Securitate și a Forțelor Armate, care au creat condiții favorabile pentru conceperea și executarea unei politici de securitate și apărare pe termen lung, capabilă să reflecte interesele vitale și strategice ale statului, raportate la noile necesități de securitate și apărare, obligații internaționale asumate reieșind din resursele limitate avute la dispoziție.

Necesitatea reformării Poliției de Frontieră este determinată de orientarea strategică a Republicii Moldova de aderare la Uniunea Europeană, care presupune adoptarea valorilor și standardelor europene inclusiv în domeniul controlului la frontiera de stat. Prin apro-

barea Strategiei Naționale de Management Integrat al Frontierei de Stat pe anii 2011-2013, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 1212 din 27.12.2010 [11, p. 267], a fost inițiat procesul de modernizare a Serviciului Grăniceri, beneficiile pe termen lung vizînd facilitarea și urgentarea tranzitului transfrontalier, un control mai eficient al migrației ilegale orientat spre UE, reducerea pierderilor fiscale și vamale generate de contrabandă, precum și asigurarea unui mediu de securitate stabil și sigur în regiune. În acest context, la 1 iulie 2012 a intrat în vigoare Legea nr. 283 din 28.12.2011 cu privire la Poliția de Frontieră [12, p. 268], prin care se reglementează atribuțiile și funcționarea Poliției de Frontieră. În conformitate cu prevederile acestei Legi, în scopul asigurării și realizării sarcinilor de prevenire și combatere a criminalității transfrontaliere, traficului de ființe umane, organizării migrației ilegale, trecerii ilegale a frontierei de stat în afara teritoriului punctelor de trecere a frontierei de stat, falsificării și folosirii frauduloase a documentelor, Poliției de Frontieră i-au fost atribuite noi competențe în domeniul urmăririi penale, examinării contravențiilor, expertizei actelor de călătorie, investigării crimelor transfrontaliere, eliberării vizelor la punctele de trecere a frontierei de stat în cazuri de excepție.

În scopul securizării frontierelor, Poliția de Frontieră implementează un șir de proiecte de asistență externă prin intermediul Agenției pentru Frontierele Uniunii Europene (FRONTEX), care are menirea de a furniza informații referitoare la evaluarea riscurilor, ca parte a efortului de a consolida controalele și supravegherea la frontiera externă a UE. Astfel, prin intermediul acestei agenții, Poliția de Frontieră în perioada anilor 2009-2013 a primit o investiție din partea UE în mărime de 22 milioane de euro și a constat dint-un sistem dintre cele mai performante de comunicare și monitorizare la frontieră [13, p. 265]. Prin intermediul sistemului de comunicații fixe și mobile la frontiera de stat sînt furnizate servicii de transmite a datelor video, audio, prin intermediul unor stații radio sau a altor asemenea rețele de comunicații ce constituie ca magistrală de transmitere de date între diferite subdiviziuni ale Serviciului.

Sistemul instalat pentru Poliția de Frontieră este la nivelul cel mai înalt al tehnologiilor existente și are analogie doar la frontiera Marii Britanii și a Germaniei. În Republica Moldova sînt mai puțini utilizatori, însă sistemul este același, fiind destinat special pentru serviciile de securitate: poliție, armată, forțele aeriene.

Alte acțiuni comune ale Poliției de Frontieră cu FRONTEX sînt participarea comună la operațiunile „Focal Points” Land and Air, desfășurate în punctele de trecere a frontierei din Polonia, România, Spania, în cadrul cărora grănicerii moldoveni au preluat cele mai bune practici în domeniul controlului de documente și combaterii migrației ilegale. O altă operațiune comună sub auspiciile FRONTEX a fost „Coordination Points 2013”, în cadrul căreia reprezentanții autorităților de frontieră ale Austriei, României, Olandei, Poloniei și Letoniei au fost detașați la punctele de trecere ale frontierei „Criva” și „Tudora” [14, p. 12].

Un alt indicator al securizării frontierei naționale constituie colaborarea directă a Poliției de Frontieră cu Interpolul, cetățenii străini și transportul auto fiind verificat în baza de date a Interpolului. Prin interconectarea sistemului informațional integral al Poliției de Frontieră cu sistemele informaționale ale altor instituții naționale se asigură un schimb constant de date, ceea ce permite micșorarea timpului de staționare a pasagerilor în punctele de trecere a frontierei de stat.

Un proiect de asistență externă în scopul securizării frontierei naționale este Proiectul „Armele de distrugere în masă – Programul de prevenire a proliferării (ADM PPP)”, perioada de implementare a căruia cuprinde perioada 2012-2016 și finanțat de Departamentul Apărării al SUA, implementat de Reprezentanța în Republica Moldova a Companiei „URS Federal Services International”. Obiectivul principal al proiectului constituie îmbunătățirea și consolidarea capacităților Poliției de Frontieră și Serviciului Vamal din Republica Moldova de a descuraja, detecta și interzice trecerea armelor de distrugere în masă și ale materialelor conexe peste frontiera de stat. În cadrul acestui proiect asistența este acordată sub formă de

echipamente, materiale, tehnologii și cursuri de instruire pentru utilizarea acestora. Proiectul tinde să consolideze capacitățile de comandă și control, comunicații, supraveghere, detectare și interzicere a armelor de distrugere în masă pe teritoriul țării și să sporească securitatea frontierelor.

În același context, proiectul extern MIGRECO are un buget de 673 mii de euro și presupune acțiuni în vederea prevenirii și gestionării migrației ilegale. În cadrul acestui proiect se întreprind mai multe vizite de studiu, schimburi de experiență, iar Poliția de Frontieră beneficiază de asistență din partea unui consultant extern în domeniul managementului integrat al Frontierei și resurselor umane [15, p.26].

Un rol important în securizarea frontierei Republicii Moldova îl are și Misiunea EUBAM. Această Misiune a contribuit la dezvoltarea capacităților instituționale ale Poliției de Frontieră, dezvoltarea managementului integrat al frontierei de stat, dezvoltarea cooperării interinstituționale și internaționale. EUBAM a contribuit la elaborarea și dezvoltarea conceptului echipelor mobile și a Centrului Național de Coordonare a Poliției de Frontieră, precum și la pregătirea personalului pentru activitatea în cadrul echipelor mobile ale Poliției de Frontieră. Un aport aparte al Misiunii EUBAM în securizarea frontierei naționale a constat în pregătirea calitativă a Poliției de Frontieră spre misiunile de evaluare ale UE privind implementarea condițiilor Planului de Acțiuni Republica Moldova - Uniunea Europeană în domeniul liberalizării regimului de vize. În rezultatul misiunilor, experții UE au calificat managementul frontierei în Republica Moldova la un nivel înalt.

Din analiza subiectului securizării frontierei nu poate fi omisă abordarea cooperărilor bilaterale cu statele vecine pe segmentul asigurării securității transfrontaliere.

Între Republica Moldova, România și Ucraina securizarea frontierei se impune având în vedere situația reală a frontierei de Est a Republicii Moldova, lupta împotriva infraționalității transfrontaliere implicând și soluționarea problemei frontierei transnistrene

și rezolvarea problemei frontierei de răsărit a Republicii Moldova. Caracterul acordurilor în domeniu dintre aceste state este dictat de principiul că securizarea frontierei nu presupune și nu înseamnă adoptarea de măsuri care să vină în contradicție cu libera circulație a persoanelor, ci înseamnă, în primul rând, lupta împotriva manifestărilor criminale și de nesocotire a legii. Securizarea frontierei trebuie privită ca o măsură care să asigure accesul nestingherit și în deplină siguranță a celor care înțeleg să respecte legea.

Pentru securizarea frontierei de Est a Republicii Moldova este necesară soluționarea problemei porțiunii necontrolate a frontierei regiunii transnistrene la limita care o desparte de Ucraina. Având în vedere că o mare parte a acestei frontiere se întinde de-a lungul frontierelor autoproclamatei republici moldovenești nistrene, este evidentă dificultatea de a preîntâmpina migrația transfrontalieră, traficul de arme și droguri, crima organizată. Pentru migrațiile provenite din Indochina, rutele de deplasare sînt cele din estul Republicii Moldova, venind dinspre Moscova și Kiev pînă la Chișinău. De asemenea, în ultimii ani a crescut considerabil numărul infracțiunilor de trecere frauduloasă a frontierei din partea unui număr considerabil de cetățeni originari din spațiul CSI. Totodată, a sporit numărul cetățenilor care vor să introducă în spațiul CSI mașini furate. Fără îndoială, toate aceste acțiuni impun necesitatea realizării unor activități comune și imediate din partea structurilor abilitate din România și Republica Moldova. Ele cer însă, în primul rând, măsuri de securizare a frontierei de Est a Republicii Moldova [16, p. 11].

Cadrul juridic de cooperare pentru combaterea criminalității transfrontaliere între România și Republica Moldova își are fundamentul în Acordul dintre Guvernul României, Guvernul Republicii Moldova și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei privind cooperarea în domeniul combaterii criminalității, semnat la Kiev la 6 iulie 1999, ratificat de România în 2001. În baza prevederilor Memorandumului Președinților României, Republicii Moldova și Ucrainei cu privire la colaborarea în combaterea criminalității din 22 octombrie 1998, Acordul stabilește că cele trei state vor colabora și își vor

acorda sprijin reciproc în prevenirea și descoperirea infracțiunilor, în identificarea persoanelor care le-au săvârșit, luptând împreună împotriva fenomenelor infracționale transfrontaliere cum ar fi crima organizată și corupția, terorismul, traficul ilegal de armament, muniții, substanțe explozive și toxice, materiale radioactive, traficul de droguri, contrabanda, traficul cu ființe umane, prostituția și exploatarea copiilor în scopuri sexuale, migrația ilegală. În vederea implementării prevederilor Acordului, cele trei state au stabilit formele colaborării, care să se realizeze prin schimb de informații și experiență. Se are în vedere realizarea de consultări, întruniri, seminare și cursuri de instruire, schimb de acte juridice naționale, date statistice, rezultate ale cercetărilor științifice, broșuri și publicații, planificarea și realizarea de acțiuni coordonate în lupta împotriva criminalității în care să fie implicate structurile competente ale fiecărui stat: în România - Ministerul de Interne, Ministerul Public, Serviciul Român de Informații, Serviciul de Informații Externe, Ministerul Finanțelor și Direcția Generală a Vămirilor; în Republica Moldova - Procuratura Generală, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Securității Naționale, Departamentul Controlului Valam, iar în Ucraina - Ministerul de Interne, Procuratura Generală, Serviciul de Securitate, Comitetul de Stat pentru Problemele Pazei Frontierei de Stat a Ucrainei, Administrația Fiscală de Stat a Ucrainei și Serviciul Valam de Stat al Ucrainei.

Una din formele colaborării este reprezentată de conlucrarea în cadrul diferitelor euroregiuni. În vederea consolidării cooperării dintre România, Republica Moldova și Ucraina au fost create euroregiunile „Dunărea de Jos” (creată la 14 august 1998), care include regiunea Odesa, Ucraina, județele Galați, Tulcea și Brăila, România, orașele Cantemir și Cahul, Republica Moldova.) și „Prutul de Sus” (înființată la 22 septembrie 2000 care include în sine regiunea Cernăuți, Ucraina, județele Botoșani și Suceava, România, orașele Bălți și Edineț din Republica Moldova). Euroregiunea Nistru a fost creată între regiunea Vinnița (Ucraina) și Republica Moldova. Regiunea este formată din șapte raioane din Republica Moldova:

Ocnîța, Dondușeni, Soroca, Șoldănești, Florești, Rezina, Dubăsari și regiunea Vinnița din Ucraina. Teritoriul euroregiunii are peste 34 mii km² și o populație de circa trei mln. locuitori. Alte două raioane din Moldova, Edineț și Rîșcani, au depus cereri pentru a intra în cadrul Euroregiunii Nistru.

Cea de a patra euroregiune este „Siret – Prut - Nistru” (constituită în anul 2002 – care include județele Iași și Vaslui, România, iar din Republica Moldova - Ialoveni, Anenii Noi, Basarabeasca, Călărași, Căușeni, Cimișlia, Criuleni, Dubăsari, Florești, Hâncești, Leova, Nisporeni, Orhei, Rezina, Șoldănești, Soroca, Ștefan-Vodă, Strășeni, Telenești, Ungheni, Fălești, Glodeni, Sîngerei și, din decembrie 2013, mun. Bălți și raioanele Drochia și Rîșcani, dar și județul Prahova din România). Euroregiunea Siret – Prut - Nistru este percepută de raioanele din Republica Moldova ca o „poartă de acces” spre UE.

Conceptul nu numai că nu este nou, dar nu se aplică exclusiv la regiunea acestor trei țări, aceeași manieră de colaborare fiind îmbrățișată între România și vecinii săi din Vest sau din Sud. Activitatea euroregiunilor pînă în prezent s-a centrat pe crearea unui cadru comun în vederea realizării unui calendar de întîlniri trilaterale, pentru informare și documentare, pe probleme de interes comun, inclusiv la nivel înalt, consultării și coordonării în domeniul protecției mediului, facilitării micului trafic între zonele adiacente, inclusiv prin amenajarea de noi puncte internaționale de trecere a frontierei, inițierii unor demersuri comune pe lîngă organizații economico-financiare internaționale pentru asigurarea unei finanțări pentru proiecte de interes comun, convenite în cadru tripartit, colaborării și elaborării unui plan de măsuri în vederea combaterii crimei organizate, terorismului, traficului ilegal de armament și substanțelor interzise, migrației ilegale și trecerii ilicite a frontierelor.

Euroregiunile au rolul de a impulsiona cooperarea între diferitele paliere ale societății dintr-o țară sau alta. În cadrul euroregiunilor se abordează o paletă largă de proiecte, gîndite de așa manieră încît să pună în valoare punctele forte ale fiecărui stat participant, dar și

să deprindă participanții cu valorile, avantajele și răspunderea în cazul unor proiecte comune. Din considerente ce țin de eterogenitatea tematicii acestor proiecte este de sesizat că actualul stadiu al lor este insuficient cunoscut opiniei publice. În realizarea studiului, am sesizat o sumară cunoaștere a tematicii și stadiului proiectelor în derulare de către autoritățile centrale competente să contribuie la impulsivitatea acestora. Regiunile se confruntă, din păcate, cu probleme dintre cele mai serioase, traficul de arme și droguri, traficul de mijloace de transport și ființe umane fiind foarte des întâlnite în regiunea careia îi aparțin România, Republica Moldova și Ucraina.

Acest cadru de colaborare are două dimensiuni: relația bilaterală, reglementată prin Acordul dintre Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind cooperarea vamală și asistența administrativă reciprocă pentru prevenirea, investigarea și combaterea infracțiunilor în domeniul vamal, semnat la București la 24 aprilie 2000; relația în cadrul mai larg, regional, privind cooperarea în problemele criminalității transfrontaliere, care, bineînțeles, cuprinde și fenomene înregistrate la Vamă, reglementată prin Acordul de cooperare pentru prevenirea și combaterea infracționalității transfrontaliere, semnat la București la 26 mai 1999. România și Republica Moldova au reprezentanți ai autorităților vamale în cadrul Centrului Regional pentru Combaterea Infracționalității Transfrontaliere din București [17, p. 17].

Pentru eficacitatea euroregiunilor este necesară o continuă sistematizare a informațiilor și actualizarea lor nu doar cu scopul informării corespunzătoare a opiniei publice naționale și internaționale, dar și cu acela de a preîntâmpina potențiale probleme. Sistematizarea sau centralizarea tuturor acestor date la nivelul unei instituții publice din Republica Moldova și România, accesibilă celor interesați, indiferent de locul din care aceștia provin, precum și elaborarea unui mecanism transparent de evaluare a programelor din aceste regiuni, la care să își aducă contribuția nu numai reprezentanții autorităților administrației publice din domeniile vizate de proiecte, dar și societatea civilă din țările implicate, sînt benefice pentru țara noastră.

Problema securizării frontierei Republicii Moldova nu se rezumă la linia de demarcație a statului nostru. Importantă în acest sens constituie soluționarea problemei hotarelor de est a Republicii Moldova, la limita care o desparte de Ucraina. Astfel, soluționarea conflictului transnistrean este prioritatea principală de securitate a țării noastre.

Criza refugiaților din Europa constituie o provocare și pentru securitatea frontierelor Republicii Moldova, luând în calcul faptul că ne aflăm la hotarele unei zone de conflict. În acest sens, autoritățile moldovenești trebuie să se implice activ în „ofensiva diplomatică” a țărilor UE contra violenței și a terorii în zonele de conflict, contribuind astfel la construcția unor state puternice în vecinătatea Europei. Prin urmare, țara noastră este necesar să regândească politicile pentru refugiați cu norme distincte în conformitate cu principiile europene din acest domeniu. În prezent Republica Moldova este mai degrabă o țară de tranzit pentru imigranți și mai puțin o țară-gază pentru refugiați.

În condițiile în care Republica Moldova și vecinii săi se confruntă cu dificultăți economice, soluții de control în comun, care să răspundă unor criterii de economie bugetară, cât și de eficiență, ar putea fi viabile. Experiența anterioară de genul unor echipamente mobile propuse de EUBAM, care să deservească mai multe puncte de control, merită evaluate și dezvoltate.

Considerăm că la baza securizării frontierelor Republicii Moldova trebuie să fie obiectivul cooperării transfrontaliere, care poate fi îndeplinit atunci când autoritățile naționale cu atribuții la frontieră ale unui stat cooperează între ele, schimbă constant informații cu privire la problemele de frontieră și împărtășesc aceeași viziune cu privire la strategia de securizare a frontierei în spiritul întăririi securității regionale. Din această perspectivă, cooperarea începe cu aspecte și măsuri punctuale, pragmatice. Este necesar ca toate instituțiile unui stat să contribuie cu informații și să utilizeze în comun o bază cu datele relevante, care să se actualizeze în mod constant.

Referințe bibliografice

1. Coord. Moștoflei C. Strategii de apărare și securitate la frontiera răsăriteană a NATO și UE. Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București. Vol. II, 2006.
2. Solomon C. Conflictul transnistrean și rolul Uniunii Europene și SUA. In: STUDIA UNIVERSITATIS „Științe umanistice”, 2009, nr. 4 (24).
3. Trenin D. The end of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globaliation. Carnege Centr. Moscow, 2002.
4. Solomon C., Gumeniuc A. Conflictul transnistrean și procesul de negocieri în formatul „5+2”. MOLDOSCOPIE, 2008, nr.3 (XLII).
5. Eșanu C. Politica de Securitate a Republicii Moldova în spațiul Sud-Est European: avantaje și perspective. Studii internaționale: viziuni din Moldova. Vol.1, Chișinău, 2006.
6. Armașu V. Organizațiile și rețelele terorismului internațional în spațiul Europei de Est. Conferința internațională: Perfecționarea cooperării în domeniul securității naționale și regionale. Chișinău, 2003.
7. Legea privind organele securității statului. Nr. 618-XIII din 31.10.95. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.10-11/117 din 13.02.1997.
8. Hotărârea Nr. 1212 din 27.12.2010 cu privire la aprobarea Strategiei Naționale de management integrat al frontierei de stat pentru anii 2011-2013, <http://lex.justice/index.ph> (vizitat la 18 ianuarie 2016).
9. <http://www.border.gov.md/index.php/ro/politia-de-froniera/reforma-politiei-de-frontiera> (vizitat la 20 ianuarie 2016).
10. Legea Nr. 283 din 28.12.2011 cu privire la Poliția de Frontieră, <http://lex.justice.md> (vizitat la 20 ianuarie 2016).
11. Micu G., Popescu V. Securizarea frontierelor și stabilitatea regională. Institutul pentru Politici Publice, București, 2002.
12. Dincu A. Crima organizată și terorismul, <http://www.armyacademy.ro/biblioteca/anuare/2004/a28.pdf> (vizitat 18 ianuarie 2016).
13. Strategia europeană de securitate. Consiliul Uniunii Europene, Comunitățile Europene, București, 2009.
14. Cozma V. Învățământul universitar în sistemul științific și educațional din Republica Moldova, 1946-1996. Autoreferatul tezei de doctor habilitat, Chișinău, 1996.
15. Moraru A. etc. Contribuții la metodologia criminalisticii, Chișinău: USM, 2001.
16. Лысенко В. Региональные конфликты в странах СНГ. Опыт урегулирования. În: Полис, 1998, № 2.
17. Efremov V. Terorismul internațional în pragul noului mileniu: aspecte juridico-metodologice. Chișinău: Editura Pontos, 2011.

SITUAȚIA SOCIAL-POLITICĂ DIN UTA GĂGĂUZIA ȘI SECURITATEA NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Ion MOCANU,
doctor în sociologie

Abstract: *In recent years, independence, territorial integrity and sovereignty of the Republic of Moldova are subjects to a number of challenges and risks. Besides the so-called „Transnistria” in the East, there are created particular moods against the policies undertaken by the Government in the South, in the Autonomous Territorial Unit of Gagauzia. To understand the risks in conjunction with a possible escalation of the moods in the region, but also to develop some measures for calming these spirits and for resolution of the arising problems, the author comes with a multidimensional analysis of the situation in the region.*

Keywords: *national security, referendum, regional policy, center-region relations,*

În ultimii ani, independența, integritatea teritorială și suveranitatea Republicii Moldova sunt supuse unui șir de provocări și riscuri. Pe lângă așa-numita republică moldovenească nistreană din estul țării s-au creat anumite stări de spirit îndreptate împotriva politicilor desfășurate de Guvern în zona de sud, în Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia. Pentru a înțelege riscurile coroborate cu o eventuală escaladare a stărilor de spirit în această regiune, dar și pentru a elabora anumite măsuri de calmare a acestor spirite și de soluționare a problemelor apărute este necesar de a efectua o analiză multiaspectuală a situației din regiune.

Istoric. În primii ani de independență a Republicii Moldova, relațiile dintre autoritățile centrale și cele din Găgăuzia au fost destul de neliniștite, acestea având, totuși, un nivel mai scăzut de animozitate comparativ cu relațiile Chișinău – Tiraspol. Chiar de la începutul perioadei de independență a Republicii Moldova, în regiune au existat sentimente separatiste pronunțate, ce au dus

la crearea autonomiei găgăuze în 1994. Comunicarea ineficientă a Chișinăului cu Comratul, atât la nivel oficial, cât și la nivelul societății civile, a contribuit la instituirea în autonomie a spiritului de autoconservare, de izolare față de politicile statului. Autoritățile de la Chișinău s-au opus creării unui stat federativ compus din 3 republici autonome (Moldova, Transnistria și Găgăuzia), recunoscând doar statutul de autonomie pentru Găgăuzia. În 2003 Republica Moldova a primit din partea Federației Ruse propunerea de a semna Planul Kozak, prin care se propunea trecerea la un stat federativ. Ducând cont de faptul că, pe lângă federalizare, planul în cauză oferea celor două regiuni și dreptul de veto asupra politicii externe desfășurate de către Guvernul de la Chișinău, autoritățile centrale au refuzat semnarea acordului.

Aspecte sociale. Sudul Moldovei, tradițional, s-a dezvoltat mult mai lent comparativ cu celelalte regiuni ale țării. Cele mai importante probleme cu care se ciocnesc găgăuzii aflați în această zonă sunt de ordin social-economic (salarii, locuri de muncă, starea drumurilor, corupția etc.), iar acestea, la rândul lor, servesc drept bază pentru apariția sau agravarea unor alte probleme de ordin politic, etnic, lingvistic etc. Cu toate că ultimele probleme în coraport cu primele poartă un caracter secundar, totuși acestea sunt mult mai vizibile. În comparație cu raioanele vecine Găgăuzia are o situație economică mai bună. Dar, dacă o comparăm cu capitala Moldovei, sau cu orașele din stânga Nistrului, atunci constatăm că regiunea se dezvoltă mai lent. În Găgăuzia nu este dezvoltată infrastructura industrială, persistând activitățile în sfera agrară, fapt ce a determinat dezvoltarea economică a regiunii.

Conform statisticii demografice oficiale, la 1 ianuarie 2015 populația prezentă în UTA Găgăuzia era de 161,8 mii oameni, ceea ce reprezintă circa 3,5% din populația Republicii Moldova[1]. Structura populației după mediul de rezidență arată în felul următor: 40,9% din populație trăiește în mediul urban, iar 59,1% - în mediu rural. Datele statistice existente arată că populația UTA Gă-

găuzia a cunoscut o creștere ușoară pe parcursul ultimului deceniu (159 mii în 2005). Această creștere a avut loc pe fondul scăderii numărului de populație în Republica Moldova în ansamblu. Dacă în ultimii 10 ani în țară s-a înregistrat un spor natural negativ, atunci în Găgăuzia *în toți acești ani, cu excepția anului 2007, s-a înregistrat un spor pozitiv (vezi Fig.1)*. Procesele migraționale din regiune de asemenea sunt în creștere. Acesta este un indicator al faptului că în regiunea găgăuză, ca și în restul Moldovei, oportunitățile economice sunt deficitare.

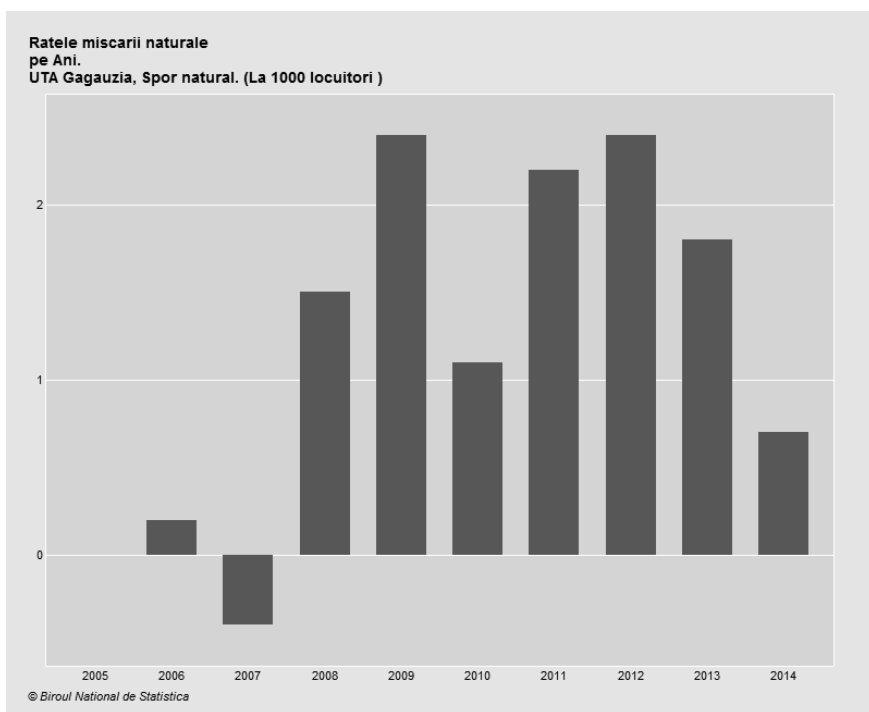

Fig. 1. Sporul natural în UTA Găgăuzia în ultimii 10 ani

Sursa: Biroul Național de Statistică.

Suprafața totală a Găgăuziei este de 1830 km pătrați, ceea ce reprezintă 5% din totalul teritoriului Republicii Moldova. Conform legislației naționale, Găgăuzia include în sine toate regiunile în care grupul etnic¹ *găgăuz reprezintă cel puțin jumătate din populația locală, precum și localități ale Republicii Moldova care au hotărât să facă parte din Găgăuzia prin referendum. Prin referendum s-a decis trecerea în Unitatea Teritorial Administrativă Găgăuz-Yeri a comunelor Chirsovo – în care majoritatea sunt bulgari, Ferapontievca – în care majoritatea sunt ucraineni, și Svetlâi - în care majoritatea locuitorilor sunt de origine rusă. În rezultat, teritoriul acestei unități autonome este unul răslețit, format din trei orașe: Ceadâr-Lunga, Vulcănești și Comrat - capitala regiunii, precum și 33 de sate. Astfel, Găgăuzia este compusă din patru regiuni necontigue.*

Una din deosebirile față de restul țării constă în faptul că în autonomia găgăuză limba rusă este utilizată mai intens comparativ cu limba română și chiar cu limba găgăuză. Localnicii o explică prin faptul că pe lângă găgăuzi, care constituie peste 70% din populația regiunii, mai locuiesc bulgari, moldoveni (români), ucraineni, ruși. Deci, limba rusă nu este doar limba de comunicare între găgăuzi, ci mai mult are rolul de comunicare interetnică. Aceeași stare de lucruri o întâlnim și în raionul Taraclia, deosebirea constând în aceea că aici predomină grupul etnic bulgar.

Un studiu efectuat în regiunea găgăuză de către compania de sociologie CBS-Axa a avut drept scop cercetarea atitudinilor populației localnice față de propriile valori și față de valorile statale ale Republicii Moldova. Datele studiului au demonstrat că cunoașterea limbii de stat pentru găgăuzii din regiune nu reprezintă un avantaj. Din cauza faptului că UTAG este populată foarte compact, iar populația localnică are contacte minime cu alte grupuri etnice din cauza modului de populare (în special cu grupul etnic majoritar), un găgăuz din cauza necunoașterii limbii de stat poate să

¹Aici și în continuare se utilizează noțiunea juridică de ”grup etnic”[2].

piardă concurența cu un cunoscător de limba română doar în afara regiunii. Studiul a demonstrat că poziția limbii ruse în raport cu alte limbi circulante în regiune nu poate fi explicată integral prin nevoia de comunicare interetnică. Într-o regiune unde găgăuzii constituie peste 80 la sută și doar 21% populație trăiesc în familii etnic mixte, pentru 40% din respondenți limba vorbită în familie este limba rusă, pentru 27% aceasta este considerată limba maternă iar 81,6% respondenți preferă ca copiii lor să-și facă studiile în limba rusă. În baza datelor empirice putem descrie situația lingvistică din autonomie prin sintagma „trilingvism anunțat, bilingvism de facto și monolingvism dorit”[3]. Faptul că și în rândul tinerilor care au urmat școala în anii de independență nivelul de cunoaștere a limbii române este foarte jos arată că acțiunile statului la acest aspect în toată această perioadă au fost ineficiente și insuficiente.

Necunoașterea limbii române de către grupurile etnice este determinată și de faptul că bilingvismul caracteristic UTAG este o realitate și dincolo de hotarele autonomiei. Doar unul din trei respondenți simte necesitatea de a cunoaște limba de stat și foarte puțini din ei s-au pomenit vreo dată în dezavantaj pe piața muncii sau la studii din cauza că nu posedă limba română. Acest lucru reprezintă un argument forte pentru grupurile etnice, care nu își pot realiza capitalul uman pe piața muncii, considerând că sunt discriminați în raport cu populația majoritară. Totuși, nu trebuie uitat faptul că Republica Moldova este singura țară în care găgăuzii au autonomie și posibilitatea de a-și păstra și dezvolta propria limba și cultură. Spre exemplu, în Bulgaria, găgăuzilor le este refuzat până și numele, autoritățile de la Sofia considerându-i și în prezent «bulgari turcizați care și-au păstrat religia creștin-ortodoxă»[4].

Această detașare a găgăuzilor a fost alimentată și de lipsa unor politici efective de integrare a grupurilor etnice în societatea moldovenească și în politicile promovate de Chișinău. Or majoritatea reprezentanților grupului etnic găgăuz preferă să locuiască compact pe teritoriul autonomiei și refuză să studieze limba română, ceea ce a condus la faptul că localnicii nu au acces la informație obiectivă și

nu cunosc suficient despre perspectivele și oportunitățile integrării europene. Găgăuzii conștientizează că crearea autonomiei lor a fost posibilă doar în cadrul Moldovei independente, percep faptul că nu au resurse și că nu este posibilă instaurarea unui stat aparte, ei se simt destul de confortabil, cu unele rezerve, în Republica Moldova, iar pretențiile pe care le au față de centru se încadrează, în viziunea lor, în câmpul constituțional al Republicii Moldova și privesc redistribuirea împuternicirilor în relațiile centru-autonomie, probleme de caracter fiscal, etc. O parte importantă a locuitorilor autonomiei consideră că presupusele mișcări separatiste care se efectuează în regiune nu au un suport într-atât de mare pe cât s-ar părea.

Totuși, în Unitatea Teritorial Autonomă Găgăuz-Yeri încă persistă supersitiția că statul independent Republica Moldova este ceva temporar. Asta este una din problemele majore pentru întreaga țară. Oamenii cad foarte ușor pradă a tot felul de populisme. Există o parte a populației din regiunea găgăuză care nu înțelege faptul că autonomia lor nu dispune de un potențial economic solid ca să servească baza unei statalități proprii. Autonomia este plasată dincolo de careva drumuri de tranzit și, respectiv, o statalitate fiabilă în astfel de condiții este de neimaginat. Persistă o altă idee în autonomia găgăuză bazată pe analogia cu regiunea transnistreană, considerându-se că Federația Rusă îi va ajuta, ceea ce din start este incorect. O presupusă statalitate nu poate fi declarată în așteptarea susținerii masive din partea unui alt stat. Dacă ne gândim la rece, găgăuzii ar trebui odată și odată să se gândească la cum să se integreze. Nu vorbim despre anularea autonomiei, ci despre utilizarea eficientă a statutului dat, de posibilitățile acestei autonomii.

Aspecte juridice și politice. Spiritele separatiste sunt alimentate într-o oarecare măsură și de aspectele legale. În acest sens, compromisul la care s-a ajuns în decembrie 1994 nu a fost unul avantajos pentru Republica Moldova. Atunci, în Constituția Republicii Moldova a fost introdus articolul 111, care prevede că "Găgăuzia este o unitate teritorială autonomă cu un statut special care, fiind o formă de autodeterminare a găgăuzilor, este parte integrantă și in-

alienabilă a Republicii Moldova și soluționează de sine stătător, în limitele competenței sale, potrivit prevederilor Constituției Republicii Moldova, în interesul populației, problemele cu caracter politic, economic și cultural”[5]. În același timp, statutul juridic special al Găgăuziei este reglementat printr-o lege organică adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 23 decembrie 1994 și intrată în vigoare pe 14 ianuarie 1995 (privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri). Chiar în preambulul legii este stipulat că ”purtător inițial al statutului Găgăuziei este poporul găgăuz puțin numeros, care locuiește compact pe teritoriul Republicii Moldova”. Legea dată a fost adoptată ”în scopul satisfacerii necesităților naționale și păstrării identității naționale a găgăuzilor, dezvoltării lor plenare și multilaterale, prosperării limbii și culturii naționale, asigurării sinestătorniciei politice și economice”. Articolul 1, alin. 4 al Legii prevede că ”în cazul schimbării statutului Republicii Moldova ca stat independent, poporul Găgăuziei are dreptul la autodeterminare externă”. Putem observa că preambulul legii discriminează pozitiv găgăuzii în detrimentul celor peste 30.000 de localnici din alte grupuri etnice, acordându-le drepturi colective, politice. De asemenea, formațiunea teritorială găgăuză primește dreptul de a se separa de Republica Moldova dacă aceasta își pierde independența. Statutul juridic al UTA Găgăuzia mai este reglementat și prin ”Regulamentul Găgăuziei”, un fel de constituție locală, care prevede același drept de secesiune în art. 7: ” Statutul Găgăuziei nu poate fi schimbat fără consimțământul poporului ei. În cazul schimbării statutului Republicii Moldova ca stat independent, poporul Găgăuziei are dreptul la autodeterminare externă”[6].

Motivul găgăuzilor de a milita pentru adoptarea unor astfel de legi este separatismul din regiunea găgăuză, care la rândul său este animat în primul rând de frica de unificare a Republicii Moldova cu România. Ei primesc foarte negativ declarații de acest gen din partea politicienilor de la Chișinău și București. Unele declarații sunt utilizate drept sperietori pentru populația locală. Spre exemplu, cea a fostului președinte român Traian Băsescu: „Mai devreme - nu vă

gândiți mâine - sau mai târziu, acest lucru se va întâmpla, pentru că sângele apă nu se face. România a avut un proiect fundamental de țară - NATO. A avut un al doilea proiect de țară, UE. Eu cred că un al treilea proiect fundamental trebuie să fie unirea cu Moldova”[7]. Reacția bașcanului Găgăuziei la acel moment, Mihail Furmuzal, nu s-a lăsat așteptată: „De ce nu a fost intentat niciun dosar penal celor care au pledat și pledează pentru lichidarea statului moldovenesc? De ce până acum autoritățile de la Chișinău nu l-au declarat pe președintele Traian Băsescu persona non grata pentru declarațiile sale? Din contră, cei care pledează pentru păstrarea Republicii Moldova sunt urmăriți penal în această țară”[8]. De asemenea, bașcanul găgăuz a criticat foarte dur politica externă a Guvernului: ”Noi vrem să rămânem în granițele Moldovei și să ne menținem statutul de regiune autonomă. Dar guvernul central a adoptat un curs al lucrurilor care va diviza țara. Ei vor ca Moldova să se alăture NATO și UE. Noi, cei din Găgăuzia și cei din Transnistria ne opunem. Dacă Moldova semnează acordul de asociere cu UE și îl implementează, atunci economia noastră se va prăbuși. Populația noastră este de 160.000 de locuitori. 33.000 lucrează peste hotare, 25.000 în Rusia. Vinul pe care îl producem și recolta noastră agricolă sunt vândute în Rusia. Noi nu putem să vindem către UE. Dacă Rusia nu ne va mai susține, atunci vom fi săraci lipiți pământului. De aceea, dacă Moldova vrea să încheie un acord cu UE, atunci trebuie să ne lase să ne declarăm independența!”[9].

Dacă ne referim la starea economică, atunci o marea problemă a autorităților de la Comrat este impozitarea de către Chișinău a comerțului exterior, import și export, derulat de agenții economici din Găgăuzia. Potrivit regulamentului de autonomie al Găgăuziei, toate taxele importante colectate rămân la Comrat – TVA, impozit pe profit, accize, taxe de proprietate etc. Excepție face taxa de drum, care este împărțită în jumătate cu Chișinăul. În schimb, fondurile de asigurări sociale și medicale sunt gestionate de către autoritățile de la Chișinău. De asemenea, Comratul nu are competențe cu privire la

așa-numitele „investiții capitale”, care vizează în principal școlile, spitalele și infrastructura rutieră.

Oficialii din autonomie menționează că, dacă partea economică a regulamentului de autonomie s-ar aplica potrivit legii, bugetul Găgăuziei, în valoare de 400 de milioane de lei moldovenești, din care jumătate sunt alocări de la Chișinău, ar fi de trei ori mai mare, și asta doar din resurse proprii, fără alocări de la centru. În acest context se încadrează și nemulțumirile găgăuzilor față de politica externă a statului. Atitudinea populației din regiune față de semnarea acordului de asociere cu Uniunea Europeană este una negativă. Însuși bașcanul unității teritorial-administrative Găgăuze la acea vreme, Mihail Formuzal s-a opus semnării tratatului de asociere cu Uniunea Europeană, declarând că Găgăuzia își va declara independența. Printre motivele care ar argumenta poziția UTAG, Formuzal menționa că documentul care urma a fi semnat ar putea avea un impact negativ asupra relațiilor cu Federația Rusă. Fiind întrebată de unde vine această stare de spirit, Ludmila Mitiglo, coordonatoare a Centrului „Pro-Europa” din Comrat, a menționat că „Guvernul de la Chișinău a învățat să vorbească cu Bruxelles, dar a uitat să vorbească cu oamenii de rând, așa că o parte din vina relațiilor reci dintre Chișinău și Comrat îi revine. Pe de altă parte, bașcanul a capitalizat politic referendumul din februarie, cu rezultate anti-europene, care l-a propulsat la o popularitate de peste 80%, de la una de 30-40%”[10].

Acest lucru venea în unison cu declarațiile unor lideri politici din opoziție. Spre exemplu, Igor Dodon menționa că semnarea acordului vine în contradicție cu prevederile Constituției Republicii Moldova, care prevede desfășurarea unui referendum în această privință. De asemenea, Vladimir Voronin a menționat că Acordul de Asociere semnat dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană nu ia în considerație interesele Republicii Moldova față de Răsărit. După părerea lui, Acordul a limitat posibilitățile cooperării cu statele din CSI.

Utilizând aceste nemulțumiri ale grupurilor etnice date, Rusia a apelat la Găgăuzia, urmărind pârgii suplimentare pentru a contracara intențiile Republicii Moldova de a se integra în Uniunea Europeană. Interesul Federației Ruse în regiune a crescut în paralel cu escaladarea spiritelor în țara vecină – Ucraina. În 2014, ambasadorul Federației Ruse în Republica Moldova, Farid Muhamedșin, a menționat că în acel an, ambasada Federației Ruse intenționa să ofere o atenție sporită UTAG și raionului Taraclia, 2/3 din populația căruia o reprezintă bulgarii vorbitori de limba rusă. Deci, cunoscând foarte bine situația din fostele republici socialiste, Federația Rusă poate utiliza astfel de regiuni precum Găgăuzia pentru a determina Chișinăul să desfășoare anumite politici. În contrast, ambasadorul german, Matthias Meyer, a vizitat Găgăuzia doar o singură dată de la momentul înstituirii sale în post. În mod evident, acest lucru s-a întâmplat înainte de referendumul găgăuz. Într-un efort similar de a verifica situația pe teren, o delegație de la Ambasada Franceză a vizitat Adunarea Populară câteva zile mai devreme.

Fiind nemulțumită, după cum a fost menționat mai sus, de politica dusă de autoritățile de la Chișinău, conducerea UTAG a desfășurat la 2 februarie 2014 două referendumuri:

1) *referendumul legislativ pentru autodeterminarea externă a locuitorilor din regiunea găgăuză;*

2) referendumul consultativ privind vectorul de dezvoltare externă a Republicii Moldova. În cadrul plebiscitelor au participat circa 70% din populația locală cu drept de vot, iar peste 98% din votanți s-au exprimat pentru aderarea la Uniunea Vamală Rusia-Belarus-Kazahstan. Acest eveniment, deși controversat, este de o importanță deosebită, atât pentru elita politică de la Chișinău, cât și pentru societatea moldovenească în general, deoarece a scos la iveală ineficiența dialogului dintre autoritățile centrale și locale și a arătat limitele Chișinăului în ceea ce privește asigurarea respectării normelor de drept în cadrul autonomiei găgăuze. Mai mult decât atât, rezultatele referendumurilor au relevat o detașare pronunțată a populației din regiune de la direcția și reformele strategice urmate

de Chișinău. Care, de fapt, sunt implicațiile și riscurile acestui eveniment și care ar trebui să fie politicile autorităților în acest sens?

Referindu-ne la legalitatea acestor acte, putem menționa că desfășurarea referendumurilor din 2 februarie 2014 a fost una ilegală și rezultatele lor nu au putut să creeze efecte juridice. Aceste plebiscite sunt anticonstituționale, or articolul 1 al Constituției Republicii Moldova stabilește că: „Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil”[5]. De asemenea, Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei stabilește în articolul 12, al.(3) lit.e) că: „în competența Adunării Populare a Găgăuziei intră doar efectuarea referendumurilor locale în probleme ce țin de competența Găgăuziei”[11], or problemele înaintate la plebiscit de către găgăuzi pot fi abordate doar în cadrul unui referendum național.

Mai mult ca atât, la 3 ianuarie 2014, instanța de judecată de la Comrat a anulat hotărârile Adunării Populare Găgăuze privind desfășurarea referendumurilor. Ținând cont de faptul că autoritățile găgăuze nu au respectat prevederile legislației electorale cu privire la referendumuri, Comisia Electorală Centrală a declarat referendumurile drept ilegale, invocând de asemenea că desfășurarea scrutinului poate fi finanțată doar din bugetul de stat, or exercițiul de vot în speță a fost finanțat din exteriorul Republicii Moldova [12].

Procuratura Generală, la rândul său, a dispus începerea urmăririi penale în baza art. 352 Cod Penal – Samavolnicia, care presupune exercitarea unui drept legitim sau presupus în mod arbitrar și prin încălcarea ordinii stabilite, dacă s-au cauzat daune în proporții mari intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice [13]. În pofida faptului că referendumurile contravin legislației în vigoare, Adunarea Populară a Găgăuziei a decis ca acestea să aibă loc.

Desfășurarea plebiscitelor a avut loc cu suportul partidelor de stânga (PCRM, PSRM), iar în Găgăuzia au fost prezenți deputați din Parlament, care făceau agitație pentru susținerea de către localnici a vectorului euroasiatic. Acțiunile unei părți a opoziției parlamentare, în această situație, contravin legislației naționale

și sunt de-a dreptul antistatale. Urmărind la acea etapă scopul de a compromite pregătirile pentru semnarea Acordului de liber schimb aprofundat și cuprinzător dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, acești demnitari de stat au stimulat mișcărilor separatiste din sudul Moldovei. Totodată, rămâne fără o explicație rezonabilă faptul, că Adunarea Populară din Găgăuzia, având în componența sa o majoritate pro-guvernamentală (19 deputați PD și 2 deputați PLDM din totalul de 35 de deputați), s-a pronunțat de două ori în favoarea desfășurării plebiscitelor [14].

De asemenea, un rol important în desfășurarea plebiscitelor l-a avut factorul extern. Forțele din răsărit își promovează activ proiectul lor geopolitic într-un șir de state postsovietice. În afară de susținerea financiară a desfășurării referendumului, autonomia a fost vizitată de un grup de deputați din Duma de Stat a Federației Ruse și jurnaliști care au avut misiunea de a internaționaliza acest subiect.

Deși referendumul este unul ilegal, nu putem ignora rezultatele acestuia, care au relevat faptul că populația locală nu împărtășește vectorul integraționist promovat de Chișinău, și, în general, este detașată de reformele promovate în această direcție. Astfel, locuitorii autonomiei găgăuze care au participat la scrutin s-au exprimat pentru integrarea în Uniunea Vamală în proporție de 98,4% și doar 2,77% au ales vectorul european [15]. Veridicitatea acestor rezultate este una îndoielnică, având în vedere faptul că desfășurarea exercițiului de vot nu a fost coordonată cu Comisia Electorală Centrală și nu au fost prezenți observatori naționali și internaționali acreditați. Trezește suspiciuni și modul în care au fost formulate întrebările din buletinele de vot: în cadrul celui de al doilea referendum s-a făcut o aluzie directă la pierderea în viitor a statalității Republicii Moldova asociată cu vectorul integraționist european.

Și totuși, dacă încercăm să apreciem rezultatele referendumului consultativ privind vectorul de dezvoltare externă a Republicii Moldova, putem menționa că ponderea susținătorilor vectorului european în cadrul Găgăuziei diferă esențial de cel înregistrat la nivel național. Aici apare întrebarea: care sunt motivele care au

cauzat orientarea majorității găgăuzilor spre vectorul Estic? Rezultatele referendumului elucidează lipsa unei politici eficiente de informare onestă și deschisă a populației găgăuze privind aspectele ce țin de integrarea economică în spațiul european și în spațiul euroasiatic. Găgăuzii nu cunosc despre impactul comerțului cu Uniunea Europeană, nu cunosc că cele mai multe exporturi ale regiunii găgăuze, la fel ca și ale Republicii Moldova, au loc spre Vest și nu spre Est. Această necunoaștere se datorează lipsei unei politici de informare în masă eficientă pe teritoriul regiunii, prin care s-ar aduce la cunoștința populației locale succesele producției autohtone pe plan european. Guvernarea nu a aplicat strategiile necesare pentru a explica populației regiunii implicațiile, oportunitățile și balanța riscurilor asociate cu ambele opțiuni integraționiste. Prin urmare, populația locală a fost expusă mai multor manipulări de opinie publică și a fost indusă în eroare. Totodată, lipsa de informare a alimentat un nivel sporit de reticență față de vectorul strategic integraționist urmărit de Chișinău.

Cu toate că „referendumul” privind vectorul de dezvoltare externă este unul consultativ, rezultatele acestuia pot fi utilizate pentru a ataca statalitatea Republicii Moldova, exact ca în cazul pseudo-referendumului din partea stângă a Nistrului, desfășurat la 17 septembrie 2006 [16].

Referendumul petrecut în Găgăuz Yeri poate avea un „efect de domino”. În presă s-a vehiculat că asemenea referendumuri urmează să se desfășoare în raioanele Basarabeasca și Taraclia, iar partidele politice din opoziție planifică să facă tentative de acest gen și în orașul Bălți. Spre regret, prin acțiunile date se sporește scindarea societății, care poate avea efecte nefaste asupra statalității Republicii Moldova. „Efectul domino” poate conduce la nihilism juridic și anume la slăbirea puterii centrale, însoțită de un comportament samavolnic al autorităților publice locale din unele regiuni ale țării.

Astfel de referendumuri regionale ar putea fi utilizate în scopul consolidării atitudinilor pro-estice în aceste regiuni. Operând conform modelului Găgăuziei, unii actori externi țin să încurajeze crea-

rea sau consolidarea diverselor partide cu viziuni pro-estice. Luând în considerație cifra destul de mare a moldovenilor aflați la munci sezoniere în Rusia, care, cu siguranță vor susține partide pro-estice, proiectul dat nu pare unul ireal.

În condițiile în care cadrul legal poate fi sfidat, iar acțiunile ilegale sunt tolerate, este destul de real ca anumiți actori externi să exercite un control politic considerabil asupra deciziilor autorităților de la Chișinău, chiar și fără intervenții militare. Utilizând noile tehnologii de conflict, acești actori externi ar putea folosi referendumul pentru a cere guvernului Moldovei să asculte voința poporului. Bunăoară, deputatul Dumei de Stat, Roman Hudeakov, a menționat în cadrul unui interviu în ajunul referendumului că „dacă Găgăuzia votează pentru Uniunea Vamală, atunci conducerea Moldovei ar trebui să accepte această dorință” [17].

Guvernarea ar putea utiliza instrumentele sale administrative pentru a preîntâmpina desfășurarea referendumurilor în alte regiuni ale țării, dar organizatorii acestora ar putea ca răspuns să protesteze împotriva guvernului. Încurajate de inacțiunea precedentă a autorităților centrale, forțele politice pro-estice pot încerca să aplice recente tehnologii de protest din Ucraina. Aceasta ar include detașarea unor grupuri violente de indivizi pentru a ataca și provoca răspunsuri aspre din partea organelor ordinii publice, ridicarea baricadelor în jurul zonelor de protest pentru a preveni dispersarea lor, dar și acapararea clădirilor administrației publice locale pentru a indica că guvernul de la Chișinău este slab și nu poate înstitui ordinea publică.

Dacă însă guvernarea va permite alte referendumuri, acestea, prezentate apoi ca „voința poporului”, vor servi drept imbold pentru desfășurarea unor proteste violente pentru a împiedica procesul de apropiere față de UE prin semnarea Acordului de Asociere. Referendumul găgăuz și inactivitatea autorităților centrale au creat o situație de incertitudine și blocaj politic: Chișinăul se poate confrunta cu proteste dacă încearcă să împiedice alte referendumuri, și cu siguranță se va ciocni de ele dacă va permite desfășurarea acestor

referendumuri. Situația din jurul UTA Găgăuzia denotă faptul că Republica Moldova se află la o nouă etapă de confruntare activă între Est și Vest, care urmează să fie desfășurată prin intermediul unor războaie „proxy” de natură politică, în care forțele mari utilizează partidele din țară în lupta ideologică dintre Occident și Răsărit.

Problema regiunii găgăuze este urmărită de mulți actori internaționali, or schimbările care pot apărea aici vor influența lucrurile într-o anumită direcție la nivel internațional. Spre exemplu, M. Zgureanu menționează: „Dacă Gagauzia s-ar alipi Bugeacului, împreună cu un coridor creat în această direcție dinspre Tighina, noul raion autonom sau republică Tiraspol-Odesa s-ar apropia de dimensiunile și populația Republicii Moldova, amenințând inclusiv Cahulul și având în schimb ieșire la Marea Neagră și brațul Chilia al Dunării, cu șanse mult mai mari de a deveni economic viabil, comparativ cu Republica Moldova. Instalarea de forțe rusești la o aruncătură de băț de portul Constanța, aeroportul Kogălniceanu și de gurile Dunării ar anula aceste poziții strategice, lucruri pe care UE și NATO ar trebui să le ia în considerare și să le analizeze cu deosebită atenție” [18]. Nu în zădar, problema Găgăuziei este menționată și în Strategia de securitate națională a României: ”Caracterizată, pe ansamblu, printr-un important deficit democratic și incapacitatea exercitării plene a atribuțiilor conferite statelor suverane, regiunea Mării Negre este cea mai bogată parte a Europei și – probabil – una din cele mai dense de pe glob, în conflicte separatiste, dispute sau stări tensionate. Conflictele și mișcările separatiste din estul și sudul Republicii Moldova (regiunea nistreană și regiunea găgăuză), estul și nordul Georgiei (Abhazia și Osetia de Sud), vestul Azerbaidjanului (Nagorno-Karabah), sudul Federației Ruse (Cecenia și alte republici sau regiuni autonome din Caucazul de Nord), alte mișcări separatiste de mai mică amploare și intensitate, precum și stările de tensiune legate de unele dispute teritoriale sau de frontieră reprezintă grave amenințări la adresa securității regiunii și creează pericolul declanșării sau reizbucnirii unor confruntări violente” [19]. Transnistria și-a pierdut potențialul de a mai servi ca mijloc de presiune,

deoarece statutul ei este oarecum clar: este o regiune separatistă, o formațiune statală nerecunoscută. Însă dacă Găgăuzia, regiune autonomă aflată în componența Republicii Moldova, ar putea fi întoarsă definitiv împotriva Chișinăului, ar putea servi drept un al doilea front de presiune, mult mai eficient, asupra autorităților centrale.

Ce măsuri trebuie să întreprindă guvernarea? În primul rînd, din cauza greșelilor deja comise, urmează de stabilit o balanță adecvată între gradul de aplicare a legii și consecințele probabile în formă de diverse provocări și proteste. Trebuie să se ducă cont de faptul că cetățenii de rînd, care au votat și ar putea fi chemați la un moment dat la acțiuni de protest, pot fi instigați să încalce legea de către anumite persoane. Or, organizatorii referendumului din Găgăuzia au instigat cetățenii să sfideze legea, îndemnîndu-i să ignore decizia Judecătorei Comrat și să meargă la vot. Prin urmare, nu am fost martorii unei veritabile răscoale a cetățenilor din regiune, ci a unei rebeliuni a elitelor locale, care, aparent, sînt instigate și încurajate din exteriorul țării. Scopurile înguste ale grupurilor de interese din regiune și ale partidelor politice din Moldova pot aduce un prejudiciu enorm țării în general, ceea ce deja se întîmplă în prezent, apărînd proteste enorme în centrul capitalei. Deși a fost prezentat ca avînd un caracter consultativ, referendumul ramîne totuși o armă politică utilă. Protagonistii referendumului, atît cei evidenți, cît și cei din culise, au testat reacția Guvernului și nu au primit în răspuns decît nesiguranță și nehotărîre din partea autorităților de la Chișinău. Actorul care a inițiat și a influențat participanții să-i joace scenariul urmează să incite referendumuri similare și în celelalte regiuni ale Moldovei, unde populația are preferințe pro-estice pronunțate.

Guvernarea urmează să se gîndească ce măsuri trebuie să fie luate pentru prevenirea unor posibile referendumuri care ar putea avea loc în diverse regiuni ale țării, ce acțiuni de informare a cetățenilor din periferie trebuie să întreprinse, ce oportunități și riscuri există pentru implicarea forțelor de ordine. De asemenea, trebuie efectuată urmărirea legală a organizatorilor referendumului, luarea măsurilor de contracarare a intereselor grupurilor oportuniste de la putere,

ceea ce ar limita capacitățile forțelor pro-estice de a agrava și tensi-ona în continuare situația din diversele regiuni ale țării.

Trebuie să recunoaștem că autoritățile centrale nu au prea multe pârghii de influență în asemenea cazuri. Totuși, vom menționa câteva măsuri care pot fi întreprinse pentru a preveni asemenea evenimente pe viitor și pentru a atenua riscurile asociate cu „efectul domino”:

- Procuratura Generală trebuie să ducă până la capăt dosarul penal deschis în baza evenimentelor din Găgăuzia, iar acțiunile cu caracter anti-statalist implementate de anumite forțe și organizații necesită a fi sancționate conform legislației în vigoare.

- Autoritățile de la Chișinău trebuie să mențină o retorică clară și nu trebuie să permită ca și în alte regiuni și orașe să se desfășoare asemenea referendumuri. Ilegalitatea acestora necesită a fi comunicată și explicată în mod exhaustiv pentru întreaga populație.

Totuși, în asemenea cazuri măsurile coercitive (prin penalizare și impunere) ar putea avea un efect modest dacă populația din regiunea găgăuză, dar și alte localități ale Republicii Moldova, continuă să fie distanțată de procesele economice și politice urmate de Chișinău. Prin urmare, este necesară implementarea unui set întreg de instrumente motivaționale. Deși efectul va putea fi văzut doar în termen lung, acestea tind să fie mai eficiente în timp:

- Pentru a stimula procesul de integrare a populației găgăuze în societatea din Republica Moldova, ar fi utilă implementarea unui program educațional de schimb de experiență cu alte regiuni ale țării la nivel educațional.

- Desfășurarea unui program de cultivare a identității grupurilor etnice minoritare și aplicarea unei politici educaționale și culturale care ar stimula cunoașterea limbii române. Orice tentative de asimilare a grupurilor etnice minoritare de către populația majoritară vor fi neproductive.

- Lansarea unui vast program de comunicare directă cu cetățenii privind Parteneriatul Estic și esența agendei de asociere economică și politică cu UE. Spre exemplu, în UTA Gagauză nu s-au relatat pe deplin proiectele de infrastructură la nivel local finanțate din buget

și din fondurile europene. Deci, atractivitatea proiectului European poate fi sporită doar prin intermediul unei strategii de comunicare clară și onestă.

- Furnizarea informațiilor și suportului logistic autorităților publice locale privind participarea în cadrul proiectelor europene, pentru a spori oportunitățile de finanțare.
- Organizarea meselor rotunde cu antreprenorii privind implementarea prevederilor relevante din Acordul de Asociere și a părghiilor existente pentru atenuarea eventualelor riscuri.

Referințe bibliografice

1. Datele oficiale ale Biroului Național de Statistică (www.statistica.md vizitat la 15.11.2015).
2. Negru Boris. Teoria generală a statului și dreptului. Chișinău, 1999, p.60.
3. Oazu Nantoi, Andrei Iovu, Igor Boțan, Vasile Cantarji, Veaceslav Reabcinschi, Anatol Gremalschi. Integrarea grupurilor etnice și consolidarea națiunii civice în Republica Moldova. Chișinău, 2012, p.113.
4. Găgăuzii, rățăciți prin istorie (<http://www.descopera.ro/cultura/9145873-gagauzii-rataciti-prin-istorie> vizitat la 15.11.2015).
5. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994, art. 111.
6. Regulamentul Găgăuziei (Găgăuz Yeri) (<http://www.e-democracy.md/files/elections/gagauzia2006/regulations-gagauzia-ro.pdf> vizitat la 15.11.2015).
7. Declarație surprinzătoare a lui Traian Băsescu înainte de Summitul de la Vilnius: Următorul proiect de țară pentru România - unirea cu Republica Moldova (<http://m.hotnews.ro/stire/16084102> vizitat la 15.11.2015).
8. Bașcanul Găgăuziei: Traian Băsescu pledează pentru «lichidarea» Republicii Moldova (<http://www.curierulnational.ro/Politica/2014-01-18/Bascanul+Gagauziei%3A+Traian+Basescu+pledeaza+pentru+%22lichidarea%22+Republicii+Moldova> vizitat la 15.11.2015).
9. Ambițiile Rusiei în Găgăuzia <http://europolitics.ro/stiri/ambitiile-rusiei-in-gagauzia-si-cum-vrea-sa-puna-mana-pe-gurile-dunarii-cat-conteaza-alegerile-din-republica-moldova/> vizitat la 15.11.2015.
10. Dosar „Sinteza”. Găgăuzia, buturuga mică <http://revistasinteza.ro/dosar-gagauzia-buturuga-mica/3/> vizitat la 15.11.2015.

11. Legea Nr. 344, din 23.12.1994, privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri), publicată la 14.01.1995 în Monitorul Oficial Nr. 3-4 art. Nr : 51.
12. Ciocan Iurie. Nu a fost nici un demers la CEC pentru organizarea referendumului: <http://www.prime.md/rom/news/politics/item5925/> vizitat la 15.11.2015.
13. Codul Penal al Republicii Moldova, Publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 72-74.
14. Constantin Tănase: Referendumul găgăuz e pe conștiința conducerii R. Moldova <http://www.timpul.md/articol/referendumul-gagauz-e-pe-contiina-conducerii-r--moldova-54604.html>.
15. Результаты референдумов в Гагаузии обнародованы ЦИК <http://pan.md/news/Rezultati-referenduma-v-Gagauzii-obnarodovani-TsIK--/47867> vizitat la 15.11.2015.
16. Большинство жителей Приднестровья проголосовали за независимость и союз с Россией, <http://www.newsru.com/world/18sep2006/refer.html> vizitat la 15.11.2015.
17. Emisiunea In PROfunzime cu Lorena Bogza - 02.02.2015 <http://in-profunzime.md/emisiuni/shows/in-profunzime-cu-lorena-bogza/video/862341/pagina-2.html> vizitat 15.11.2015.
18. Marius Zgureanu “Transnistria, un scenariu de cosmar.”, <http://www.rumaniamilitary.ro/transnistria-un-scenariu-de-cosmar> vizitat la 15.11.2015.
19. Strategia de securitate națională a României, <http://www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf> vizitat la 15.11.2015.

DREPTURILE OMULUI ÎN REGIUNEA TRANSNISTREANĂ, ELEMENT NEEXPLORAT AL DEMERSULUI PENTRU REINTEGRARE

Alexandru POSTICĂ,
cercetător științific

***Abstract:** The main goal of this study is to present and analyze the perspectives of including the issue of human rights in the Transnistrian region on the agenda of the negotiations on the Transnistrian dispute. We will provide arguments supporting the need for the constitutional authorities to tackle this issue during their negotiations with the breakaway administration and other stakeholders in the 5+2 format. The study describes the developments of the relationship with the breakaway administration during 2015 and presents the topics discussed by the parties during this process. It also draws attention to the key elements that should be used by the constitutional authorities, i.e. assuming the responsibility for the severe violation of human rights in the Transnistrian region.*

***Keywords:** human rights, reintegration, negotiation, criminal cases, monitoring.*

Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, care s-a desfășurat cu începere de la 3 iulie 1975 la Helsinki, a marcat o nouă eră în domeniul securității în Europa. Peste 35 de state au delegat reprezentanții săi pentru semnarea unui act ce ulterior a dat naștere unei mișcări masive pentru drepturile omului. Decizia adoptată la 1 august 1975 declara că statele participante vor rezolva diferendele dintre ele prin mijloace pașnice în așa fel încât să nu pună în pericol pacea și securitatea internațională și justiția. Statele urmau să exercite cu bună credință și în spirit de cooperare angajamentele și drepturile asumate conform dreptului internațional. Declarația punea la baza acestui deziderat o serie de instrumente, cum ar fi: negocierea, anchetarea, medierea, concilierea, arbitrajul, soluționarea judiciară și alte mijloace pașnice la alegerea lor. Statele, părțile participante la o dispută între ele și alte participante urmează să se abțină de la

orice acțiune care ar putea agrava situația de un asemenea grad încât să pună în pericol menținerea păcii și securității internaționale.

Ca o expresie a acestui deziderat, statele și-au asumat obligațiunea de a respecta și garanta drepturile omului și a libertăților fundamentale, inclusiv libertatea de gândire, conștiință, religie sau convingeri. Statele urmează să promoveze și să încurajeze exercitarea efectivă a drepturilor civile, politice și economice.

Ulterior, în urma dizolvării URSS și în plin proces al recunoașterii internaționale de către statele care făceau parte din aceasta, Federația Rusă a ignorat angajamentele de neagresiune. În urma escaladării conflictului din stânga Nistrului, datorită susținerii Federației Ruse, a fost posibilă formarea unui regim care în timp și-a creat toate elementele unui stat. Pretextul invocat de către regimul nerecunoscut fiind autodeterminarea și dorința de independență și revenirea în spațiul URSS, chiar dacă acesta a încetat să mai existe.

Deși potrivit Constituției Republicii Moldova se menționa că localităților din stânga Nistrului le pot fi atribuite forme, condiții speciale de autonomie în conformitate cu statutul special adoptat prin lege organică [1], liderii acestei regiuni, susținuți masiv de Federația Rusă, în urma încheierii Acordului de încetare a focului au menținut ideea divizării teritoriului și acordării independenței acestei regiuni.

Regimul lui Smirnov, care s-a instalat imediat cu începerea conflictului armat, a perpetuat în timp. Regimul a creat iluzia unei delegări a atribuțiilor de conducere și administrare către un grup de persoane din partea locuitorilor din stânga Nistrului în frunte cu Igor Smirnov. Această iluzie a fost bine *vândută* pentru locuitorii Republicii Moldova, dar și pentru cei din afara țării. An de an, regimul a obținut ca acesta să fie tratat ca parte egală în procesul de negociere a problemei transnistrene. Se pare că autorităților constituționale nu le-a prea reușit să mențină accentul pe procesul de negociere cu Federația Rusă, așa cum au reușit să o facă în iulie 1992. Or, odată ce în anul 1992 a fost semnat Acordul cu privire la încetarea focului între Republica Moldova și Federația Rusă, era de la sine înțeles că Federația Rusă a recunoscut că a acționat ca un stat agresor.

În anul 1993 au fost create oficii ale Misiunii OSCE în Chișinău, Tiraspol și Tighina, rolul cărora a fost de a concilia părțile care s-au aflat în conflict, doar că de data aceasta drept parte a conflictului au fost menționate autoritățile de la Chișinău și administrația de la Tiraspol. Indiscutabil, în cadrul negocierilor astfel începute, au fost folosite instrumentele pe care actul de la Helsinki le propunea statelor, însă chestiunea constă în modul în care a fost posibilă realizarea angajamentelor statelor de a asigura drepturile și libertățile oamenilor din jurisdicțiilor lor.

Astfel, asigurarea angajamentelor de respectare a drepturilor omului și folosirea instrumentelor de negociere se pare că au o legătură foarte strânsă. Autorităților le revine dreptul să aleagă modul de negociere și de prezentare a argumentelor. Cu toate acestea, tot autorităților le revine și obligația să asigure respectarea drepturilor omului, atât în temeiul Declarației Universale a Drepturilor Omului și Convențiilor ONU, cât și în temeiul actelor regionale ratificate și semnate de către acestea.

Am putea enumera în continuare câteva reușite ale diplomației de la Chișinău, care se pare că nu au fost capabile să asigure respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor care se aflau sau se află în acest teritoriu. După semnarea Acordului de încetare a focului din 1992, prin Acordul din 1994 cu privire la evacuarea armamentului și militarilor ruși a fost obținută recunoașterea expresă a faptului că trupele se află ilegal pe teritoriul Republicii Moldova și urmează a fi evacuate de către Federația Rusă.

Memorandumul cu privire la normalizarea relațiilor dintre Moldova și regiunea transnistreană, sau Memorandumul "Primakov" din 1997, consfințește ideea unui stat unic. Ulterior, acest act a fost criticat dur de către unii lideri de la Tiraspol, care invocau faptul că acest memorandum contravine așa-numitei constituții a statului nerecunoscut.

Angajamentul asumat de către Federația Rusă la Summitul OSCE de la Istanbul din anul 1999 cu privire la evacuarea munițiilor și soldaților în decurs de un an, la fel poate fi considerat drept un pas înainte în vederea garantării securității și păcii în regiune.

Adoptarea unui nou format de negociere din anul 2005, și anume formatul 5+2 (Federația Rusă, Ucraina, OSCE, SUA și UE (observatori) plus Chișinău și Tiraspol), a marcat începerea unei perioade în care poziția Republicii Moldova a devenit mai concisă și mai consecventă. Adoptarea Legii cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria) la 22.07.2015 a fost o primă manifestare clară din partea legiuitorului moldovean în aspirația sa de reintegrare. La fel și începerea procesului de monitorizare a hotarului moldo-ucrainean (Misiunea EUBAM) poate fi considerată o reușită consistentă a efortului de reintegrare.

Cu toate acestea, ce se ascunde în spatele acestor acțiuni de succes, care aparent urmau a fi făcute într-un termen mai rapid și nu la o distanță de 10-13 ani de la evenimentele ce au avut loc în anul 1993 – 1994 în regiunea transnistreană (avem în vedere în primul rând începerea securizării hotarului și viziunea clară a Parlamentului asupra problemei transnistrene).

Sub formula politicii pașilor mici, putem întrevedea politica unor cedări mari. Cedări ce au fortificat regimul ilegal și au contribuit la o izolare și mai mare a regiunii.

Astfel, în anul 1994 autoritățile constituționale au acordat facilitățile vamale exportatorilor rezidenți ai regiunii, eliberarea certificatelor de proveniență se desfășura în condiții facilitate fără un control riguros. Mai mult chiar, în anul 1996 administrației de la Tiraspol i s-a eliberat ștampila vamală ce permite un regim de export și mai flexibil și practic fără nici un fel de control din partea autorităților constituționale.

Începând cu anul 1998, agenții economici din stânga Nistrului au fost înregistrați în regim. Pe parcursul anilor 1999 – 2001 au fost semnate o serie de acorduri cu administrația separatistă prin care li se recunoștea valabilitatea actelor emise de către acestea, colaborări în domeniul bancar, al afacerilor interne etc.

Niciodată însă nu s-a făcut o analiză publică în privința impac-tului acestor facilități, care au fost măsurile de răspuns din partea

liderilor de la Tiraspol, la toate aceste cedări din partea autorităților constituționale. Se pare că în paralel ce autoritățile renunțau la anumite atribuții în favoarea părții transnistrene, aceasta impunea anumite sancțiuni.

Astfel, a fost blocată transmisiunea oricăror posturi de televiziune și radio în teritoriul din stânga Nistrului. În anul 1994 a fost introdusă oficial de către liderii separatiști interdicția de a folosit grafia latină pe teritoriul necontrolat de autorități. În anul 2004, școlile cu predare în limba română au fost vandalizate și evacuate. Tot în anul 2004, mii de hectare de teren aflate în proprietatea locuitorilor a 6 sate din raionul Dubăsari au fost acaparate de către administrația separatistă. Țăranilor le-a fost interzis accesul la terenuri, plantațiile fiind distruse.

Începând cu anii 2006 – 2011, a fost desfășurată o campanie fără precedent de denigrare a mai multor persoane cu statut de demnitate publică din Moldova, acestora le-a fost interzis accesul în teritoriul controlat de separatiști. Începând cu anul 2012, se pare că liderii de la Tiraspol au declarat război nu doar rezidenților din dreapta Nistrului, ci și locuitorilor regiunii transnistrene. Astfel, limitările drepturilor civile și politice în teritoriu au atins un nou nivel critic (au fost închise o serie de site-uri, a fost pusă presiune pe mass-media, s-a interzis de a desfășura mitinguri și întruniri pașnice, persecutarea mai multor ONG-uri, controlul internetului, persecutarea jurnaliștilor).

Revenind la problema cercetării propriu-zise, ar trebui să analizăm cum poate fi realizată reintegrarea prin utilizarea problematicii drepturilor omului. Aici ar trebui să analizăm două aspecte. Noțiunea ”reintegrare” are mai multe aspecte, și nu e vorba doar de instaurarea controlului efectiv asupra teritoriului. Or, reieșind din evoluția situației pe parcursul celor 23 de ani de la finalizarea conflictului, având în vedere conjunctura geopolitică și poziția dominantă a Federației Ruse în menținerea statu-quo-ului regiunii, restabilirea controlului asupra teritoriului se poate face exclusiv prin intermediul negocierilor. Astfel, autoritățile constituționale trebuie să își perfecționeze capacitățile pentru realizarea controlului efectiv asupra teritoriului.

Al doilea aspect ar ține de acțiunile de apropiere a populației față de autoritățile constituționale. Or, negocierile cu așa-numitele elite politice ale regiunii nu ar echivala cu acțiuni de apropiere a populației de pe ambele maluri ale Nistrului.

Evident că mesajul negociatorilor din numele administrației de la Tiraspol niciodată nu a pus în lumină pozitivă acțiunile întreprinse de către autoritățile constituționale, chiar dacă ele au fost făcute spre beneficiul populației din regiune. Mai mult ca atât, se pare că o serie de acțiuni deosebit de importante pentru populație au fost prezentate de către administrația secesionistă drept o reușită de-a lor. Pe parcursul ultimilor ani, populația din regiune a beneficiat enorm de pe urma programului UNDP / Fondul ONU pentru Copii „Consolidarea îngrijirii perinatale și imunizării în Transnistria” – informarea populației cu privire la importanța stilului de viață sănătos; vaccinări; furnizări de echipamente medicale; seminare pentru medici. O serie de traininguri și seminare au fost desfășurate de Organizația Internațională pentru Migrație pentru medici; seminare în domeniu dezvoltării sănătății publice, combaterea bolilor netransmisibile, programul UN AIDS „Acțiuni comune în prevenirea HIV în regiunea transnistreană”, programul UNDP „Consolidarea protecției victimelor reale și potențiale ale traficului de ființe umane și violenței în familie prin intermediul Centrului de asistență pentru femei într-o situație periculoasă în Transnistria”. Delegația UE a finanțat mai multe proiecte în domeniul combaterea tuberculozei, apărarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, consolidarea capacităților mass-media; mai multe Ambasade au susținut proiecte de dezvoltare a populației.

În plan de politici publice, putem constata o aparentă planificare în domeniul drepturilor omului focusată pe situația din regiunea transnistreană. Aici avem în vedere existența Planului Național de Acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011–2014 [2]. Cu toate acestea, nu e clar în ce măsură acțiunile planificate pentru regiunea transnistreană au fost realizate și care a fost impactul acestor realizări.

Problema respectării drepturilor omului în regiunea transnistreană

Nu există vreo regiune de post-conflict în care am putea să constatăm că drepturile omului sunt respectate într-o măsură dacă nu mai mare, atunci cel puțin egală cu statul din care s-a desprins. Regiunea transnistreană nu este o excepție de la această ipoteză.

În momentul în care regimul Smirnov a devenit prea totalitar și agresiv, macazul a fost schimbat în favoarea unui alt lider ce urma să ofere populației sentimentul de libertate și bunăstare. În așa mod, în urma așa-numitelor alegeri prezidențiale ce au avut loc în anul 2011, a ieșit învingător Șevciuc. Legalitatea acestui plebiscit nu se poate pune în discuție, deoarece nu putem vorbi despre existența unei opțiuni de a alege liber în regiune în care populația nu a avut posibilitatea de a avea acces la informație, unde nu există libertatea presei, iar așa-numitele organe de drept de fapt reprezintă niște instrumente în mâinile anumitor cercuri de persoane. La expirarea unui termen de aproape 4 ani de la înlocuirea liderului regiunii, constatăm că de fapt nimic nu s-a schimbat în regiune, la fel și în procesul de negociere.

În ultimii ani, situația din regiune a devenit una deosebit de complicată. În plan economic, situația este catastrofală. Persoanele nu își primesc salariile pentru munca care a fost prestată, pensionarii rezistă doar datorită ajutorului social care este furnizat de către Federația Rusă prin intermediul mai multor programe de susținere. Aceeași situație este în raport și cu alte categorii de persoane care activează pentru așa-numitele structuri de stat. Mass-media locală anunță despre micșorarea cu 30% a pensiilor de vârstă și de sănătate.

Cu titlul de justificare, administrația locală cere populației răbdare și înțelegere, pasând responsabilitatea asupra factorilor externi. Mai mult, organele de forță au fost somate să întreprindă măsuri operative pentru identificarea și prevenirea acțiunilor de protest cu caracter anti-guvernamental. Pentru a menține calmul în societate, reprezentanții administrației de la Tiraspol au efectuat zeci de vizite spontane în diverse localități, somând populația în a păstra calmul.

Orice manifestare publică a persoanelor și adunarea în scop de a protesta este persecutată. Tratatamentul inuman și degradant este în ordinea de zi în locurile de detenție, activitatea organelor de miliție și de judecată este considerată drept una represivă de către persoanele care se confruntă cu acestea.

Caracterul întrunirilor ce au avut loc în anul 2015 este unul elocvent pentru un regim autoritar. În perioada respectivă au avut loc câteva întruniri publice, în mare parte cu caracter militar-patriotic și cultural. Regimul nu a omis nici o ocazie de a aduna populația la întrunirile comemorative la care se aduceau ofrande regimului comunist și perioadei sovietice. Oricare acțiuni ce ar fi depășit cadrul planificat al organelor de forță din regiune au fost perturbate.

Astfel, la 1 martie 2015, în satul Corjova, r. Dubăsari (localitate aflată sub controlul autorităților constituționale), a fost organizată o întrunire pașnică cu ocazia Zilei Memoriei. Evenimentul a decurs fără incidente. Totuși, manifestații au fost intimidată de prezența a cca 100 de reprezentanți ai miliției, serviciilor secrete și desconcentrate ale administrației separatiste [3]. Acțiunea a fost succedată de un alt miting, organizat de administrația orașului Dubăsari (aflat sub controlul administrației secesioniste) la 2 martie 2015, unde au fost exprimate declarații de ură anti-naționale [4].

La 4 martie 2015, un grup de locuitori [5], preponderent pensionari din Râbnîța, s-au întrunit în fața administrației orășenești cerând respectarea drepturilor lor sociale. Administrația locală i-a acuzat de organizarea ilegală a protestului, iar miliția a anunțat despre atragerea la răspundere a organizatorilor întrunirilor [6]. Mai mulți activiști au declarat, pe rețelele de socializare, că au fost intimidată de reprezentanții serviciilor secrete, la domiciliu cât și la locul de muncă, pentru că au participat la acțiunea de protest.

Regimul continuă să dezvolte mitul unei cetăți asediate și că ar fi victima imperialismului românesc, sau mai nou - al celui european.

Pe parcursul anului 2015, situația în jurul celor 8 școli cu predare în grafie latină la fel rămîne una problematică. Plata pentru chiria sediilor acestor instituții se majorează în progresie geometrică,

devenind exagerat de mare. Profesorii și angajații instituțiilor sunt discriminați în facilitățile sociale ce le au locuitorii regiunii, fiindu-le diminuată plata pensiei și fiind obligați să achite sume majorate pentru prestarea anumitor servicii.

Curțile unor instituții de învățământ sunt transformate de către administrația orășenească în teren pentru parcare și reutilizarea autobuzelor. Părinții copiilor care învață în instituțiile cu predare în limba română sunt presăși să își transfere copiii la o școală cu predare în grafia chirilică.

Satele din stânga Nistrului, dar care se află sub controlul autorităților constituționale, au fost lipsite ilegal de peste 6000 de hectare de teren ce aparține cu drept de proprietate la peste 3000 de locuitori ai acestor sate și care se află peste traseul Râbnița - Tiraspol. Administrația de la Tiraspol a declarat aceste terenuri proprietatea sa și le-a transmis în arendă unor agenți economici apropiați regimului.

Numărul mare de deținuți aflat în cele 6 penitenciare din regiune indică asupra faptului că în regiune criminalitatea este la cote foarte mare. În ceea ce privește supraaglomerarea penitenciarelor din ”RMN”, potrivit informațiilor împuternicitului pentru drepturile omului din regiune, în penitenciarele din regiunea transnistreană sânt deținuți peste 2771 de persoane (inclusiv din izolatoarele de detenție) [7], iar sursele neoficiale arată că sânt deținute aproape de 3000 de persoane, ceea ce constituie 75-80 de persoane la 10 mii de locuitori din regiune [8].

Complementar problemei supraaglomerării penitenciarelor, există și probleme grave ale condițiilor de detenție: alimentație sărăcăcioasă, produse alterate; paturi din beton, mucegai, lipsa albiturilor; lipsa toaletelor în izolatoare; bolnavi de tuberculoză formă deschisă, lipsa asistenței medicale adecvate [9].

Problema deținuților este o problemă destul de gravă, având în vedere că începând cu anul 2013 a apărut în vizorul Curții Europene pentru Drepturile Omului, fiind comunicate Guvernelor Federației Ruse și al Republicii Moldova câteva zeci de dosare cu privire la existența tratamentelor inumane și degradante în penitenciarele din regiune.

Potrivit prevederilor Codului Penal al Republicii Moldova, se incriminează, în calitate de infracțiuni separate infracțiunile de tortură, dar și a tratamentelor sau pedepselor cu cruzime, inumane sau degradante și tratamentul grav. Prin urmare, plângerile persoanelor care au fost torturate, deținute ilegal în condiții inumane și degradante, urmează să fie tratate cu maximă atenție. Guvernului Republicii Moldova îi revine obligația să investigheze alegațiile cu privire la comiterea actelor de tortură. În perioada anilor 2012 – 2015 au fost pornite o serie de cauze penale ca urmare a comiterii faptelor de tortură și privare ilegală de libertate.

Se cunoaște că această situație a constituit un pretext pentru partea transnistreană să amenințe boicotarea desfășurării ulterioare a negocierilor. Cu toate acestea, publicul este lipsit de a cunoaște ce se ascunde în spatele acestor dosare penale. Propaganda transnistreană și neputința autorităților constituționale de a explica situația atât publicului, cât și partenerilor creează impresia că dosarele penale reprezintă doar niște acțiuni unilaterale ale Chișinăului menite să influențeze negocierii transnistreni.

Din motive necunoscute nu se pune accent pe problema respectării drepturilor tuturor oamenilor aflați în stânga Nistrului. Administrația secesionistă urmează să țină cont de faptul că în anii '90 ai secolului XX a declarat că va susține Declarația Universală a Drepturilor Omului și Convenția cu privire la drepturile civile și politice. Deși regimul beneficiază de o serie de facilități din partea negociatorilor, regimul separatist cu greu acceptă vizite de informare și monitorizare a situației în domeniul drepturilor omului,

Procesul de negocieri și problema drepturilor omului

Potrivit Hotărârii Parlamentului Republicii Moldova nr.151 din 21.06.2013 cu privire la aprobarea Declarației cu privire la situația actuală a procesului de reglementare a diferendului transnistrean, se exprima ferma convingere că reglementarea conflictului transnistrean trebuie să fie îndeplinită exclusiv prin mijloace politice și pașnice, cu respectarea principiilor și valorilor democratice, cu asigurarea res-

pectării drepturilor și libertăților fundamentale ale locuitorilor de pe ambele maluri ale Nistrului, și să conducă în mod implicit la restabilirea spațiului unic economic, vamal, social și de apărare [10].

Relevanța funcțiilor și măsurilor care trebuie să fie aplicate reiese din faza conflictului. Unii din autorii care au cercetat problema respectării drepturilor omului în zonele de conflict au menționat că urmează să fie clarificată etapa la care se află conflictul. Or, în dependență de această etapă se va putea selecta setul de acțiuni care este posibil de întreprins de negociatori. Este evident faptul că problema respectării drepturilor absolute ale omului este actuală pentru oricare fază a conflictului. Indiferent de stadiul conflictului, părțile sunt obligate să respecte drepturile și libertățile fundamentale, acestea reies în primul rând din prevederile dreptului internațional umanitar.

Pentru situația de post-conflict, cum este definită situația în jurul diferendului transnistrean, urmează să fie definite acțiuni care pot fi obiectul negocierii, totodată urmează a fi subliniate și domeniile care nu pot fi concesionate sau la care să se renunțe definitiv.

Autoritățile ar putea renunța la anumite sancțiuni fiscale, economice, ar putea accepta introducerea anumitor facilități în favoarea administrației separatiste, acordarea ajutoarelor etc., însă un lucru este evident - autoritățile nu au nici un mandat să negocieze drepturile indivizilor care se află sub jurisdicția lor. Drepturile omului sunt drepturi ce aparțin fiecărui individ în parte și nu e de competența autorităților să renunțe la ele de dragul anumitor facilități din partea unei autorități autoproclamate. Prin urmare, spre deosebire de alte subiecte, poziția negociatorilor trebuie să fie foarte fermă când vine vorba despre drepturile absolute în mod special.

Este foarte grav când organele procuraturii sunt puse sub presiunea politicului. Acțiunile organelor de urmărire penală, ca urmare a pornirii urmării penale pe faptul comiterii mai multor acțiuni ce aduc atingere gravă drepturilor absolute a zeci de persoane, nu sunt doar o prerogativă, ci și o obligație. Această obligație reiese inclusiv din angajamentele asumate ca urmare a aderării la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertățile fundamentale [11].

Cu părere de rău, mesajul transmis de către negociatorii din partea autorităților constituționale, Biroul de reintegrare nu e suficient de clar și convingător în această privință. Nu sunt puse accentele pe anumite soluții care au fost date de către CtEDO în mai multe cauze transnistrene. De parcă autoritățile constituționale nu ar accepta aceste concluzii, sau Curtea Europeană nu ar fi examinat niciodată asemenea cauze. Retrospectiva anului 2015 în domeniul negocierilor demonstrează o activitate intensă în procesul de negociere, cu toate acestea, tematicile abordate doar în proporție foarte mică abordau realizarea drepturilor și libertăților fundamentale.

Reieșind din sursele publice, constatăm că în perioada lunilor martie – septembrie 2015 au avut loc cel puțin 18 întâlniri la nivelul prim-ministrului al Republicii Moldova, al viceprim-ministrului și al grupurilor de lucru cu reprezentanții administrației secesioniste. Cele mai discutate probleme au fost problema utilizării căilor ferate și problema care a apărut în privința polițelor de asigurare auto.

La insistența reprezentanților regiunii transnistrene, chestiunea cu privire la dosarele penale pornite de către organele procuraturii Republicii Moldova, a fost dezbătută în cel puțin cinci întâlniri la nivel de negociatori și la nivelul grupurilor de lucru.

În schimb, problema cu privire la respectarea drepturilor elevilor din liceele cu predare în limba română sau a țăranilor deposedați de terenuri a fost discutată doar o singură dată, iar existența locurilor de detenție și condițiile inumane și degradante în locurile de detenție nu a fost discutată niciodată.

Analiza rezultatelor și concluzii

Recent, în sediu ONU, Raportorul Special pentru tortură și alte forme crude, inumane sau degradante de tratament sau pedeapsă, Juan E. Méndez, făcea public un raport care are o tematică destul de sugestivă pentru toate regiunile de conflict sau de post conflict. În Raport este abordată problema respectării dreptului fundamental al omului de a nu fi supus torturii și de a nu fi supus unui tratament inuman sau degradant. Pentru prima dată de la tribuna ONU s-a

abordat într-o manieră tranșantă obligațiile extrateritoriale ale statelor în virtutea Convenției împotriva torturii și altor forme crude, inumane sau degradante de tratament sau pedeapsă (în continuare CAT) și Protocolul ei opțional [12]. La fel, anterior acestei prezentări, Consiliul ONU pentru Drepturile Omului a audiat raportul Înalțului Comisar al ONU privind consecințele utilizării excesive a măsurilor privative de libertate, precum și supraaglomerarea în locurile de detenție [13].

Ambele documente abordează subiecte actuale pentru Republica Moldova, raportul raportorului special pentru tortură și alte forme crude, inumane sau degradante de pedeapsă, mai cu seamă abordează obligația statului de a acționa prompt și decisiv în teritoriul ce se află sub jurisdicția sa, la fel indică asupra situației în care putem vorbi și despre dubla jurisdicție sau jurisdicția extrateritorială. Anterior, în *Cauza Ilașcu și alții c. Moldova și Rusia*, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a considerat că ambele state au exercitat jurisdicția. CtEDO a definit regimul de facto a ”RMN” ca actor privat prin intermediul căruia a fost încălcate normele imperative ale Convenției. Consimțământul sau complicitatea unui stat în acțiunile actorilor implicați va angaja responsabilitatea acestuia, chiar dacă statul nu a recunoscut administrația secesionistă.

Raportorul subliniază că definiția torturii nu mai pune accent pe statutul subiectului responsabil (funcționar public), indicând că și actorii non-statali pot fi de asemenea responsabili pentru acte de tortură [14]. Iar interdicția absolută și imperativă a torturii și tratamentelor inumane și degradante nu poate avea hotare teritoriale. De fiecare dată când un stat deține o persoană sub jurisdicția sa, ori sub aspect teritorial, ori sub aspect al controlului asupra conducerii acestui teritoriu, statul are obligația de a nu participa în asemenea acte. În afară de aceasta, statul are obligația de a asigura protecție individului și de a îndeplini toate acțiunile care intră în competența sa ca individul să nu fie sub riscul apariției acestei probleme.

Am putea extinde această idee la concluzia că în lipsa măsurilor de prevenție a acestor acte, statul practic devine complice în cazul în

care nu va întreprinde nici o acțiune în acest sens. Raportul conține abordări cu privire la aplicarea extrateritorială a obligațiilor pozitive și negative ale statelor semnatare a Convenției împotriva Torturii și a Protocolului ei opțional; determinarea competenței jurisdicționale a statelor în dependență de controlul pe care îl manifestă acestea asupra unor teritorii sau persoane și se referă la obligația statelor de a investiga cauzele de tortură în cadrul cooperării internaționale, accentuând astfel asupra importanței evitării unui vid în protecția drepturilor omului în teritoriile controlate de o administrație *de facto* nerecunoscută la nivel internațional.

Cea mai importantă concluzie care ar fi aplicabilă situației regiunii transnistrene ar fi obligația expresă a statului – Republica Moldova, de a asigura investigarea, urmărirea și pedepsirea celor responsabili pentru actele de tortură și alte rele tratamente. Principiul *aut dedere aut punire (să predea sau să judece)* a statului de a urmări autorii actelor de tortură în fața instanțelor din jurisdicția sa sau pentru a asigura prezența lor la procesul penal reprezintă o obligație imperativă. Raportorul special îndeamnă statele să-și exercite jurisdicția asupra actelor de tortură și rele tratamente, indiferent de locul săvârșirii unor astfel de acte ilegale.

Revenind la problema ridicării chestiunii cu privire la respectarea drepturilor în teritoriul din stânga Nistrului, urmează să trasăm următoarele premise care ar facilita o altfel de abordare a impunerii respectării drepturilor fundamentale de către nerecunoscutele autorități ale regiunii.

În pofida neînțelegerilor autorităților de la Chișinău și cu opoziției acestui proces de negocieri, și aici avem în vedere nu doar liderii de la Tiraspol, ci și reprezentanții Federației Ruse implicați în procesul de negociere, există un element ce oferă o speranță clară de reintegrare. Este vorba de populația din regiune. Nu ar fi vorba despre un tratament prioritar al acestei populații sau îndemnul pentru o discriminare pozitivă în raport cu aceștia, este vorba despre măsuri clare de integrare în societatea moldovenească care a fost divizată oarecum de-a lungul timpului.

Prin urmare, demersul public și continuu al necesității respectării drepturilor omului în regiune de către autoritățile *de facto* ale regiunii ar fi un mesaj viabil, care ar determina populația să aibă o altă atitudine față de autoritățile constituționale. Însă acest mesaj ar fi sterp dacă nu ar fi susținut prin acțiuni concrete de investigare a tuturor încălcărilor și reacționării prompte la acestea.

Doar continuând acțiunile de persecutare a ilegalităților grave comise de oricare individ, statul își va putea recăpăta respectul și încrederea. Doar în așa mod liderii de la Tiraspol, cât și administrația care îi susține, Federația Rusă, va conștientiza faptul că încălcarea drepturilor fundamentale nu are termen de prescripție, iar angajamentele internaționale asumate mai devreme sau mai târziu ar trebui respectate.

Bibliografie selectivă

1. A se vedea prevederile art. 110 al.2 al Constituției Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 12.08.1994, nr.1.
2. A se vedea Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu nr. 90 din 12.05.2011, <http://lex.justice.md/md/339395/>
3. Informația preluată de pe site-ul de știri http://www.publika.md/veterani-ai-razboiului-de-la-nistru-au-participat-la-un-mars-al-pacii-in-corjova_2245751.html, ultima vizualizare 15.12.2015.
4. Informația preluată de pe site-ul de știri <http://www.dubossary.ru/news.php?extend.3970>, ultima vizualizare 15.12.2015.
5. Informația preluată de pe site-ul de știri <http://edinstvopmr.ru/opinion/667-o-mitinge-v-g-rybnica.html>, ultima vizualizare 15.12.2015.
6. Informația preluată de pe site-ul http://anonymouse.org/cgi-bin/anon-www.cgi/https://openpmr.info/blog/scandals_and_accidents/981.html, <https://tv.pgtrk.ru/news/20150304/29170>, ultima vizualizare 15.12.2015.
7. Informația preluată din ”Raportul Ombudsmanului ”RMN” pentru anul 2014” http://www.ombudsmanpmr.org/doclady_upolnomochennogo.htm, ultima vizualizare 15.12.2015.
8. Informația preluată de pe site-ul <http://dnestr.tv/4327-tyurma-remeslo-okayannoe.html>, ultima vizualizare 15.12.2015.

9. Informația preluată de pe site-ul http://www.promolex.md/upload/publications/ro/doc_1437047545.pdf; <http://www.civic.md/stiri-ong/28921-tortura-in-regiunea-transnistreana-realitatea-din-spatele-realitatii.html>, ultima vizualizare de pe 15.12.2015.
10. A se vedea Hotărîrea nr. 151 din 21.06.2013 [http://lex.justice.md/index.php?action=view &view=doc&lang=1&id=348411](http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=348411)
11. A se vedea Convenția pentru Apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale 04.11.1950 [http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view &view=doc&id=285802&lang=1](http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=285802&lang=1)
12. Raportul Raportorului Special nr.A/70/303 din 7 august 2015 [http://www.un.org/ga/search /view_doc.asp?symbol=A/70/303&referer=http://www.ohchr.org/EN/Issues/Torture/SRTorture/Pages/SRTortureIndex.aspx&Lang=R](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/303&referer=http://www.ohchr.org/EN/Issues/Torture/SRTorture/Pages/SRTortureIndex.aspx&Lang=R); Transmisiunea UN WEB TV: [http://webtv.un.org /search/juan-mendez-on-the-struggle-against-torture-third-committee-19th-ple-nary-70th-general-assembly/4570443138001?term=mendez](http://webtv.un.org/search/juan-mendez-on-the-struggle-against-torture-third-committee-19th-ple-nary-70th-general-assembly/4570443138001?term=mendez)
13. Raportul Înaltului Comisar al ONU nr.A/HRC/30/19 din 10 august 2015 [http://www.ohchr.org /EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session30/Documents/A_HRC_30_19_RUS.DOCX](http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session30/Documents/A_HRC_30_19_RUS.DOCX)
14. A se vedea paragraful 16 al Raportului nr.A/70/303 din 7 august 2015.

PERSPECTIVA GENDER ÎN SECTORUL DE SECURITATE ȘI APĂRARE

Natalia ALBU,
doctor în științe politice

Abstract. *The research topic of this article refers to the aspects that determine the need to integrate a gender perspective in security and defense sector. Given the fact that the woman has evolved in recent decades both socially and militarily, gender mainstreaming is a globally essential tool in achieving the objectives of the several international documents. Gender issues is proving to be the most actual on national level as well, as most armies are in the process of reconsidering and enhancement of the role and status of women in these structures. In analyzing this issue we cannot overlook the difficulties encountered in the integration of women in a working environment dominated on the one hand by masculinity, and on the other hand, by the stereotypes related to gender misunderstanding. A gender perspective is an actual and a necessary component of a comprehensive approach on military operations. Thus, we will refer to the question related to why the gender perspective has become an objective and an important tool in the military and why this has a nationally and internationally involvement.*

Keywords: *gender, gender roles, peacekeeping, peacemaking, gender mainstreaming.*

În 2000, Consiliul de Securitate al ONU a adoptat Rezoluția 1325 privind *Femeile, Pacea și Securitatea (Women, Peace and Security)*, care este considerată o piatră de hotar în acest domeniu. Pentru prima dată, Consiliul a admis într-o rezoluție că femeile sunt victimele principale ale conflictelor armate și că ar trebui să aibă un rol important în prevenirea și rezolvarea acestora.

Operațiile de menținere a păcii au evoluat de la rolul său tradițional de monitorizare a acordurilor de încetare a focului între state suverane la desfășurarea de operațiuni la scară largă de menținere a păcii, de multe ori acționând în vederea stopării războaielor civile.

Misiunile noi au drept obiectiv facilitarea proceselor politice prin promovarea dialogului național și a reconcilierii, protejarea civililor, asistența pentru dezarmare, demobilizarea și reintegrarea combatanților, sprijinirea organizării alegerilor democratice, protejarea și promovarea drepturilor omului, promovarea reformei în domeniul securității interne și asistența pentru respectarea și aplicarea legii.

Aceste responsabilități presupun o prezență tot mai numeroasă a femeilor în cadrul respectivelor misiuni. În plus, femeile din cadrul operațiilor de menținere a păcii sunt modele de urmat în localitățile în care acționează, fiind un exemplu pentru femeile și fetele din societățile dominate de bărbați.

UE, OSCE și NATO își concentrează tot mai mult atenția asupra acestui aspect și identifică pași concreți în vederea eliminării violenței sexuale în timp de război, a întăririi și a sublinierii rolului vital pe care femeile îl joacă în refacerea stabilității. În mai 2009, Comitetul Personalului Feminin din cadrul Forțelor NATO (*The Committee on Women in the NATO Forces – CWINF*) în mai 2009 și-a schimbat denumirea în Comitetul NATO privind Perspectiva Gender (*Committee on Gender Perspectives – NCGP*). Acesta promovează integrarea perspectivei de gen ca o strategie ce se referă atât la preocupările femeilor, cât și ale bărbaților ca o dimensiune integrată a proceselor de elaborare, implementare, monitorizare și evaluare a politicilor, programelor și operațiunilor militare.

În acest context, Republica Moldova, în cadrul aprobării Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO pentru anii 2014-2016, și-a asumat responsabilitatea de a se angaja activ în dialogul politic din cadrul ONU și va contribui în mod practic la eforturile comunității internaționale în sistemul ONU menite să promoveze pacea și securitatea internațională. Republica Moldova va întreprinde acțiuni în vederea implementării Rezoluției 1325 a Consiliului de Securitate al ONU privind rolul femeilor în asigurarea păcii și securității și va coopera cu NATO pentru a implementa politica NATO/EAPC în acest domeniu. Actualmente, la nivel național în cadrul instituțiilor de securitate și apărare se desfășoară mai multe activități care vor servi ulterior drept bază pentru elaborarea Planului

Național de Acțiuni privind implementarea Rezoluției 1325 a Consiliului de Securitate al ONU. Cele menționate, de fapt, reprezintă doar unele din premisele ce condiționează introducerea perspectivei de gen în sectorul de securitate și apărare din Republica Moldova.

Gender și perspectiva de gen. *Perspectiva gender* în sectorul de securitate este relativ nouă și o putem considera drept o necesitate cu mai multe provocări. În general, la nivel național și global, provocările în cauză sunt determinate de stereotipurile privind masculinitatea și feminitatea. Femeile sunt adesea privite ca victime slabe, dependente sau nevinovate, în timp ce bărbații sunt considerați ca furnizori independenți și puternici de securitate sau autorii actelor de violență. În realitate, femeile pot fi, de asemenea, furnizori de securitate și autori de violență, de multe ori pot fi experți în nevoile de securitate la nivel de comunitate sau grup social. Bărbații sunt afectați negativ de respectivele stereotipuri, prin faptul că speranța de asigurare a securității este complet pusă pe seama lor. Astfel, neînțelegerea corectă a perspectivei de gen determină stereotipurile și dezgustul față de această tematică. De exemplu, având în vedere că femeile ocupă funcții administrative, lucrează în calitate de medici, infirmiere, bucătărese, traducatoare ș.a. în cadrul Forțelor Armate ale Republicii Moldova, se susține că la nivel instituțional nu avem probleme de gen. Or, nu se poate spune că femeile nu au un rol important, oricum foarte multe dintre ele nu dețin roluri însemnate în operațiuni de luptă, poziții strategice și altele (aceste limite deseori sunt explicate de militari prin faptul că femeile dețin capacități fizice reduse, probleme fiziologice și biologice sau prin lipsa cunoștințelor de tactică). În acest context, considerăm important să subliniem niște definiții care ne vor facilita abordarea corectă a *perspectivei gender* sau *de gen* în sectorul de securitate și apărare. Astfel, începând cu anii 1970, sociologii folosesc termenul *sex* pentru a se referi la diferențele anatomice și fiziologice care delimitează diferența dintre organismul masculin și cel feminin. *Gender*, prin contrast, vizează diferențele psihologice, sociale și culturale dintre bărbați și femei.

Originile termenului *gender* pot fi identificate la John Money¹, prima persoană care a vorbit despre *rolurile de gen*, referindu-se la formele de comportament, modalități de a se exprima și de a acționa, și preferințele privind subiectele de conversație caracteristice identității masculine și feminine. John Money a susținut că identitățile de gen se stabilesc la vârsta de optsprezece luni, fiind punctul culminant al unui proces biologic și social. Impactul cercetărilor sale în domeniul științelor sociale s-a datorat importanței pe care el a dat-o factorilor culturali [18, pp. 23-24].

În traducere din engleză, *gender* semnifică *gen social*, iar *genul* identifică relațiile sociale existente dintre bărbați și femei. Prin urmare, în timp ce noțiunea de *sex* se referă la diferențele biologice dintre femei și bărbați, *gender* se referă la practici învățate. De regulă, în societate, bărbaților și femeilor li se atribuie diferite roluri și comportamente în funcție de sex. De exemplu, bărbații sunt în mod tradițional responsabili pentru reparații auto și femeile pentru prepararea bucatelor. Cu toate acestea, bărbații nu sunt biologic predestinați să fie mecanici, nici femeile predestinate să fie bucătarese, mai curând, aceste roluri sunt înaintate și promovate de societate. De fapt, în civilizația Maya doar bărbații purtau diferite ornamente și bijuterii, considerându-se că femeile nu au nevoie de aceasta deoarece cea mai mare bijuterie a lor este capacitatea de a naște.

În 2011, Organizația Mondială a Sănătății, analizând inechitățile dintre bărbați și femei din perspectiva accesului la sănătate, a propus o definiție a conceptului *gender*, care se referă la stereotipuri, rolurile sociale, condiții dobândite, poziții și comportamente etc. atribuie de fiecare societate în mod individual bărbaților și femeilor[20].

Dintr-o altă perspectivă, J. Goldstein susține că sexul și genul sunt reciproc interdependente și pot, de asemenea, influența și schimba reciproc[2, p. 337]. Discursul unui general suedez în cadrul Conferinței cu tematica Integrării perspectivei *gender* în cadrul Forțelor Armate suedeze este un bun exemplu cum presiunile sociale și așteptările privind rolurile de gen și performanțele se schimbă

¹ Notă: John Money, profesor în psihologia medicală (1921-2006).

în timp, și cum unele viziuni istorice ireale pot deveni etape de dezvoltare ale perspectivei gender [19]. General-locotenent C-G. Fant a subliniat că la începutul secolului trecut a apărut o dezbatere agresivă și puternică în ceea ce privește faptul de a spori posibilitatea femeilor să lucreze în sectorul guvernamental. Argumentul de bază privind limitarea acestora a fost că încheieturile femeilor sunt prea fragile pentru a scrie pe hârtia-carbon². Acest exemplu ne dovedește că din perspectiva istorică, ori de câte ori femeile erau integrate în medii dominate de bărbați, fie în guvern sau în instituțiile militare, s-au confruntat cu obstacole, poate chiar și cu batjocură.

În acest context, evidențiem că o provocare majoră în definirea genderului reprezintă concepul de putere. De fapt, termenul gender a fost conceput ca divizarea sexuală a puterii, și orice schimbare majoră în cadrul puterii ar putea să includă modificările corespunzătoare în relațiile de gen [7, p. 82]. În pofida variațiilor culturale, există o diferență consistentă între rolurile de gen ale femeilor și bărbaților bazate pe putere, de exemplu, accesul la resursele de producție și capacitatea/abilitatea de a-și exercita autoritatea în procesul de luare a deciziilor. Dezechilibrul de putere care definește relațiile de gen influențează accesul femeilor la controlul asupra resurselor, vizibilitatea și participarea lor la afacerile sociale și politice, precum și capacitatea acestora de-ași asigura drepturile fundamentale ale omului. Acești factori contribuie la crearea agențiilor de gen și emanciparea femeilor [10, p. 29].

Important este că perspectiva gender nu este statică, dar se schimbă în timp și variază foarte mult în cadrul unei culturi. Mai mult decât atât, ea este influențată și de alți factori, cum ar fi realitățile socioeconomice, clasă, naționalitate, etnie, orientare sexuală și vârstă. Plus la toate, bărbații, femeile, fetele și băieții se confruntă și cu diferiți factori de insecuritate. Aici ar fi relevant un exemplu, care ilustrează de ce este nevoie de integrarea dimensiunii gender în sectorul de securitate. Este vorba de situația din Afghanistan, privitor la care comunitatea internațională a decis să să racordeze la rețeaua

² Notă: hârtie acoperită pe una din fețe cu o substanță chimică colorată.

de apă casele reconstruite, astfel încât femeile să nu meargă la fântână pentru a aduce apă de mai multe ori în zi, scutindu-le de această povară, deși procesul deplasării spre fântână, pentru femeile din comunitățile afgane, este uneori unica lor ocazie de a întâlni alte femei, pentru a afla ceea ce se întâmplă în comunitatea respectivă. Așadar, beneficiul oferit a determinat o altă problemă referențială gender-ului. De aceea perspectiva gender vine să găsească soluții acestor provocări.

Actualmente, conceptul gender poate fi abordat din trei perspective:

- o nouă abordare în privința limbajului și modului de gândire a femeilor și bărbaților;

- o nouă abordare a rolurilor, pe care femeile și bărbații le pot realiza în viața personală și publică, noi modele de comunicare, pe care femeile și bărbații le pot utiliza în raporturile interumane și publice, o nouă imagine a femeilor în mediul și viața publică;

- modernizare a educației nu numai a femeilor, dar și a noilor generații de bărbați și femei în ce privește relațiile sociale reciproce [5].

Toate împreună presupun depășirea diferenței simpliste, tradiționale între sexe, o interpretare a lor din perspectiva dezvoltării. De regulă, problemele de gen sunt adesea percepute ca probleme legate doar de femei. Inovația constă în trecerea de la demersuri vizând femeile în izolare la abordări complexe ce vizează relațiile dintre femei și bărbați. De aceea în definirea conceptului gender trebuie să ținem cont, în primul rând, de faptul genul este un instrument conceptual cu ajutorul căruia sunt analizate rolurile, responsabilitățile, constrângerile, șansele și nevoile bărbaților și femeilor în orice context. În al doilea rând, rolurile și nevoile de gen sunt influențate de clasă, vârstă, rasă și etnie, cultură și religie și de mediul geografic, economic și politic. În al treilea rând, pe lângă diferențele dintre femei și bărbați, mai pot exista diferențe în cadrul aceleiași categorii în ceea ce privește nivelul socio-economic, puterea de decizie și vârstă. Astfel, pentru a avea o perspectivă de gen, înseamnă a observa, a analiza, a înțelege și a lua în considerare limitele și posibilitățile rolurilor sociale ale tuturor persoanelor, ținând cont de

cultură și societate. Aceasta înseamnă a învăța pe baza observațiilor, analizând modul în care acțiunile pot afecta rolurile de gen, fapt ce permite adaptarea politicilor la necesitățile gender.

Fundamentele politico-juridice ale perspectivei gender. Promovarea continuă și sistematică a principiului egalității de șanse între femei și bărbați constituie o preocupare relativ recentă pentru Republica Moldova. Demersurile pe care le face Moldova, începute odată cu proclamarea independenței, în ceea ce privește armonizarea legislației la standardele internaționale și europene, prevederile comunitare privind egalitatea de șanse și de tratament egal pentru femei și bărbați au fost transpuse în practică: atât în unele documente strategice de politici, cât și în legislația națională [16, p. 9].

Potrivit art. 16 (2) al Constituției Republicii Moldova, „...toți cetățenii ...sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență etnică, avere sau origine socială”. Legislația Republicii Moldova la etapa actuală nu prevede elemente discriminatorii față de femeii fiindu-le asigurate drepturi și libertăți egale în plan economic, social, politic, civil și cultural³.

³ A se vedea: Planul național „Promovarea egalității genurilor umane în societate pentru perioada 2006 – 2009”, adoptat prin Hotărârea de Guvern nr. 984 din 25 august 2006; Legea privind asigurarea egalității de șanse între bărbați și femei, adoptată de către Parlamentul Republicii Moldova la 9 februarie 2006, nr.5-XVI; *CEDAW /C/MDA/CO/3* Comentarii finale ale Comitetului privind eliminarea discriminării față de femei: Republica Moldova (Sesiunea 36, august 2006). Privire generală asupra situației pe țară <http://www.gendercentru.md/ro/situation.html>; Planul de Acțiuni UE - Moldova, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 356 din 22 aprilie 2005 (prevede asigurarea tratamentului egal pentru bărbați și femei în societate); Strategia de Creștere Economică și Combatere a Sărăciei (2004-2006), aprobată de către Parlament în decembrie 2004 (nu conținea inițial dimensiunea de gen). După prezentarea Raportului Guvernului asupra implementării SCERS în 2006 au parvenit propuneri de a ține cont de ea în următorul document; Planul Național de acțiuni în domeniul drepturilor omului, aprobat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 415 din 24 octombrie 2003 (prevede acțiuni de asigurare a șanselor egale pentru bărbați și femei) etc.

În 1994, Republica Moldova a ratificat Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* – CEDAW⁴). Un rol deosebit în determinarea strategiilor de ridicare a statutului femeilor și promovare a acestora în societate l-a jucat Conferința a IV Mondială privind Condiția Femeilor de la Beijing, 1995. Declarația și Platforma de Acțiuni de la Beijing au constituit baza strategică și de acțiuni a elaborării politicilor în domeniu pentru țările din lume, inclusiv pentru Republica Moldova. În vederea implementării la nivel național a obiectivelor Platformei de Acțiuni, Guvernul Republicii Moldova a aprobat în 1998 *Planul de acțiuni primordial privind îmbunătățirea situației femeii și creșterea rolului ei în societate*. În iunie 2000, recomandările Comitetului ONU pentru eliminarea discriminării față de femei au servit drept platformă de acțiuni în domeniu pentru următorii ani. Un fapt important a fost adoptarea *Legii privind asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați* (februarie 2006), însă lipsa de acoperire financiară induce documentului un caracter formal și declarativ, reduce eficacitatea structurilor acestuia. Trebuie menționate eforturile instituțiilor de stat ale Republicii Moldova privind excluderea stereotipurilor patriarhale din societate, de exemplu mărirea numărului femeilor în poziții decizionale la nivel central și local [*Tablelul 1 și Tabelul 2*], totuși acestea au un caracter episodic, deseori formal, neavând la bază o politică bine conturată și durabilă. În același timp, lipsa unei strategii integre a egalității genurilor, insuficiența resurselor umane și financiare reprezintă obstacole în promovarea egalității genurilor în societate [12].

⁴ Notă: *Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei*, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979. Prin acest document statele-părți condamnă discriminarea față de femei sub orice formă și își asumă responsabilitatea de a adopta măsurile necesare pentru eliminarea acestei discriminări sub toate formele și manifestările ei. Convenția CEDAW este un standard universal pentru protecția drepturilor femeilor din lume.

În acest context, nu putem neglija faptul că adoptarea și implementarea Programului Național de Asigurare a Egalității de Gen (PNAEG) pentru anii 2010-2015 în Republica Moldova confirmă eforturile Guvernului de a se conforma standardelor internaționale și angajamentelor naționale.

**Tabelul 1. Femei în poziții decizionale la nivel central,
% din totalul deținătorilor de poziții**

Poziția	2005	2009	2010	2014
Deputat în Parlament	2%	24,7%	19,8%	20,8%
Ministru	6,7%	6,2%	6,2%	31,25%

Sursa: conform datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova.

**Tabelul 2. Femei în poziții decizionale la nivel local,
% din total deținători de poziții**

Poziția	2007	2011	2015
Președinte de raion	3,1%	9,3%	
Primar	18,15%	18,51%	20,55
Consilier raional	16,48%	18,39%	18,6%
Consilier local	26,5%	28,71%	29,9%

Sursa: conform datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova.

Totuși, pe parcursul perioadei de implementare a PNAEG condițiile interne și externe de dezvoltare ale țării au suferit transformări semnificative, care în mod direct și indirect condiționează regândirea și ajustarea acțiunilor din domeniul de referință. La 27 iunie 2014, la Bruxelles a fost semnat Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. O atenție sporită se acordă implementării și aplicării prevederilor Acordului de Asociere, inclusiv prin stabilirea

unui cadru instituțional și administrativ adecvat și stipularea termenilor concreți, creînd astfel premisele necesare pentru o implementare eficientă. În mod special, menționăm Capitolul 4 – „Ocuparea forței de muncă, politică socială și asigurarea oportunităților egale”, prin care Republica Moldova și-a luat angajamentul de a asigura oportunități egale în scopul consolidării egalității dintre genuri și asigurării oportunităților egale dintre femei și bărbați, precum și combaterea discriminării din orice fel de motive. Aceste aspecte, precum și recomandările *Raportului de evaluare a gradului de implementare a Programului Național de Asigurare a Egalității de Gen pe anii 2010-2015* [13, p. 8] determină necesitatea revizuirii acestuia.

Cum am menționat anterior, în mare parte, tratatele internaționale stau la baza angajamentelor politice la nivel național privind perspectiva gender. Surse internaționale care promovează egalitate de gen sunt: Conferința Mondială a Organizației Națiunilor Unite privind Femeile de la Beijing din 1995; Convenția ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW), precum și Rezoluțiile ONU.

Referindu-ne la sectorul de securitate și apărare, există mai multe legi, instrumente și norme internaționale și regionale privind perspectiva gender, care necesită o abordare sensibilă în contextul sectorului de securitate. Proeminent printre aceste instrumente, alături de Rezoluția 1325 a ONU este și Rezoluția 1820 a ONU (adoptată în anul 2008), care intervine cu cererea de „încetare imediată și completă de către toate părțile al conflictului armat a tuturor actelor de violența sexuală împotriva civililor”. Rezoluțiile 1888 și 1889 ale Consiliului de Securitate al ONU din anul 2009 completează și consolidează Rezoluțiile 1325 și 1820. Rezoluția ONU 1888 apelează la noi măsuri pentru a atrage atenția asupra violenței sexuale în situații de conflict armat, cum ar fi includerea acestei perspective în cadrul documentelor privind reforma sectorului de securitate sau profesionalizarea forțelor armate. Rezoluția ONU 1889 vizează aplicarea și monitorizarea cu mai multă fermitate a Rezoluției 1325 prin dezvoltarea unor strategii concrete pentru a răspunde nevoilor

femeilor în situații post-conflict. Toate aceste rezoluții se încadrează în ordinea de zi a perspectivei *Femeile, Pacea și Securitatea*, care vizează obiectivele generale ale păcii, securității și egalității de gen, solicitând următoarele:

✓ Statele membre ale ONU să asigure participarea femeilor în cadrul procesului decizional la toate nivelurile instituționale (național, regional și internațional), precum și în cadrul mecanismelor de prevenire, gestionare și soluționare a conflictelor (Rezoluția 1325);

✓ Toți actorii implicați în acordurile de pace să includă aspecte privind protecția și respectarea drepturilor pentru femei și fete (Rezoluția 1325);

✓ Cei implicați în programe de planificare să ia în considerare nevoile diferite ale excombatanților din perspectiva feminină și masculină (Rezoluția 1325);

✓ ONU asistă eforturile țărilor în dezvoltarea mecanismelor eficiente de protejare a femeilor și fetelor împotriva violenței, în special cea sexuală (Rezoluția 1820);

✓ Investigarea și sancționarea violenței sexuale comise de civili sau de personalul militar (Rezoluția 1888);

✓ Reforma juridică și judiciară pentru a asigura justiția pentru supraviețuitorii de violență sexuală (Rezoluția 1888);

✓ Statele să sporească angajamentul femeilor în luarea deciziilor politice și economice în procesul de recuperare (Rezoluția 1889).

Astfel, Rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU recunoaște nevoia urgentă de a integra o perspectivă gender în operațiile de menținere a păcii, fapt ce va contribui la menținerea și promovarea păcii și securității internaționale. De asemenea, Rezoluția solicită o implicare mai mare a femeilor la toate nivelurile – de la etapa timpurie de prevenire a conflictului până la reconstrucția post-conflict.

În același timp, în contextul Reformei Sectorului de Securitate, factorii de decizie politică și practicienii recunosc tot mai mult că integrarea perspectivei gender contribuie la eficiența operațională a instituțiilor sectorului de securitate și apărare. Integrarea perspectivei gender în instituțiile de securitate și apărare reprezintă un instrument ce permite:

– *De a răspunde necesităților diferite de securitate din cadrul societății.* Astfel, după cum am menționat anterior, necesitățile individuale de securitate variază în funcție de anumiți factori, cum ar fi sexul, etnia, vârsta, capacitatea fizică, orientarea sexuală, statutul economic, religia etc. Referindu-ne la violența de gen, nu putem neglija faptul că aceasta rămâne o amenințare semnificativă pentru securitatea umană la nivel mondial - inclusiv pentru bărbați, care pot fi amenințați prin masacre sex-selective, violență în general și violența legată de diferite grupări criminale (bande) care pot apărea în situații de conflict. Astfel, asigurarea protecției femeilor, bărbaților, fetelor și băieților atât în timpul conflictului, cât și post-conflict ar trebui să fie o prioritate în cadrul oricărei agende de reformă a sectorului de securitate.

– *De a răspunde necesităților în schimbare ale sectorului de apărare.* Forțele armate sunt tot mai implicate în misiunile de menținere a păcii și de reconstrucție complexă, care necesită aptitudini de comunicare, cum ar fi facilitarea și cooperarea cu civilii. În particular, prin intermediul formării profesionale privind perspectiva gender (de exemplu, training-uri) și aplicarea codurilor de conduită cu specific gender în cadrul altor operații sau misiuni, forțele armate își dezvoltă potențialul de a consolida prevenirea, răspunsul și responsabilitatea în ceea ce privește violența sexuală în conflict.

– *De a crea instituții de securitate și forțe armate reprezentative.* De regulă, se consideră că femeile sunt insuficient sau slab reprezentate în cadrul structurilor de securitate și apărare. Chiar și acolo unde nu există bariere formale, există de multe ori anumite limite pentru femei privind avansarea lor în carieră. Însă, integrarea deplină a femeilor în forțele armate maximizează capacitatea militară de a-și îndeplini rolurile sale, inclusiv în operațiuni de menținere a păcii și de apărare. De exemplu, comunitățile gazdă adesea manifestă mai multă încredere personalului feminin, fapt ce sporește posibilitatea de a avea acces la o gamă mai largă de informații. În multe dintre cazuri, femeile sunt mai indicate să rezolve anumite sarcini: a) discuțiile cu victimele abuzate sexual sau care au fost su-

puse altor violențe de gen; b) lucrul în închisorile pentru femei; c) oferirea de asistență socială femeilor foste-combatante în procesul demobilizării și reintegrării în viața civilă.

– *De a consolida controlul democratic, civil asupra forțelor armate.* Femeile și experții gender din domeniul apărării pot contribui la politicile de apărare și programele responsabile de nevoi speciale ale bărbaților, femeilor, băieților și fetelor. Societatea civilă reprezentată și de femei poate aduce o înțelegere globală a securității, asigurând desfășurarea proceselor de supraveghere civilă a sectorului de securitate și apărare.

În decembrie 2010, menționând că violența sexuală în timpul conflictelor armate rămâne a fi sistematică, agresivă și destul de răspândită, Consiliul de Securitate ONU a adoptat în unanimitate o nouă rezoluție – SRC 1960. Această rezoluție creează instrumente instituționale⁵ și conturează măsurile specifice necesare atât pentru prevenirea, cât și pentru protecția față de violența sexuală în conflict. Rezoluția este un pas înainte privind sensibilizarea la situația victimelor și recunoașterea faptului că violența sexuală este o încălcare gravă a drepturilor omului și a dreptului internațional [10, p. 34]. Lista Rezoluțiilor ONU privind Femeile, Pacea și Securitatea a fost completată cu încă două – Rezoluția 2106 a ONU (2013) și Rezoluția 2122 a ONU (2013). Prima se referă la prevenirea și combaterea violenței sexuale în situații de conflict armat și post-conflict; iar a doua – la întărirea rolului femeilor în prevenirea și rezolvarea conflictelor.

Problematica ce se referă la nevoile distincte ale femeilor și fetelor în timpul repatrierii, reinstalării din taberele de refugiați, reabilitării, reintegrării, precum și neparticiparea sau participarea

⁵ Notă: În temeiul SCR 1960, ONU a stabilit un grup de lucru privind *violența sexuală asociată conflictelor*, pentru monitorizarea și verificarea *violului ca armă de război*. Sarcina principală a acestui grup este de a identifica grupuri armate suspectate de a fi folosit violența sexuală ca o armă. Ipotezele din spatele acestei abordări, a violenței sexuale în conflictele armate, sunt următoarele: violul este comisă în principal de grupuri armate; și că acesta este utilizat în mod strategic pentru scopuri raționale.

ne semnificativă a acestora în negocierile de pace și în reconstrucția post-conflict constituie de mai mult timp unele dintre preocupările constante și ale altor organizații de securitate. De exemplu, în elaborarea politicii sale de securitate, NATO ia în vedere și analizează rezoluțiile subsecvente ale ONU, precum și structurarea acțiunilor de implementare în principal pe trei direcții, respectiv „securitatea prin cooperare”, „operații/misiuni aliate”, „contribuții naționale”, abordate însă trans-sectorial și vizează domenii concrete: resurse umane, învățământ, educație și formare, exerciții operaționale, diplomatie publică. În același timp, Rezoluțiile ce se referă la dimensiunea Femeile, Pacea și Securitatea sunt considerate ca puncte de reper în integrarea perspectivei de gen.

Referindu-ne la actorii statali, punerea în aplicare a agendei Femeile, Pacea și Securitatea este în responsabilitatea guvernelor naționale. De regulă, societatea civilă susține guvernele prin monitorizarea procesului respectiv. Împreună, guvernele și societatea civilă pot dezvolta așa-numitele Planuri Naționale de Acțiune privind Rezoluția 1325 a ONU (PNA). Danemarca a fost prima țară care a adoptat un astfel de Plan în iunie 2005. Trebuie menționat faptul că PNA nu este unica modalitate de a dezvolta politici privind Femeile, Pacea și Securitatea. Unele țări se axează pe adoptarea anumitor politici pentru integrarea perspectivei gender în sistemul său politic (*gender mainstreaming*). Pe lângă PNA există planuri-cadru de politică și de acțiune la nivel regional, cum ar fi Planul de Acțiune al NATO [9]. De regulă, aceste planuri reglementează politicile ce se aplică în teatrul de misiune. Dacă forțele militare sunt prezente pentru a sprijini o țară în activitățile sale de stabilizare și reconstrucție, atunci misiunea are scopul de a sprijini guvernul local. Prin urmare, eforturile de integrare a dimensiunii gender/gender mainstreaming trebuie să fie implementată de către țara gazdă. Iar forțele militare trebuie să respecte legislația națională și să sprijine dezvoltarea politicii naționale și reforma legislativă existentă.

În fine, cu toate că rezoluțiile privind Femeile, Pacea și Securitatea au ca un cadru de politici non-obligatoriu pentru statele membre ale ONU, totuși ele oferă un plan normativ care este susținut la nivel

internațional și care promovează protecția femeilor și a drepturilor omului în situații de conflict și post-conflict, participarea femeilor activă și integrarea perspectivei gender în procesele de pace.

Perspectiva gender și operațiunile militare: misiuni de pacificare și *gender mainstreaming*.

Participarea în operațiunile și misiunile naționale și internaționale de menținere a păcii rămâne a fi una din prioritățile Armatei Naționale. Participarea militarilor moldoveni în misiunile de pacificare reprezintă o dovadă a aspirațiilor statului de a promova ideile păcii, stabilității și securității atât în interiorul țării, cât și peste hotarele ei, devenind astfel un stat care contribuie la fortificarea păcii [8].

Astfel, începînd cu 1997, Republica Moldova a contribuit activ la misiunile internaționale sub egida OSCE în Republica Cecenă, Kosovo, Macedonia, Georgia, Tadjikistan, Ucraina; sub egida NATO în Bosnia și Herțegovina; misiunile ONU în Liberia, Coasta de Fildeș, Sudan, Sudanul de Sud, Republica Central Africană și Georgia, precum și în cadrul forțelor multinaționale din Irak și Departamentului ONU pentru operațiuni de menținere a păcii (DPKO) din New York, SUA. În 2014, Republica Moldova a detașat contingente de militari ai Armatei Naționale în misiunea KFOR din Kosovo, în componența Forței Multinaționale de Menținere a Păcii. Decizia de detașare a contingentului a fost aprobată de Parlamentul Republicii Moldova la 1 noiembrie 2013 [4]. Misiunea de menținere a păcii în Kosovo se desfășoară în conformitate cu Rezoluția 1244 a Consiliului de Securitate ONU⁶. În decembrie 2015, cel de-al 4-lea contingent a plecat în Kosovo. Acest fapt fortifică necesitatea integrării perspectivei gender la nivel național.

⁶ Notă: Rezoluția 1244 a Consiliului de Securitate ONU a autorizat prezența unei forțe militare și civile în Kosovo, pe atunci parte din Republica Federală Iugoslavia pusă sub administrația interimară ONU. Aceasta a fost adoptată la 10 iunie 1999. Ambele tabere în conflict au adoptat-o ulterior, la Tratatul de la Kumanovo. Proclamarea independenței provinciei Kosovo este în contradicție cu Rezoluția 1244 a ONU.

În acest context, considerăm necesar de a defini conceptele asociate cu termenul *pace*, deoarece atunci când vorbim de *menținerea păcii* și *stabilirea păcii* în cadrul misiunilor internaționale, se evidențiază două concepte – *pacea negativă* și *pacea pozitivă* [1, p. 31]. Pacea negativă se referă la simpla lipsă de violență, în timp ce pacea pozitivă reprezintă un echilibru social stabil în care noile dispute sunt rezolvate fără recurgere la violență sau război. Conceptul de pace pozitivă este abordată și în cadrul *Nairobi Forward-Looking Strategies*, unde conceptul de pace include nu doar absența războiului, violenței și a ostilităților, dar de asemenea și stăpânirea justiției sociale și economice, egalitate și întreaga gamă a drepturilor omului și libertățile fundamentale în cadrul societății [17]. Această definiție este importantă pentru noi, căci ea derivă din percepțiile femeilor asupra vieții lor și rolurile de gen afectate de condițiile războiului și păcii.

ONU definește menținerea păcii ca *detașarea personalului civil și militar internațional într-o zonă de conflict cu consimțământul părților implicate în conflict cu scopul de a: stopa sau a stăpâni ostilitățile sau de a supraveghea realizarea unui acord de pace*. În timp ce această definiție servește ca un punct de referință folositor, nu există nici o definiție de menținere a păcii. Inițial menținerea păcii a fost dezvoltată pentru a se ocupa de conflictele între două țări [3]. Cereri privind menținerea păcii a inclus menținerea armistițiilor și separarea forțelor; detașare preventivă; protecția operațiilor militare și punerea în aplicare a unei soluții globale de pace. Însă conflictele contemporane, sunt mult mai complexe. Ca rezultat, astăzi pacificatorii au sarcini mult mai complexe decât anterior, în special când este vorba de activitățile privind consolidarea păcii.

Astfel, există două concepte distincte de consolidare a păcii. Unul este asociat cu implicarea pe termen scurt a comunității internaționale, care se referă la acțiunile și măsurile politice ale actorilor externi. Al doilea concept se referă la acțiunile pe termen lung, care promovează dezvoltarea economică - politica de soluționare durabilă a conflictelor. În acest cadru, consolidarea păcii necesită acțiuni din domeni-

ile politice, economice, umanitare și a societății, precum și crearea condițiilor de manifestare a ONG-urilor locale și societății civile.

Contextul internațional al politicilor de consolidare a păcii, fiind vorba de programe post-conflict, a evoluat semnificativ de la mijlocul anilor '90, ai secolului XX. Această evoluție reflectă natura schimbătoare și complexă a situațiilor de conflict și de urgență, precum și modul în care statele naționale și organizațiile internaționale continuă să redefinească rolurile diferiților actori implicați sau afectați de conflict. De asemenea, coincide cu două schimbări importante și interdependente privind modalitatea de abordare a căilor de dezvoltare internațională. Prima se referă la sporirea înțelegerii sensului termenului *gender*, semnificației *rolurile de gen* și specificul *relațiilor de gen*. Ca urmare, are loc o schimbare acceptată în misiunile/operațiunile de pace, este vorba de orientarea politicilor internaționale și naționale de la *femeile în dezvoltare* (WID) spre *gen și dezvoltare* (GAD), plus la toate acestea crește atenția vis-à-vis de noțiunea împuternicire [14, p. 32]. Acest lucru contribuie la creșterea atenției privind relațiile de putere între bărbați și femei în toate domeniile. A doua schimbare importantă privește înțelegerea globală a drepturilor omului și importanța practică a acestora. În acest sens, evidențiem Conferința Internațională din 1993 privind drepturile omului, care a fost un punct de cotitură în articularea acțiunilor actorilor statali și non-statali care contribuie la realizarea tuturor drepturilor omului. Astfel, Rezoluțiile ONU, menționate anterior, reflectă necesitatea de a fundamenta aceste abordări privind dezvoltarea internațională în situații de conflict și pace. Plus la aceasta, conceptul de *gender mainstreaming* începe să prezinte interes atât la nivel internațional, cât și național. Această abordare vine să sigure faptul ca perspectiva gender să fie integrată în toate domeniile de dezvoltare a politicii din cadrul sectorului de securitate și apărare de la planificarea inițială până la evaluare. La nivel internațional, *gender mainstreaming* de asemenea analizează impactul pe care menținerea păcii îl are asupra vieții bărbaților și femeilor în situațiile de post- conflict [6, p. 141].

Așa cum conceptul *menținerea păcii* a evoluat, actualmente cuprinzând și o abordare umanitară mai largă, așa și femeile au devenit tot mai mult o parte componentă a procesului de menținere a păcii. Femeile sunt detașate în toate domeniile – poliție, militarie și civile - și au un impact pozitiv atât în suportul ideii privind rolului femeii în crearea păcii, cât și în protecția drepturilor femeilor. Structurile internaționale de securitate prin promovarea femeilor în calitate de pacificatori au identificat unul din imperativele operaționale de recrutare și reținere a femeilor în cadrul forțelor armate. În 1993, femeile au constituit un 1% din personalul detașat în uniformă în misiunile de pacificare. În 2014, femeile constituiau 3% din personalul militar și 10% din personalul de poliție în misiunile de menținere a păcii a ONU [11]. În cadrul misiunilor cu caracter politic, cifrele sunt mai provocatoare – 29% de femei din personalul internațional și 17% din personalul național. Aceste statistici au rămas în mare parte neschimbate în ultimii cinci ani. În 2013, Departamentele pentru Suport Terestru, Operațiuni de Menținerea Păcii și Afacerile Politice au întreprins un proiect numit *Bridging the Civilian Gap in Peace Operation*, pentru a înțelege mai bine obstacolele privind recrutarea, reținerea și avansarea personalului de femei.

Importanța femeii în calitate de pacificator este determinată de faptul că ea acționează ca un model în mediul local, inspiră femeile în societățile deseori dominate de bărbați. Astfel, implicarea sporită a femeilor în operațiunile de menținere a păcii este determinată și de următoarele aspecte: împuternicirea femeilor în țara gazdă; abordarea nevoilor specifice femeilor ex-combatante în timpul procesului de demobilizare și reîntregire în viața civilă; interviuarea supraviețuitorilor ca urmare a violenței bazate pe gen; instruirea femeilor în cadrul instituțiilor din sectorul de securitate și apărare; interacționarea cu femeile din societățile unde femeilor li se interzice să vorbească cu bărbații etc.

Acest cadru de analiză ne permite să evidențiem încă o dată necesitatea strategiei *gender mainstreaming*, care urmărește integrarea perspectivei gender în politicile guvernamentale și organizaționale.

Gender mainstreaming este un proces continuu, având drept obiectiv egalitatea de gen, dar nu este un obiectiv în sine [15, p. 167]. ONU oficial a integrat conceptul de *gender mainstreaming* în politicile sale la Sesiunea substanțială a Consiliului Economic și Social în 1997, care a accentuat necesitatea de a include perspectivele de gen în toate domeniile ONU – de la politici economice la probleme de securitate. Conceptul de *gender mainstreaming* se referă nu doar la implicarea femeilor în procesul de luare a decizii, ci în procesele de conceptualizare, implementare și evaluare a politicii.

Concluzii. În final, putem spune că integrarea perspectivei gender în sectorul de securitate și apărare nu înseamnă pur și simplu mai multe femei. Deși reprezentarea deplină și egală a femeilor este un pas esențial către egalitatea de gen, faptul dat nu garantează că perspectivele gender sunt luate în considerare. De aceea, o *analiză gender* se impune ca un proces important în cadrul oricărui sector instituțional. Analiza gender este definită ca un proces de colectare sistematică și examinare a informațiilor privind diferențele de gen și relațiile sociale, în scopul de a identifica și înțelege inechitățile în funcție de gen. Iar *perspectiva gender* reprezintă capacitatea de a identifica *dacă, când* și în ce mod bărbații, femeile, băieții și fetele sunt afectați din perspectiva specificului lor de gen. În același timp, o perspectivă gender este necesară pentru a asigura că necesitățile bărbaților și femeilor sunt specifice, așa precum și vulnerabilitățile și capacitățile lor sunt recunoscute și abordate. Astfel, abordarea integratoare a perspectivei gender se referă la *procesul de evaluare a implicării femeilor și bărbaților la orice acțiune planificată, incluzând legislația, politici sau programe în toate domeniile și la toate nivelurile.*

În același timp, includerea perspectivei gender în instituțiile de apărare și operațiunile militare este un pas vital și necesar în vederea îndeplinirii a trei obiective generale, dar puternic interconectate: (1) protecția drepturilor omului, ale femeilor și bărbaților; (2) desfășurarea cu succes a operațiunilor militare; și (3) respectarea atât a cadrului juridic internațional cât și politic național și internațional.

Aceste obiective sunt determinate de faptul că instituțiile militare au datoria/obligația de a susține drepturile omului prin protejarea populației civile în timpul desfășurării operațiunilor. În același timp, sarcinile de la colectarea și diseminarea informațiilor până la procesul de luare a deciziilor cu privire la folosirea forței necesită o analiză de gen – aptitudini, cunoștințe și atitudini care trebuie să fie dezvoltate prin educație și formare.

Referințe bibliografice

1. Galtung J. Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict. Development and Civilization. London: Sage, 1996.
2. Goldstein J. S. War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa. New York: Cambridge University Press, 2001. A se vedea: Prugl E. Gender and War: Causes, Constructions. În: Symposium, June 2003 Vol. 1/No. 2, pp. 335-342.
3. Haugerudbraaten H. Peacebuilding: Six Dimensions and Two Concepts. African Security Review, 7(6). (1998). Sursa <http://www.iss.co.za/Pubs/ASR/7No6/Peacebuilding.html> (accesat la 10.10.2015).
4. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la participarea Republicii Moldova la operațiunea internațională de menținere a păcii din Kosovo în temeiul art.5 al Legii nr.1156-XIV din 26 iulie 2000 cu privire la participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a păcii (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.149-151, art.1106).
5. Introducere în conceptul Gender. Sursa: <http://www.gender-centru.md/ro/issues.html> / (accesat la 08.10.2015).
6. Josifovic I. Gender mainstreaming and perspectives in the context of the European security and defence policy. În: Contemporary Macedonian Defence: Gender equality and gender perspective in defence perspective in defence and security, Vol. 13, September 2013, pp. 137-151
7. Miller E. Gender, Power and Politics: An Alternative Perspective. În: Inger Skjelsbæk and Dan Smith. Gender, peace and conflict. Oslo, London, 2001, pp. 80-104.
8. Misiuni de pacificare. Ministerul Apărării a Republicii Moldova. Sursa: <http://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=163> (accesat la 10.10.2015).

9. NATO/EAPC Action Plan for the Implementation of the NATO/EAPC Policy on Women, Peace and Security. Sursa: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2014_06_/20140626_140626-wps-action-plan.pdf (accesat la 10.10.2015).
10. Nikodinovska-Stefanovska S. Women in conflict and peace: contemporary gender perspectives. În: Contemporary Macedonian Defence: Gender equality and gender perspective in defence perspective in defence and security, Vol. 13, September 2013, p. 29, pp. 27-40.
11. Peacekeeping statistics. Sursa: <http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/> (accesat la 08.10.2015).
12. Privire generală asupra situației pe țară. Gender-Centru. Sursa: <http://www.gender-centru.md/ro/situation.html> (accesat la 08.10.2015).
13. Raport de evaluare a gradului de implementare a Programului național de asigurare a egalității de gen pe anii 2010-2015.
14. Reid E. Transformational development and the wellbeing of women. În: Women, Gender and Development in the Pacific: Key issues , pp. 27-34. Sursa: https://crawford.anu.edu.au/rmap/devnet/devnet/gen/gen_mainstream.pdf (accesat la 10.10.2015).
15. Stratigaki M. Gender Mainstreaming vs Positive Action: An Ongoing Conflict in the EU Gender Equality Policy. În: European Journal of Women's Studies, Vol.12 (2), 2005, pp. 165-186.
16. Terzi-Barbăroșie D. Promovarea egalității genurilor și abilitarea femeilor: Aportul societății civile și al sectorului privat la atingerea țintelor naționale ale Obiectivului 3 de Dezvoltare a Mileniului în Republica Moldova. Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2012.
17. The Nairobi Forward-looking Strategies for the Advancement of Women. DPI/926-41761. New York: United Nations United Nations, September 1993. http://www.unic-ir.org/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=138&lang=en (accesat la 08.10.2015).
18. The role of women and gender in conflicts strategic. DOSSIER. Workgroup number 4/2011, Spanish Institute for Strategic Studies (IEEE), 2012.
19. Three Myths about Women in Peacekeeping. Sursa: <http://buildingpeaceforum.com/2014/03/three-myths-about-women-in-peacekeeping/> (accesat la 08.10.2015).
20. World Health Organisation. Sursa: <http://www.who.int/topics/gender/en/index.html> (accesat la 08.10.2015).

Bun de tipar 21.12.2016. Formatul $60 \times 84 \frac{1}{16}$
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 11,30. Coli de autor 12,5

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1;
Tel.: 022 49-31-46